

757

ANALELE ȘTIINȚIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”

DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III
(ȘTIINȚE SOCIALE)

d. Științe juridice

TOMUL XV, ANUL 1969

~~4-83~~

X-148

ANALELE ȘTIINȚIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”

DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III
(ȘTIINȚE SOCIALE)

d. Științe juridice

TOMUL XV, ANUL 1969

4010614
Periodice

I. Acu-4469	
Bib	recept
X-8	

COMITETUL DE REDACȚIE

Prof. I. BENDITER, Prof. M. JACOTĂ, Prof. N. ȚĂȚOMIR

Prof. M. JACOTĂ
Prof. N. ȚĂȚOMIR

{ Redactori responsabili

T. GALAN, *Secretar de redacție*

V. DUMISTRĂCFL, *Tehnoredactor*

SUMAR

Pag.

	Cercetarea științifică la Facultatea de drept din Iasi în ultimii 25 de ani	I-VII
NICOLAE TAȚOMIR	— „Jus cogens” în contextul Declarației Universale a Drepturilor Omului	1
	— „Jus cogens” in the context of the universal declaration of man's rights	10
I. BENDITER	— Dreptul constituțional și știința politică	11
	— Le droit constitutionnel et la science politique	19
S. CIUREA	— Unele măsuri preventive în vederea asigurării legalității socialiste de către organele administrației de stat în R. S. România	21
	— Quelques mesures en vue la légalité socialiste par les organes administratifs d'Etat dans la République Socialiste de Roumanie	32
ELENA PIPERNEA	— Principiul suveranității și independenței naționale și de stat în constituțiile socialiste ale României	33
	— Le principe de la souveraineté et de l'indépendance nationale et d'état dans les constitutions socialistes de la Roumanie	40
C. ZOTTA	— Natura juridică a Consiliului economic și social	41
	— Considérations concernant la qualité de sujet de droit international en examinant la nature juridique de l'ECOSOC	48
MIHAI JACOTĂ și DUMITRU RADU	— Competența instanțelor noastre în procesele de divorț ale străinilor	51
	— La compétence des tribunaux roumains dans les procès de divorce des étrangers	67
RENEE SANILEVICI	— Culpă comună în raporturile contractuale între organizațiile socialiste	69
	— La „faute commune” dans les rapports contractuels entre les organisations socialistes	76
B. BRAUNȘTEIN	— Unele probleme ale participației în lumina noului cod penal	77
	— Quelques problèmes de la participation criminelle à la lumière du nouveau code pénal	82

GR. GR. THEODORU — Perfecționarea reglementării recursului în dezvoltarea dreptului procesual penal român	85
— Le pourvoi en cassation dans le développement de la procédure pénale roumaine	97
OCTAVIAN LOGHIN — Minoritatea în noul cod penal	99
— La minorité dans le nouveau code pénal	110
M. ZOLYNEAK — Considerații asupra concursului formal de infracțiuni în lumina noului cod penal	111
— Considérations sur le concours idéal d'infractions dans le nouveau code pénal	120
MEDALION	
VASILE NEGRU — Paul I. Demetrescu	121
NOTE	
B. BRAUNȘTEIN — Legalitatea incriminării, garanție juridică fundamentală a drepturilor și libertăților cetățenești	125
GR. GR. THEODORU — Noul cod de procedură penală al Republicii Socialiste România, important instrument juridic de întărire a legalității socialiste în activitatea organelor judiciare penale	131
M. JACOTĂ — Probleme și soluții ale conflictelor de legi în domeniul familiei în codificarea poloneză din 12 noiembrie 1965	143
RECENZII	149
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	155

CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ LA FACULTATEA DE DREPT DIN IAȘI ÎN ULTIMII 25 DE ANI

S-a împlinit anul acesta un sfert de veac de la eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist. Această aniversare coincide cu al X-lea Congres al P.C.R., eveniment de o importanță istorică covârșitoare în viața poporului român.

În anii care au trecut învățămîntul juridic a cunoscut o dezvoltare fără precedent în țara noastră. Predarea științelor juridice a fost așezată pe baze noi, științifice. Planul de învățămînt a fost restrucurat, o dată cu reforma generală a învățămîntului din 1948 și, de atunci, an de an, el a fost supus unei acțiuni continue de îmbunătățire și de adaptare la necesitățile care decurgeau din fiecare nouă etapă de construire a societății socialiste. Au fost introduse discipline noi, iar programele cursurilor au fost perfecționate fără încetare de cadrele didactice, corespunzător cerințelor ivite în fiecare etapă istorică a dezvoltării societății și statului nostru, transformărilor legislației și progreselor înregistrate de știința dreptului în țară și peste hotare.

Preocupările cadrelor didactice de la Facultatea de drept din Iași au avut ca obiect cercetarea unor probleme fundamentale, dar cu certe aplicații practice, cît și generalizarea unora din cele mai noi și mai importante aspecte ale activității judiciare, ale activității organelor obștești și de stat.

Documentele Congresului al X-lea al P.C.R. deschid perspective și mai largi învățămîntului juridic, ca și cercetării științifice în domeniul dreptului. Tezele Congresului al X-lea, cu privire la perfecționarea orînduirii sociale și de stat, se referă pe larg la rolul tot mai puternic al statului în societatea noastră socialistă, la sporirea atribuțiilor sale în organizarea și conducerea vieții sociale. Un instrument puternic, indispensabil, în realizarea sarcinilor variate, numeroase și complexe ale construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, îl constituie dreptul.

O atenție deosebită este acordată întăririi în continuare a legalității socialiste, a respectării neabătute a legilor. Un rol important revine învățămîntului juridic, care are sarcina de a pregăti cadrele necesare activității juridice și administrative în aparatul de stat, cit și științei dreptului, care are misiunea de a asigura, printr-o muncă minuțioasă, perseverentă și de înaltă calitate, elaborarea problemelor juridice în vederea perfecționării legislației atât de necesară în condițiile avîntului nestăvilit al economiei și culturii în țara noastră.

La disciplinele teoretice cu caracter general cum ar fi: teoria statului și dreptului, istoria statului și dreptului, istoria gândirii politice și juridice, cercetarea științifică a fost axată pe studiul unor probleme fundamentale teoretice și a unor probleme care au implicații directe în practica socială, politică și juridică. Printre problemele mai importante abordate în această direcție menționăm aspecte noi ale reglementării relațiilor sociale, rolul convingerii și constringerii în respectarea normelor de drept și a regulilor de conviețuire socialistă, adîncirea și lărgirea democrației socialiste.

Unele studii au fost consacrate evidențierii trăsăturilor caracteristice și particularităților procesului de formare și dezvoltare a statului socialist român, a funcțiilor sale, precum și rolului și importanței sporite pe care îl are statul în dezvoltarea multilaterală a construcției socialiste.

În domeniul istoriei statului și a dreptului și al istoriei doctrinelor politice și juridice s-au cercetat unele instituții ale vechiului drept românesc cu, de exemplu, formele de proprietate asupra pămîntului în Moldova și Muntenia, în sec. XVII—XVIII, formarea latifundiilor în Moldova etc. În direcția valorificării gândirii unor precursori ai științei juridice românești contemporane, au fost elaborate lucrări privind concepțiile politice și juridice ale lui N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, A. D. Xenopol, N. Titulescu.

O atenție deosebită a fost acordată elaborării cursurilor. În anii 1967—1968 au fost litografiate și puse la dispoziția studenților „Istoria statului și dreptului sclavagist (Orientul antic)” și „Istoria doctrinelor politice și juridice” (partea I — antichitatea și evul mediu).

Sistemul organelor statului, organizarea și funcționarea noilor organe create de puterea poporului au constituit obiectul unor interesante și originale studii de drept constituțional.

Au fost publicate studii și articole despre sistemul reprezentativ, despre particularitățile dreptului nostru electoral, despre organizarea și funcționarea unor noi instituții ale dreptului nostru socialist, cum este instituția controlului constituționalității legilor.

Au fost de asemenea studiate unele probleme cu caracter teoretic mai general ca: definirea obiectului dreptului constituțional, parti-

cularitățile subiectelor raporturilor de drept constituțional, raportul dintre dreptul constituțional și știința politică, natura și clasificarea actelor organelor puterii de stat ș.a.

Pentru uzul studenților au fost litografiate: cursul de Drept constituțional al statelor burgheze (București 1967, 438 p.), precum și unele prelegeri de drept constituțional român (Univ. Iași, 1967/1968).

Paralel cu aspectele specifice ale dreptului românesc au fost cercetate și unele probleme de drept constituțional comparat ca, de exemplu, instituția președintelui de republică în unele state socialiste. Totodată, interesul pentru cele mai actuale probleme ale științei dreptului, în general, și a dreptului constituțional, în mod special, se manifestă în abordarea unor studii referitoare la delimitarea dintre politologie și știința juridică și la cercetarea sociologică în domeniul dreptului.

Activitatea administrativă și concluziile teoretice ce pot fi trase de pe urma activității organelor administrației de stat au constituit obiectul unor studii de drept administrativ, referitoare la unele aspecte importante ale activității organelor centrale ale administrației de stat și ale comitetelor executive ale consiliilor populare. Astfel s-au prezentat comunicări și s-au publicat unele articole cu privire la independența operativă a organelor administrației de stat, rolul acestora în planificarea economiei naționale, atribuțiile ce le revin în domeniul apărării proprietății socialiste etc.

În același domeniu de cercetare s-a acordat o atenție deosebită studiului activității financiare și mijloacelor preventive de control al legalității socialiste în administrația de stat.

În domeniul dreptului internațional au fost elaborate cursuri și lucrări valoroase privind cele mai actuale probleme ale teoriei și practicii relațiilor dintre state.

Cursul de drept internațional (publicat în 1961 în Editura didactică și pedagogică) pornește de la ideea de bază că dreptul internațional constituie forma juridică și totodată un instrument principal de luptă pentru realizarea înțelegerii și colaborării internaționale pe baza principiilor respectării reciproce a integrității teritoriale, a suveranității, și independenței naționale, a neagresiunii, a neimixțiunii în afacerile interne ale statelor, al egalității și avantajului reciproc.

Aceeași concepție se reflectă și în activitatea de cercetare științifică. Studiile și articolele publicate se referă la unele din cele mai importante și actuale probleme ale dreptului internațional, cum sînt: regimul juridic al Canalului de Suez, problema mării teritoriale, salvarea și asistența în dreptul maritim, securitatea frontierelor aeriene, lupta împotriva colonialismului ș.a.

Au fost de asemenea cercetate modul de organizare și funcționare a organizațiilor internaționale, articole și studii speciale fiind consacrate Organizației Internaționale a Muncii, organizației

U.N.E.S.C.O., poziției statelor socialiste față de instituțiile specializate ale Organizației Națiunilor Unite, controlului parlamentar al organizațiilor internaționale etc.

O mare parte a activității de cercetare științifică în domeniul dreptului internațional la Facultatea de drept ieșeană este axată pe probleme cu caracter mai general teoretic, care au totodată implicații directe în practica relațiilor dintre state. Așa de exemplu au fost elaborate și publicate studii referitoare la definiția și clasificarea tratatelor internaționale, interpretarea tratatelor internaționale și interpretarea unor principii ale dreptului internațional, ca de exemplu, „Jus cogens”, privit în contextul Declarației Universale a Drepturilor Omului etc.

În domeniul dreptului penal, preocupările științifice s-au concretizat, în primul rând, în elaborarea unui curs de drept penal — partea specială, în 3 volume, care a constituit o expunere completă, în literatura noastră juridică după 1944, a părții speciale a dreptului penal.

O atenție deosebită a fost acordată cercetării problemelor părții generale a dreptului penal, în special celor fundamentale, cum sînt infracțiunea și conținutul ei, pluralitatea de infracțiuni și de infractori, răspunderea penală și cauzele care o influențează.

Unele aspecte filozofice ale problemelor cercetate au fost publicate în studii despre partinitatea științei dreptului penal, libertatea și necesitatea în dreptul penal, noțiunea de interes în domeniul dreptului, rolul colectivității în lupta împotriva infracționalității, iar aspectele juridice în studii despre obiectul juridic și subiectul infracțiunii, vinovăție, natura juridică și particularitățile concursului real și formal de infracțiuni, recidiva post-condamnatorie.

Elaborarea și intrarea în vigoare a noului cod penal al Republicii Socialiste România a concentrat atenția cercetării științifice asupra acelor instituții de drept penal ce reprezintă deosebiri de reglementare față de codul anterior, cum sînt participația, tratamentul juridic al concursului de infracțiuni, răspunderea penală a minorilor, influența beției asupra răspunderii penale.

Dreptul procesual penal, studiindu-se distinct de dreptul penal relativ recent (1948), preocuparea de bază inițială în activitatea didactică și științifică a constituit-o elaborarea unui manual pentru studenți, dar care să constituie, totodată, un punct de plecare pentru noi cercetări științifice. Cursul de drept procesual penal, în două volume, publicat în anii 1959—1961, a devenit un material de bază pentru cei care se preocupă de problemele dreptului procesual penal; a fost premiat de către Ministerul Învățămîntului pentru activitate științifică de anul 1959.

Activitatea științifică în domeniul dreptului procesual penal desfășurată la Facultatea de drept din Iași a dat atenție specială unor probleme cu caracter general ale procesului penal, teoriei probelor și căilor de atac. În legătură cu problemele cu caracter general care

au fost cercetate, s-au publicat studii care demonstrează democratismul și umanismul legislației noastre procesual-penale, cum sînt cele referitoare la principiul adevărului obiectiv, garanțiile procesual-penale, sistemul procesual penal socialist; din teoria generală a probelor, în studiile publicate au fost examinate metodologia marxistă în aprecierea probelor și sarcina probațiunii în lumina rolului activ al organelor judiciare; din partea specială a dreptului procesual penal, au fost abordate probleme referitoare la trimiterea în judecată, puterea lucrului judecat, rolul activ al instanței de recurs și trăsăturile recursului în supraveghere.

Problemele pe care le pune noul cod de procedură penală din 12 noiembrie 1968 pentru cercetarea științifică se reflectă în studiile publicate despre întărirea legalității în activitatea organelor judiciare în lumina noului cod, noua reglementare a recursului, a recursului extraordinar și a contestației în anulare.

În domeniul dreptului civil, păstrarea unei importante părți a legislației civile vechi și adaptarea ei la noile relații sociale a determinat pe linia cercetării științifice preocuparea pentru unele probleme generale cum ar fi contribuția practicii judiciare la dezvoltarea unor principii ale dreptului socialist, domeniul de aplicare a dreptului civil, abuzul de drept, nulitatea unor acte juridice, precum și pentru fundamentarea unor instituții care au primit o nouă reglementare în dreptul nostru, cum este dreptul de autor. Ținîndu-se seama de prefacerile adînci ale relațiilor ce formează obiectul reglementării de drept civil, s-a acordat o mare atenție problemelor relațiilor între organizațiile socialiste și răspunderii lor contractuale și delictuale.

Rezultatele acestei activități de cercetare s-au concretizat în studii publicate în revistele de specialitate, precum și în comunicările prezentate la sesiuni științifice. Aceste studii prezintă importanță teoretică pe linia fundamentării unor principii și instituții ale dreptului civil socialist și importanță practică prin aprecierile critice și generalizarea unor soluții din practica judiciară și arbitrală.

Au fost, de asemenea, publicate cursuri pentru aproape întreaga materie a dreptului civil, partea generală, persoanele fizice și persoanele juridice, proprietatea și celelalte drepturi reale, teoria generală a obligațiilor și contractelor speciale, contractul de transport.

În dreptul roman, cercetarea științifică s-a axat pe cîteva teme fundamentale printre care notăm unele aspecte ale sclaviei în perioada de criză generală a orînduirii, conflictele între legile romane și peregrine și, în fine, unele aspecte ale interpretării dreptului de către jurisconsulții romani din epoca clasică.

În ce privește unele chestiuni ale sclaviei în perioada de criză generală a sistemului, s-au adîncit, în mai multe articole și comunicări, pactele de eliberare din sclavie și pactele de răscumpărare a sclavilor din fondurile lor proprii, unele aspecte ale transformărilor

suferite de relațiile de producție sclavagiste, poziția sclavilor creditori și mijloacele pe care le aveau la îndemână în unele cazuri pentru a asigura efecte juridice actelor încheiate, condiția juridică și socială a sclavului agricultor în perioada clasică a dreptului roman.

O altă direcție principală de studiu a constituit-o condiția juridică a străinilor în imperiul roman, conflictele între legile romane și peregrine, precum și conflictele între competența instanțelor romane și a celor peregrine.

Problema condițiilor care au determinat apariția unei preocupări sistematice pentru studiul dreptului la Roma, ca și unele aspecte ale activității de interpretare a dreptului de către jurisconsulții romani au făcut, de asemenea, obiectul mai multor comunicări.

Cercetările în domeniul dreptului muncii privesc unele dintre problemele generale, principiile și instituțiile acestei ramuri de drept.

Astfel, în cadrul problemelor generale s-a studiat rolul dreptului muncii în apărarea proprietății socialiste, subliniindu-se importanța normelor juridice care reglementează răspunderea angajaților. De asemenea, a fost examinată critic și caracterizată legislația cu privire la munca agricolă din perioada care precede răscoalei țărănilor din 1907.

O importanță deosebită s-a acordat principiilor fundamentale ale dreptului muncii, studiindu-se garanțiile juridice ale îndeplinirii acestui drept social-economic al cetățenilor.

Dintre instituțiile dreptului muncii, contractul de muncă a constituit o temă centrală, ale cărei principale aspecte au fost cercetate în mai multe comunicări, privind — de exemplu — încheierea contractului de muncă cu absolvenții instituțiilor de învățământ superior, trecerea angajatului în altă funcție în cursul executării contractului de muncă, desfacerea contractului de muncă în unele din cazurile prevăzute de codul muncii, procedura desfacerii, precum și suspendarea acestui contract.

Din domeniul răspunderii materiale a angajaților a fost studiată forma răspunderii limitate, iar cu privire la jurisdicția muncii, reintegrarea angajaților în funcție de soluționarea litigiilor privind drepturile angajaților în cadrul asigurărilor sociale de stat. Raportul juridic de asigurări sociale a constituit, de asemenea, una din temele cercetate.

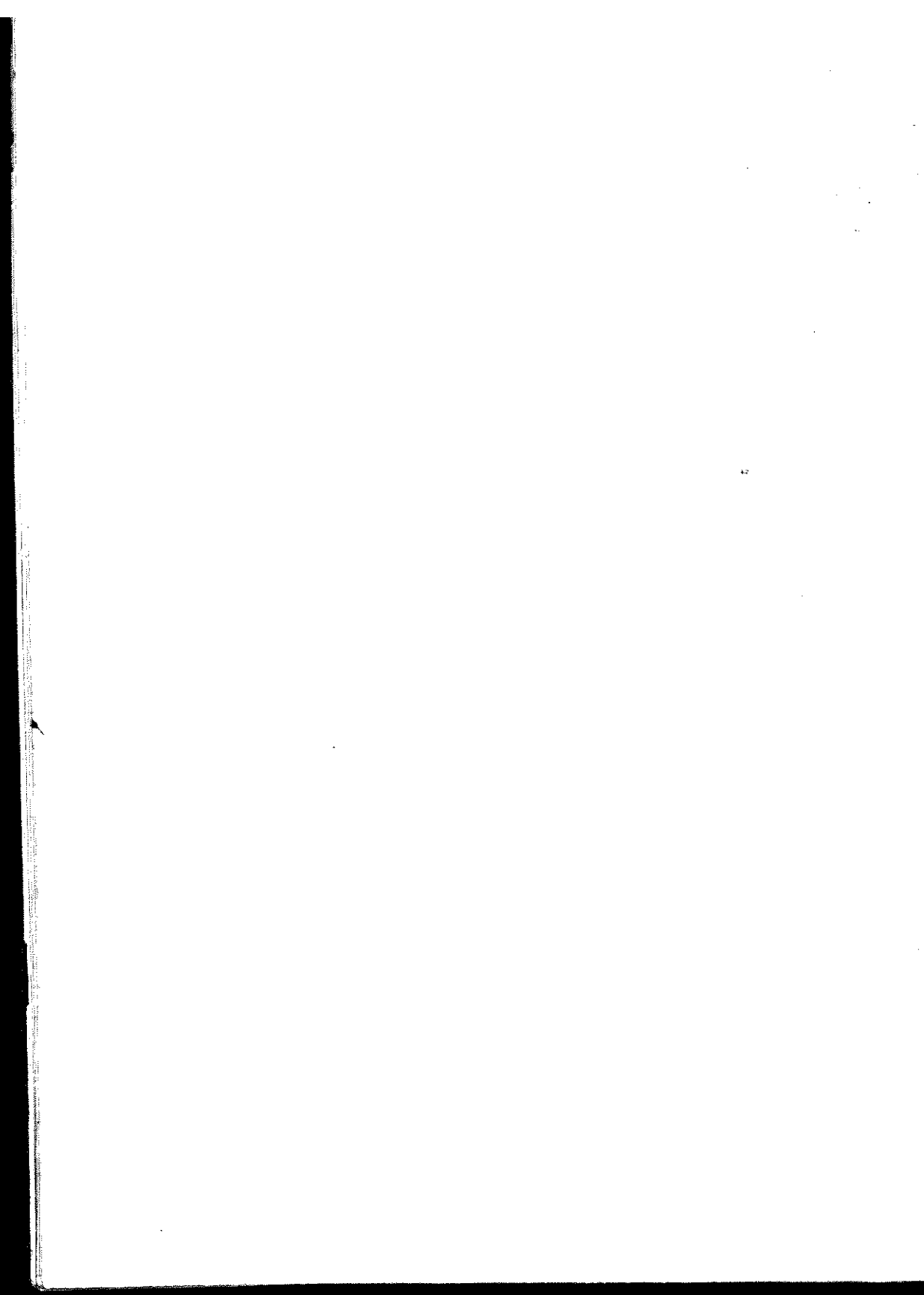
În dreptul internațional privat, în afară de cele două cursuri, din care ultimul a fost publicat în colaborare, activitatea științifică s-a axat îndeosebi pe problemele izvoarelor, familiei, contractelor și arbitrajului.

În mai multe articole și comunicări s-au studiat tratatele de asistență juridică în cauzele civile, de familie și penale încheiate de țara noastră cu țările socialiste europene, cât și convenția de asistență juridică cu Austria din 1969. Unele aspecte socotite utile pentru activitatea de codificare internațională au fost puse în lumină

cu ocazia cercetării locului pe care-l ocupă regulile de soluționare ale conflictelor de legi în tratatele, convențiile și acordurile internaționale ale României și rolul pe care-l îndeplinesc regulile uniforme de drept civil sau procesual civil, cât și regulile de drept administrativ sau altele în reglementarea raporturilor cu un element străin.

În domeniul familiei au format obiectul preocupării științifice problemele teoretice ridicate de al. II art. 2 cod civil român, problema soluționării conflictelor de legi în această materie în practica instanțelor noastre, precum și modul cum au fost soluționate aceste probleme în noile legi de drept internațional privat din R. S. Cehoslovacă și din R. P. Polonă, în codul familiei din R. D. Germană, în Bazele legislației căsătoriei și familiei U.R.S.S. din 1968 și în Codul căsătoriei și familiei R.S.F.S.R. din 1969.

În disciplina Dreptului cooperatist, s-a publicat pentru prima dată în țară un curs în două volume. Importante contribuții au fost aduse în studiul fondurilor obștești, în organizațiile cooperatiste ca și în studiul dreptului de dispoziție asupra bunurilor organizațiilor cooperatiste. Obiectul altor studii l-au constituit întreprinderile agricole de stat, întreprinderile pentru mecanizarea agriculturii, răspunderea materială a membrilor cooperatori pentru prejudiciile cauzate cooperativei, dreptul de moștenire în gospodăria personală a membrilor cooperatori și altele.

„JUS COGENS“ ÎN CONTEXTUL DECLARAȚIEI UNIVERSALE A DREPTURILOR OMULUI

DE

NICOLAE ȚĂTOMIR

Proclamată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, *Declarația Universală a Drepturilor Omului* este și rămâne un instrument de o considerabilă importanță internațională, o cartă a libertății, dreptății și păcii în lume, al căror fundament este constituit din recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor egale și inalienabile¹.

Adunarea Generală a O.N.U., prin rezoluția nr. 423 din 4 decembrie 1950, a recomandat statelor membre, precum și organizațiilor interesate de a sărbători în fiecare an data de 10 decembrie ca Ziua Drepturilor Omului.

Anul 1968, marcând a douăzecea aniversare a adoptării Declarației, a fost proclamat de Adunarea Generală ca „An internațional al Drepturilor Omului”, an în care „toate statele și toate organizațiile internaționale vor trebui să-și consacre eforturile, cu o vigoare reînnoită, pentru a face să se respecte în lumea întreagă deplina folosință a drepturilor umane”.²

Declarația Universală a Drepturilor Omului, în urma activității conjugate, în perioada lucrărilor preparatorii, a membrilor Comisiei Drepturilor Omului a Consiliului Economic și Social, se caracterizează prin claritate și precizie în conturarea înaltelor idealuri umanitare, pentru traducerea în fapt a cărora ea a fost elaborată.

Aceste idealuri în care se contopesc „trebuințele proprii suferinței cu trebuințele societății” și în care „noi reprezentăm nu pe in-

¹ *Declarația Universală a Drepturilor Omului, Preambul, al. 1.*

² Corneliu Mănescu, președintele celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Generale, *Mesaj*, în „ONU, Chronique mensuelle” Paris, 1968, vol. V, nr. 1, I—II.

dividul deosebit de societate, ci numai o părticică din umanitate"³, își găesc rațiunea de a exista în lumina celor mai înalte aspirații ale omului și anume în „făurirea unei lumi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului și a convingerilor și vor fi eliberate de teamă și de mizerie”.⁴

Declarația Universală a Drepturilor Omului cuprinde un preambul și trezeci de articole care reflectă necesitatea de a preciza conținutul noțiunii de protecție internațională a drepturilor omului și a libertăților fundamentale și de a da valoare obligatorie acelor dispoziții din Carta O.N.U. elaborate în același spirit și cu aceeași finalitate.

Carta O.N.U., statut fundamental al legalității internaționale contemporane, proclamă obligația statelor participante la conferința de la San Francisco din 1945 și semnatare ale tratatului multilateral și deschis, de a respecta drepturile omului și libertățile fundamentale fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie atât în preambul, alin. 2, cit și în articolele 1, par. 3, 13, par. 1, lit. b, 55 lit. c, 62 al. 2, 68, 76 lit. c, ansamblul de dispoziții formale și cu caracter de deziderat, recunoscându-se individului beneficiul drepturilor fundamentale, fără însă ca persoana fizică respectivă să devină prin aceasta subiect de drept internațional.⁵

În preambulul Declarației, subliniindu-se necesitatea stringentă a ocrotirii drepturilor omului de către autoritatea legii, se scot în evidență proclamarea credinței popoarelor O.N.U. în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, hotărârea lor de a favoriza progresul social și ameliorarea condițiilor de viață în cadrul unei libertăți mai mari, precum și angajamentul lor de a promova, în colaborare cu Organizația Națiunilor Unite, respectul universal efectiv față de drepturile omului și libertățile fundamentale.

Sînt recunoscute patru mari categorii de drepturi⁶, cărora trebuie să li se asigure recunoașterea și aplicarea lor universală și efectivă.

1) *Drepturi numite personale* (printre care, dreptul la viață, egalitatea în fața legii, interzicerea sclavajului și a torturii, securitatea persoanei).

2) *Drepturi sociale* (dreptul de căsătorie, de proprietate, de azil etc.).

3) *Drepturi politice și civile* (intruniri, presă, învățămînt, religie și libertate general-politică).

4. *Drepturi economice și social-economice* (dreptul la muncă, dreptul sindical, dreptul la asistență și securitate socială, la educație, la odihnă etc.).

³ Petre Andrei, *Despre ideal*, studiu, „Revista de filozofie”, București, 1968 tom 15, nr. 2, p. 201.

⁴ *Declarația univ. Preambul*, al. II.

⁵ Cum eronat se susține în *Convenția europeană a Drepturilor Omului* (1950).

⁶ Vezi și Pierre Vellas, *Droit International Public*, Paris, 1967, p. 330—331.

Se poate afirma *ab initio* că există și trebuie să existe o responsabilitate reciprocă pentru garantarea respectării integrale a tuturor acestor drepturi și libertăți, alias aplicarea integrală a clauzelor Declarației Universale.

Progresul întregii umanități se poate realiza numai dacă sînt „strict respectate personalitatea proprie fiecărui popor și dreptul său de a hotări propria sa soartă”⁷. În lumina acestor obligații internaționale, statele suverane și independente înțeleg necesitatea intrării în vigoare a celor două pacte internaționale asupra drepturilor omului adoptate la 16 decembrie 1966 de către Adunarea Generală a O.N.U. (pactul referitor la drepturile economice, sociale și culturale, pactul referitor la drepturile civile și politice, precum și protocolul facultativ aferent) prin ratificarea lor de către organele competente ale statelor semnatare.

Cum în ordinea internațională statele, subiecte de drept, sînt creatoare de norme și reguli care le sînt aplicabile și cum normele unanim admise ale dreptului internațional sînt, în principiu, obligatorii pentru aceste subiecte, violarea unei norme sau alteia constituie un act ilicit cu toate consecințele juridice care decurg din aceasta. Normele care stau la baza Declarației Universale nu pot permite derogarea de la ele. Nici un stat nu se poate sustrage de la execuția unei obligații pe care norma sui generis de jus cogens i-o impune față de alte state.

Prohibirea oricărei derogări de la o normă de drept internațional poate să se justifice în ipoteza care privește „regulile destinate a proteja interesele depășind interesele individuale ale statelor... În acest caz, o derogare nu ar fi pur și simplu o renunțare individuală la propriile sale drepturi din partea unui stat, ci ar constitui o atingere a intereselor superioare pe care acest stat trebuie să le respecte în toate împrejurările. O atare situație poate să se prezinte cînd norma în cauză posedă o valoare etică care ar face inacceptabilă moralmente îndepărtarea sa. De exemplu, normele relative la respectul drepturilor omului și mai ales al drepturilor sale elementare”⁸.

Dezvoltarea respectului pentru aceste drepturi și libertăți de către persoanele fizice și organele societății presupune — indiscutabil — pe de o parte asimilarea prealabilă și profundă a unui fond cît mai bogat în tezaurul de cultură al umanității în evoluția ei multimilenară, iar pe de altă parte — ca un *finis coronat opus* — hotărîrea fermă, conștientă, de a asigura în mod practic „prin măsuri progresive de ordin național și internațional recunoașterea și aplicarea lor universală și efectivă atît în sinul popoarelor statelor membre, cît și al celor din teritoriile aflate sub jurisdicția lor”⁹.

⁷ Corneliu Mănescu, I. I.

⁸ Michel Virally, *Relexions sur le „jus cogens“*, în „Annuaire français de droit international”, XII—1966, Centre National de la Recherche scientifique, Paris, 1967, p. 11.

⁹ Declarația Universală a Drepturilor Omului, Proclamația.

? Normele care, avînd caracteristicile regulilor de jus cogens, sînt imperative, aparţin dreptului internaţional general şi lovesc cu nulitate tratatele ale căror clauze violează conţinutul acestor norme, au un caracter de universalitate, acceptat de comunitatea internaţională, deci nu pot fi înlăturate parţial sau total de către normele unui jus cogens regional — cu atît mai puţin prin mutuus consensus — de către un tratat bilateral prin care statele co-contractante ar renunţa la obligaţiunile impuse printr-o normă de jus cogens.

În categoria drepturilor numite personale intră dreptul la viaţă, la libertate şi la securitatea personală a fiinţelor umane (art. 3), care, înzestrate cu raţiune şi conştiinţă, se nasc libere şi egale în demnitate şi în drepturi (art. 1) şi se pot prevala de toate drepturile şi libertăţile proclamate în declaraţie, fără deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, opinie politică sau orice altă opinie de origine naţională sau socială, avere, naştere etc. (art. 2, al. 1). Prin urmare egalitatea tuturor oamenilor, fiinţe raţionale, fără discriminarea mai sus arătată, precum şi fără nici o deosebire după statutul politic, juridic sau internaţional al ţării sau al teritoriului de care ţine o persoană, fie că această ţară sau teritoriu sînt independente, sub regimul juridic al tutelei internaţionale, neautonome sau supuse vreunei alte limitări de suveranitate (art. 2, al. 2).

Sînt consfinţite (art. 7) egalitatea tuturor oamenilor în faţa legii, care au, fără nici o deosebire, dreptul la o egală protecţie a legii şi la o protecţie egală împotriva oricărei discriminări sau împotriva oricărei incitări la o asemenea discriminare, dreptul fiecărui om (art. 6) de a i se recunoaşte pretutindeni personalitatea juridică, dreptul oricărei persoane (art. 8) la satisfacţia efectivă din partea instanţelor judiciare naţionale competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale recunoscute prin constituţie sau lege. Se impune (art. 9) înlăturarea arbitrarului în domeniul arestării, deţinerii sau exilării unei persoane, necesitatea independenţei şi imparţialităţii instanţelor judiciare obligate să audieze (art. 10) în mod echitabil şi public orice persoană acuzată, căreia trebuie să i se asigure toate garanţiile necesare apărării sale (art. 11, al. 1), în lumina principiilor fundamentale ale dreptului penal naţional şi internaţional.

Trebuie garantată efectiv inviolabilitatea personală, a familiei, a domiciliului şi corespondenţei (art. 12), neadmiţîndu-se nici o imixtiune arbitrară în aceste domenii.

Specifice normelor imperative ale lui jus cogens sînt clauzele care prevăd interzicerea sclavajului, a comerţului de sclavi şi a oricărei servituţi (art. 4) şi cele care prohibă supunerea unei persoane la torturi, pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante (art. 5).

Din categoria drepturilor sociale se reţin dreptul de căsătorie şi de întemeiere a unei familii — ca element natural şi fundamental al societăţii — fără nici o restricţie în ce priveşte rasa, naţionalitatea sau religia (art. 16), dreptul de a circula în mod liber şi de a-şi alege reşedinţa în

interiorul granițelor oricărui stat (art.13), dreptul de a beneficia de azil, în caz de persecuții, drept care nu poate fi invocat, firește, în caz de urmăriri care rezultă în mod real dintr-o infracțiune de drept comun sau din acțiuni contrarii scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite (art. 14), dreptul la proprietate (art. 17).

Din categoria drepturilor politice și civile (denumite de unii autori libertăți publice¹⁰), pe care trebuie să le aibă omul, *zoon politikon* în sensul antic al cuvîntului, ca participant efectiv la treburile obștești ale polis-ului sau cetății (*civitas*) se pot enumera (art. 15) dreptul oricărei persoane la o cetățenie (clauza este inserată și pentru a se sublinia necesitatea continuării luptei pe plan internațional împotriva bipatridiei și apatridiei), dreptul de a-și schimba cetățenia (naționalitatea), dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și religie, care implică libertatea de a-și schimba și a-și manifesta religia sau convingerea, atât omul singur cît și împreună cu alții, public sau privat (art.18), drept care include libertatea de a avea opinii fără imixțiuni din afară, implicit libertatea de a primi și răspîndi, firește cu strictă obiectivitate, informații și idei prin orice mijloace (art.19).

Sînt prevăzute dreptul oricărei persoane la libertatea de întrunire și asociere pașnică, prohibindu-se orice act de silnicie în acest domeniu al liberei aprecieri asupra oportunității participării într-o anumită asociație (art.20), precum și drepturile de a lua parte la conducerea treburilor publice ale țării, fie direct, fie prin reprezentanții liberi aleși (participarea activă la viața politică) și de a avea acces egal la funcțiile publice (art.21, al.1 și 2), voința poporului constituind fundamentul puterii de stat (art.21 al.3). Același articol menționează că voința poporului trebuie exprimată prin alegeri libere, periodice, prin vot universal, egal și secret.

Prin conjugarea eforturilor pe plan național și a colaborării internaționale se poate traduce în fapt dreptul fiecărei persoane la securitatea socială, fiind îndreptățită astfel să obțină realizarea tuturor drepturilor indispensabile pentru demnitatea și libera dezvoltare a personalității sale (art.22). Acest caracter de indispensabilitate determină — din punct de vedere juridic, etic și uman — calificarea drepturilor economice, sociale și culturale ca elemente componente, bine conturate, ale universalului „*jus cogens*”.

Ca drepturi economice și social-economice, Declarația prevede, în lumina dreptului general de securitate socială, dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă și la ocrotirea împotriva șomajului, dreptul la salariu egal pentru muncă egală, retribuția trebuînd să fie echitabilă și satisfăcătoare pentru a asigura oricărei persoane și familiei sale o existență conformă cu demni-

¹⁰ Pierre Vellas, *ibidem*.

tatea umană, precum și dreptul de a întemeia sindicate și de a se afilia la sindicate (art. 23, al. 1, 2, 3 și 4).

În cadrul aceleiași categorii, sînt prevăzute (art.24) dreptul la odihnă (limitarea rezonabilă a zilei de muncă și concedii periodice plătite), dreptul la un nivel de trai satisfăcător, dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrînețe etc. (art.25, al.1), dreptul de ajutor și ocrotire acordat mamei și copilului, dreptul la educație (art. 26). Se recomandă ca în legislația tuturor țărilor să se prevadă obligativitatea și gratuitatea învățămîntului elementar, gratuitatea celui general, punerea la îndemîna tuturor a învățămîntului tehnic și profesional, egalitatea și accesibilitatea tuturor, pe bază de merit, în învățămîntul superior. Art.26, al.2 precizează scopurile învățămîntului de toate gradele, deplina dezvoltare a personalității umane, întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale, promovînd astfel înțelegerea, toleranța și prietenia între toate popoarele și toate grupările rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității O.N.U. pentru menținerea păcii.

Orice persoană are dreptul de a participa în mod liber la viața culturală a colectivității, de a se bucura de arte și de a lua parte la progresul științific și la binefacerile lui, precum și dreptul la protecția intereselor morale și materiale care decurg din orice lucrare științifică, literară sau artistică al cărei autor este (art.27).

Toate drepturile și libertățile prevăzute în Declarație nu pot fi exercitate, în nici un caz, împotriva scopurilor și principiilor transpuse în Carta Organizației Națiunilor Unite (art. 29, al. 3). Numai legea poate stabili limitele activității fiecărui om în domeniul executării drepturilor și libertăților sale, îngrădirea neputînd fi prevăzută decît exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora, fiind implicit satisfăcute cerințele moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică (art. 20, al. 2).

Transpunerea în clauzele Declarației a acestor drepturi și libertăți, neenunțate, nici măcar formal, în contextul legilor fundamentale ale țărilor capitaliste, este o consecință firească a presiunii permanente a forțelor politice și sociale progresiste în cadrul legislativ național al acestor state, în care se tergiversează ratificarea tratatelor umanitare, perfectate în cadrul O.N.U. și al instituțiilor specializate, cum ar fi acordurile care prevăd recunoașterea drepturilor politice și a egalității de salarizare pentru femei, abolirea sclavajului și a muncii forțate, interzicerea discriminărilor rasiale și în educație, condamnarea genocidului etc.

Prin garantarea efectivă a drepturilor și libertăților prevăzute în Declarație, acestea devin o realitate juridică, supusă ca atare unei ordini juridice universale, posibile prin armonizarea coordonatoare —

în acest limitat dar fundamental domeniu — a dreptului intern al statelor care ratifică.

Interpretarea oricărei dispoziții din Declarație nu poate fi efectuată ca implicând pentru vreun stat, grupare sau persoană, dreptul de a se deda la vreo activitate sau de a săvârși vreun act îndreptat spre desființarea unor drepturi sau libertăți enunțate în clauzele ei (art.30).

Respectarea integrală a drepturilor și libertăților omului nu mai poate constitui o problemă de competență internă a statelor, întrucât — și aici iese în evidență caracteristica fundamentală a lui jus cogens — violarea lor sistematică periclitează pacea și securitatea mondială, pune sub semnul întrebării însăși rațiunea de a exista a normelor fundamentale ale dreptului internațional transpuse atît în Carta O.N.U., cît și în statutele unor organizații internaționale. Rezoluțiile Adunării Generale a O.N.U.¹¹, prin valoarea etică, politică și juridică a conținutului lor, fie că înlătură unele importante lacune din cuprinsul *Declarației Universale*, evidențiind, de pildă, că dreptul națiunilor la autodeterminare constituie un drept fundamental și inalienabil al omului, fie că dezvoltă adîncind cadrul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, toate servesc de fapt aceluiași ideal umanitar și anume acela de a se crea condițiile optime pentru traducerea integrală în viață a principiilor generale prevăzute în Declarație.

La Conferința Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, ținută la Teheran¹² între 24 aprilie și 12 mai 1968, a fost adoptată o importantă Proclamație, care pe de o parte condamnă politica de apartheid, calificînd-o drept crimă împotriva umanității, iar pe de altă parte recomandă Adunării Generale a O.N.U. să adopte măsuri corespunzătoare, de orice natură, inclusiv sancțiuni de ordin economic, acelor state care practică o asemenea politică. Proclamația reafirmă dreptul la libertate al tuturor oamenilor, indiferent de rasă, limbă, sex, religie sau convingeri politice, condamnă oricare ideologie fundamentată pe teoria superiorității rasiale și subliniază că menținerea decalajului dintre nivelul țărilor în curs de dezvoltare și acel al țărilor dezvoltate constituie un grav impediment pentru realizarea în practică a drepturilor omului. Rezoluțiile adoptate cu acest prilej sprijină Conferința Națiunilor Unite pentru comerț și dezvoltare de a se acorda 1% din venitul național brut pentru ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare, recomandă a se lua măsuri eficace pentru asigurarea egalității în drepturi pentru

¹¹ Vezi, printre altele, rezoluția nr. 1850 a Adunării Generale a O.N.U. din 19 dec. 1962 care cere statelor ce administrează teritorii neautonome să abroge legile ce transpun în textul lor politica de discriminare rasială; rezoluțiile Adunării Generale a O.N.U. nr. 524/1952 și nr. 837/1954, care prevăd dreptul la autodeterminare completînd o lacună a textului *Declarației Universale*; rezoluția nr. 1514/1960, care se referă la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale etc.

¹² Au participat 81 de țări din numărul de 124 de membri ai Organizației Națiunilor Unite.

femei, cere întreprinderea unor acțiuni pentru lichidarea analfabetismului, precum și intensificarea eforturilor în vederea dezarmării generale și totale, condamnând utilizarea ca arme de război a produselor chimice și biologice, îndeosebi napalmul.

Printre alte condamnări de principiu, Proclamația condamnă colonialismul, agresiunea și conflictele armate¹³, invitând guvernele de a pune în serviciul drepturilor omului și al libertății fundamentale imensele resurse umane și materiale, actualmente consacrate scopurilor militare.

În alocuțiunea inaugurală pronunțată de U Thant, secretarul general al O.N.U., în ședința de deschidere a Conferinței organizațiilor internaționale neguvernamentale asupra drepturilor omului (Paris, 16—20 septembrie 1968) s-a subliniat că, în virtutea proclamației adoptate la Teheran, dispozițiile „convenției universale a drepturilor omului sînt *obligatorii* pentru membrii comunității internaționale”.

La sesiunile Comitetului special al O.N.U. pentru codificarea dreptului internațional, reprezentanții R.S. România au scos în evidență în mod pregnant necesitatea stringentă a participării efective a tuturor statelor la opera codificării principiilor fundamentale de drept internațional¹⁴, principii care stau la baza relațiilor externe ale țării noastre, așa cum se reflectă și în Constituția R.S.R. și care au o strînsă legătură cu protecția drepturilor fundamentale ale omului, proclamate de legea noastră fundamentală și garantate în mod real prin existența mijloacelor materiale și a legislației democratice care dezvoltă prevederile constituționale.

Statele fiind suverane, nu pot exista organe superioare organelor statale, „fiecare stat procedînd în ceea ce-l privește la determinarea regulilor care-l obligă și la aplicarea lor la o situație determinată”¹⁵. Dar acest procedeu „pour son propre compte” nu poate face abstracție de la principiile care stau la baza *Declarației Universale a Drepturilor Omului*.

De origine cutumiară sau convențională, regulile imperative, relative la persoana umană, trebuie respectate de toate statele care nu pot deroga de la ele în relațiile *inter se*. Nu poate fi vorba de o

¹³ Printre cele șapte principii fundamentale ale relațiilor interstatale normale, rezoluția O.N.U. 1815/XVII din 18 dec. 1962 subliniază ca cel mai important principiul abținerii statelor în relațiile lor internaționale de a recurge la amenințare sau la folosirea forței, fie împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a oricărui stat, fie în orice alt fel incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite.

¹⁴ Principiul abținerii de la amenințarea cu forța sau folosirea forței împotriva integrității sau independenței politice a unui stat, principiul neintervenției, principiul cooperării, principiul egalității în drepturi și autodeterminării popoarelor, principiul egalității suverane a statelor, principiul *pacta sunt servanda*.

¹⁵ Paul Reuter, *Droit international public*, Paris, 1968, Ed. Presses universitaires de France, p. 4.

reînviere a dreptului natural, cum cred unii autori¹⁶, nici de necesitatea investirii unui legislator mondial, cum afirmă Paul Reuter, cu puteri obținute pe o bază mai puternică decât tratatul, ci de un proces evolutiv pe plan uman, juridic și moral, care facilitează comunității internaționale contemporane înțelegerea necesității ca anumite reguli să dobândească un caracter imperativ.

Prin această nu se recunoaște supremația dreptului internațional asupra dreptului intern, ci — dimpotrivă — se consolidează egalitatea suverană a statelor, principiu care prohibă orice fenomen de dominație între state.

Apariția normelor de *jus cogens* presupune „un nivel de dezvoltare istorică a societății internaționale, care îi conferă o coeziune, o unitate, o omogenitate, suficiente pentru ca un acord general să se realizeze între toți membrii ei asupra câtorva concepții etice comune și pentru ca conștiința unor interese comune să devină destul de puternică pentru a se face constringătoare”¹⁷.

În comunitatea internațională contemporană oamenii liberi, egali în drepturi și demni consideră că „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume”¹⁸.

„Promovarea consecventă și respectarea principiilor independenței, suveranității, egalității, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc — tot atâtea norme fundamentale ale dreptului internațional — pot asigura afirmarea spiritului de legalitate și justiție în raporturile dintre state”¹⁹, norme care înrădăcinate trainic în viața internațională constituie „o cerință de însemnătate hotărâtoare pentru dezvoltarea unor raporturi de încredere între state, pentru apropierea între popoare și întărirea prieteniei lor, pentru dezvoltarea colaborării și consolidării păcii în lume”²⁰.

Violarea acestor norme fundamentale pune sub semnul grav al întrebării însăși posibilitatea promovării și respectării principiilor transpuse în contextul Declarației Universale a Drepturilor Omului²¹.

¹⁶ A. Verdross, *Jus dispositivum and jus cogens*; in „International law”, AJ, 1966, p. 55 of Paul Reuter, *op. cit.*, p. 16.

¹⁷ Michel Virally, *op. cit.*, p. 21.

¹⁸ Preambulul D.U. a D.O., paragraful 1.

¹⁹ Declarația Marii Adunări Naționale a R.S.R. cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Este semnificativ faptul că premiul Nobel pentru pace pe anul 1968 a fost decernat profesorului René Cassin, raportorul Declarației Universale a Drepturilor Omului.

„JUS COGENS“ IN THE CONTEXT OF THE UNIVERSAL
DECLARATION OF MAN'S RIGHTS

Abstract

In the international system, states, subjects of law, are creators of standards and rules, which they are subjects to. The norms of the international law are, as a rule, compulsory for these subjects, the breaking of a norm being considered as an illicit act, with all the legal consequences resulting from it.

The norms at the basis of the Universal Declaration of Man's Rights can't allow the derogation of them. No state can avoid the fulfilment of an obligation that the norm sui generis of „jus cogens“ imposes it towards other states.

States being sovereign, there are no authorities superior to state bodies, each state acting for itself to determine the rules that oblige it and to apply them to a certain situation. But this procedure „pour son propre compte“ can't ignore the principles at the basis of the Universal Declaration of Man's Rights.

DREPTUL CONSTITUȚIONAL ȘI ȘTIINȚA POLITICĂ

DE

I. BENDITER

Încercările din ultima vreme de a se contura cu mai multă precizie obiectul științei politice ca o ramură autonomă a științelor ce se ocupă cu studiul organizării sociale se referă, în special la aspecte privind raporturile dintre știința politică și cea juridică, dintre ele și sociologie. Fenomenul nu este întâmplător. El se datorește faptului că toate aceste științe, avînd ca obiect studiul organizării societății umane, se întrepătrund, au anumite puncte de confluență, ceea ce face dificilă stabilirea unor granițe fixe și imuabile care să le separe unele de altele. Această împrejurare a determinat pe unii autori să identifice dreptul — cel puțin o parte importantă a acestuia: dreptul constituțional — cu politica.

Asimilarea noțiunii de organizare politică (regim politic) celei de organizare constituțională (regim constituțional) este caracteristică majorității doctrinei contemporane apusene, ideea fiind împărtășită de autori de diferite orientări. Se disting, în general, două direcții principale de orientare. Una din aceste direcții, care reprezintă așa-numitul punct de vedere juridic identifică total regimul politic cu regimul constituțional, acordînd constituției „acea valoare unificatoare care a devenit indispensabilă în societățile moderne”. Hans Kelsen, unul din reprezentanții cei mai de seamă ai acestei orientări, susține că statul, ca organizație politică, este „o comunitate constituită de către o ordine coercitivă care nu este altceva decît dreptul” și „puterea politică este eficacitatea ordinii coercitive recunoscută ca lege”¹. Această ordine este, după Kelsen, un ansamblu ierarhizat de norme, a căror unitate

Argument.

¹ H. Kelsen, *General Theory of Law and State*, Cambridge, Massachusetts, 1946, p. 190-191.

este asigurată printr-o normă fundamentală — constituția — conform căreia trebuie să fie create toate celelalte norme, pentru a fi valide. „Clasificarea diferitelor forme de guvernământ — susține Kelsen — este, în realitate, o clasificare a constituțiilor.” Aceste considerente îi permit lui H. Kelsen să conchidă că între constituție, ordinea constituțională și regimul politic nu pot exista contradicții. Fiind un mod de organizare a forței, dreptul — la baza căruia stă constituția — corespunde, după opinia sa, în mod necesar, situației reale a raporturilor sociale. Teoria lui Kelsen ignorează, în felul acesta, contradicția între lege și realitatea socială care se manifestă în foarte multe domenii ale vieții în societatea burgheză.

Ignorarea realității vieții, faptul că nu acordă nici o valoare explicativă noțiunii de constituție, i-au fost reproșate lui Kelsen de mulți autori occidentali care, fiind în considerare realitatea socială, au constatat că alături de constituțiile care au o valoare normativă, cite altele nu sînt nominale, fără o existență efectivă². Instrăinarea de realitate de către Kelsen a fost caracterizată încă de Leon Duguit ca „o construcție de pură logică formală” întrucît el „plasează crearea ordinii juridice în afara vieții sociale”³.

Pornind de la premise diferite și avînd o orientare diferită, adepții celei de a doua direcții principale privind asimilarea noțiunilor de drept constituțional și politică se găsesc printre partizanii teoriilor socio-politice. Recunoscînd că politica ca și constituția trebuie studiate numai în ansamblul vieții sociale, ei ajung însă la concluzii asemănătoare privitor la identificarea dreptului constituțional cu politica. Așa, spre exemplu, Maurice Duverger afirmă că „expresia de drept constituțional desemnează în realitate ceea ce s-ar putea denumi drept politic” și care ar avea ca obiect de studiu „organizarea generală a statului, regimul său politic, structura sa guvernamentală”⁴.

Unii autori, recunoscînd caracterul juridic al unor instituții de drept constituțional, susțin însă că au o importanță mai mare trăsăturile social-politice ale acestora. „În parlamentarismul european — scriu doi autori francezi — se găsesc un anumit număr de reguli juridice fundamentale comune: responsabilitatea guvernului în fața parlamentului, recunoașterea parlamentului ca sursă a tuturor puterilor, absența democrației directe. . . Nici una din aceste reguli nu este însă suficient de importantă și sigură pentru a furniza criteriul parla-

² Jean Petot, *Essai sur la qualification des régimes politiques*, „Politiques. Revue internationale des doctrines et des institutions”, Nouvelle serie, no. 6, 1959, p. 110.

³ L. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, 3-e ed., tome I-er Paris, 1927, p. 64.

⁴ M. Duverger, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Presses Universitaires de France, Paris, 1966, p. 4.

mentarismului"⁵. După opinia lor, sînt mai importante caracterele politice, sociologice ale instituțiilor constituționale.

Este interesant că o parte din autori, exprimîndu-și îndoiala cu privire la problema dacă se poate vorbi astăzi de un adevărat drept constituțional, reușesc în cele din urmă să găsească suficiente argumente pentru a da un răspuns afirmativ. „Dreptul constituțional este într-adevăr drept?” — se întrebă profesorul André Hauriou. Și tot el scrie în continuare că „trebuie să se dea un răspuns afirmativ”⁶. El adaugă însă, pe bună dreptate, că nu ajunge să cunoști textul constituției pentru a pătrunde în fapt în esența regimului politic al unei anumite țări. „Trebuie, dimpotrivă, să fim la curent cu practicile, uzanțele, contextura principalelor forțe politice și, în particular, a partidelor politice...”⁷. Așa justifică autorul de ce la facultățile de drept din Franța se predă disciplina intitulată: „Drept constituțional și instituții politice”.

Estomparea treptată a granițelor dintre drept și politică în condițiile actuale de dezvoltare a societății umane este susținută și de unii autori din țările socialiste. Așa, spre exemplu, unii autori (Cirkin, Alexeev) sînt de părere că teoria statului și dreptului, ca și întreaga doctrină juridică, se transformă treptat într-o știință despre organizarea politică a societății⁸. Un alt autor sovietic, A. E. Mușkin, susține că dreptul constituțional (de stat) este o ramură a științei mai generale despre organele și formele de conducere a societății cu clase⁹. Or, conducerea de stat a societății, după cum o definește și doctrina marxistă, este o conducere politică. Dreptul constituțional, ca și întregul drept, ar fi deci o știință politică.

Pentru a ne putea orienta în această diversitate de opinii este necesar să elucidăm noțiunile de „drept” și „politică”, să încercăm să stabilim apoi, pe baza raporturilor dintre aceste două noțiuni, dacă există deosebiri sau nu între obiectul științei politice și cea a dreptului constituțional. În ceea ce privește noțiunea de drept, toți autorii sînt de acord că ei este alcătuit din totalitatea normelor sociale instituite de stat, cu forță general obligatorie, a căror respectare se face prin constrîngerea de stat. Deosebirea între concepțiile idealiste și ale materialismului dialectic marxist constă, în esență, în faptul că primele nu recunosc caracterul de clasă al dreptului, ca fenomen de suprastructură, determinat de baza economică a societății. În concepția

⁵ P. Lalumière et A. Demichel, *Les régimes parlementaires européens*, Presses Universitaires de France, Paris, 1966, p. 73.

⁶ André Hauriou, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Editions Montchrestien, Paris, 1967, p. 16—17.

⁷ *Ibidem*, p. 19.

⁸ „Sovetskoe gosudarstvo i pravo”, Moskva, nr. 7, 1965, p. 46—47.

⁹ „Vestnik Leningradskogo Universiteta”, Vîpusk 1, 1968, p. 111.

duguistă și a orientării socio-politice contemporane, spre exemplu, dreptul este prezentat ca o expresie a puterii, ca o legitimare a puterii guvernanzilor statului. „Toate definițiile dreptului — scrie M. Duverger — se referă, sub o formă sau alta, la constrângerea socială, la autoritatea publică, la sancțiunile organizate, cu alte cuvinte, la putere”¹⁰. Substituind conflictul dintre guvernanzii și guvernați conflictului dintre clasele cu interese antagonice din cadrul societății capitaliste, aceste definiții ignorează un element esențial și anume faptul că dreptul burghez este un instrument principal de menținere a dominației de clasă a burgheziei. Ne limităm la aceste considerații generale cu privire la definirea dreptului, intrucit vom reveni cu referire specială despre concepțiile referitoare la dreptul constituțional în doctrina juridică contemporană.

Pornind de la sensul etimologic al cuvintului care își are originea în ~~πόλις — cetate greacă,~~ unii autori identifică politica cu statul. După dicționarul Littré, politica este știința sau arta de a guverna un stat și de a dirija relațiile sale cu alte state. În concepția occidentală actuală a orientării socio-politice a dreptului, politica este concepută ca un fenomen social fundamental care exprimă opoziția dintre guvernanzii și guvernați. În eseurile sale despre politică, Allain respinge ideea că politica ar fi apanajul exclusiv al păturilor conducătoare. Politica — scrie el — este inevitabilă și necesară în timpurile noastre; ea este înfăptuită și de cei ce tind spre putere și de cei care nu tind spre ea și constituie un mijloc de luptă împotriva despotismului guvernanzilor¹¹.

Concepția duguistă cu privire la politică, ca fenomen ce exprimă opoziția dintre guvernanzii și guvernați, este reflectată și într-o recentă lucrare despre fenomenul politic în Franța. Autorii lucrării definesc politica ca „ansamblul comportamentelor și instituțiilor care privesc gestiunea afacerilor publice... și care tind la formarea unei puteri, la controlul acțiunii acestei puteri, eventual la înlocuirea acelor care o exercită”¹². Trăsătura comună a tuturor acestor definiții constă în faptul că ele se opresc la constatarea formelor de manifestare exterioară a fenomenului politic sau cel mult la relevarea unor cauze de suprafață cum ar fi divizarea societății în guvernanzii și guvernați, fără a vedea în acestea o reflectare a luptei de clasă. Mai mult, unii autori extind noțiunea de politică asupra manifestării puterii guvernanzilor în orice societate, inclusiv societatea primitivă în care nu exista încă

¹⁰ M. Duverger, *Sociologie politique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1967, p. 40.

¹¹ Allain, *Politique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1962, p. 4.

¹² François Goguel et Alfred Grosser, *La politique en France*, Editions Armand Collin, Paris, 1964, p. 5.

stat. Pornind de la constatarea că distincția fundamentală dintre șefi și supuși există și în colectivități, grupuri umane ca, de exemplu, în familie, asociații, comunități religioase, după opinia unor autori, și în cadrul unor astfel de colectivități umane s-ar putea vorbi de existența fenomenului politic¹³.

În concepția marxistă, politica este un fenomen complex care privește lupta și dezvoltarea claselor, a partidelor politice, mișcările și ideile privind organizarea socială și de stat.

Între stat, drept și politică există o legătură foarte strinsă, ele fiind fenomene ale suprastructurii ce se interpătrund și se condiționează reciproc. Ca element al suprastructurii prin care se realizează concepțiile și ideologia clasei dominante, statul este și el o instituție politică, reprezentând cea mai eficientă forță pentru apărarea intereselor clasei dominante. Dreptul, la rândul său, este și el un important instrument de realizare a concepțiilor și a ideologiei clasei dominante. Astfel că legătura, intercondiționarea obiectivă dintre stat, drept și politică își găsesc expresia în faptul că statul și dreptul sint instrumente prin care se realizează în modul cel mai direct politica clasei dominante care este totodată și politica statului. Această legătură principală dintre politică, stat și drept a fost subliniată de Lenin care scria că „legea este o măsură politică, este politică”¹⁴. În consecință, știința dreptului care are ca obiect studiul fenomenului juridic va fi și ea o știință politică.

Recunoașterea faptului că dreptul are un caracter politic nu înseamnă și admiterea implicită a tezei care susține că dreptul s-ar confunda cu politica. În realitate, avem de-a face cu două fenomene distincte, reciproc condiționate iar științele care se ocupă cu studiul acestor fenomene constituie și ele ramuri distincte, cu autonomie proprie. Politica, ca fenomen de suprastructură, are o arie foarte largă care se referă la conducerea de stat a societății, la mijloacele și metodele folosite în domeniul conducerii de stat în scopul realizării dominației de clasă. Dreptul reprezintă, după cum a fost arătat mai sus, unul din instrumentele pe care clasa dominantă le folosește ca mijloc de realizare a puterii sale de clasă ca putere de stat. Clasa dominantă dispune însă de un întreg arsenal de instituții și mijloace care nu au un caracter statal sau juridic. E suficient să menționăm printre acestea partidele politice, organizații cu caracter religios, asociații cu caracter științific, asociații sportive, uniuni artistice, etc. După cum aceste organizații, care au un rol bine definit în mecanismul dictaturii de clasă, nu pot fi substituie organelor de stat, nici politica și știința care ar avea ca obiect studierea fenomenului politic, în ansamblu, nu pot fi

¹³ M. Duverger, *Sociologie politique*, p. 5.

¹⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, București, 1953, p. 38.

substituite dreptului și, respectiv, științei juridice, fiecare din aceste științe avînd un obiect distinct, o metodologie proprie.

Confuzia între dreptul constituțional, ca ramură a științei juridice, și știința politică își are originea în faptul că dreptul constituțional are ca obiect studierea instituțiilor constituționale care au un evident caracter politic. După cum este cunoscut, dreptul constituțional, ca ramură a dreptului, este alcătuit din totalitatea normelor ce reglementează relațiile ce apar în procesul organizării și exercitării puterii de stat¹⁵. Raporturile dreptului constituțional sînt raporturi fundamentale social-politice care privesc ~~principiile organizării sociale și de stat, constituirea în sistem a organelor statului și stabilirea raporturilor dintre diferitele organe ale statului, a competenței și modulului lor de organizare și funcționare, reglementarea situației juridice a persoanelor fizice, a poziției individului în societate și în statul respectiv.~~ La procesul de organizare și exercitare a puterii de stat participă, după cum a fost deja menționat, în primul rînd organele statului. Alături de ele, un rol adeseori important îl au însă și partidele politice precum și alte organizații sociale care nu au caracter de stat sau juridic. Așa, spre exemplu, este cunoscut rolul pe care îl joacă partidele politice, așa-numitele grupe de presiune, în formarea și activitatea parlamentelor și a organelor executive în statele cu organizare parlamentară. Și în statul nostru socialist, Constituția (art. 25) stabilește că dreptul de a depune candidaturi pentru alegerea deputaților în organele reprezentative ale puterii de stat îl au: organizațiile Partidului Comunist Român, sindicatele, organizațiile de tineret, de femei, alte organizații de masă și obștești ale oamenilor muncii. În sfera obiectului dreptului constituțional intră însă numai acele aspecte ale acestor organizații care au tangență directă cu procesul de organizare și exercitare a puterii de stat și care, în consecință, sînt reglementate de normele dreptului constituțional, în exemplul dat fiind vorba de relații ce se stabilesc cu prilejul alegerii organelor puterii de stat — a Marii Adunări Naționale și a consiliilor populare.

Știința politică, dacă ar fi să recunoaștem existența unei atari științe cu o delimitare autonomă, ar avea un obiect mult mai întins în sfera căruia ar intra problemele privind lupta și dezvoltarea claselor sociale, partidele politice, mișcările și ideile politice¹⁶. Ocupîndu-se de problemele amintite, pe care M. Duverger le atribuie sociologiei politice, ea ar avea, fără îndoială, interferențe cu dreptul constituțional. Revenind la exemplul dat mai sus vom constata că dreptul constituțional stabilește regimul legal al organizațiilor politice și al

¹⁵ Vezi, de ex., I. Benditer, *Cu privire la obiectul dreptului constituțional*, „An. Univ. Al. I. Cuza Iași”, Tomul VI, f. 2, 1960.

¹⁶ G. S. Ostroumov, *Teoria gosudarstvo i prava kak politiceskaia nauka*, „Sovetskoe gosudarstvo i pravo”, nr. 2, 1968, p. 23—31.

altor organizații sociale. Spre exemplu, art. 26, 27 din Constituția Republicii Socialiste România, vorbind despre dreptul de asociere, stabilesc că cetățenii români se pot constitui în Partidul Comunist Român, în organizații sindicale, cooperatiste, de tineret, de femei, social-culturale, uniuni de creație, asociații științifice, tehnice, sportive, precum și în alte organizații obștești. În articolul 26 al Constituției se precizează cine pot fi membri ai Partidului Comunist Român și este consacrat rolul conducător al acestuia în societatea și statul nostru socialist. Deosebit de importante sînt dispozițiile articolului 27 al Constituției, în care se reflectă esența sistemului democrației socialiste prin consacrarea principiului sprijinirii de către stat a organizațiilor de masă obștești, cărora statul le creează condiții pentru dezvoltarea bazei materiale și le ocrotește patrimoniul.

Reglementarea constituțională se limitează însă la fixarea cadrului general juridic privind organizarea și funcționarea partidelor politice și a altor organizații sociale, avîndu-se în vedere, în principal, conținutul activității acestor organizații, astfel ca — pe de o parte — să fie asigurată exercitarea liberă a dreptului de asociere și — pe altă parte — activitatea acestor organizații să nu aducă atingere ordinii publice, adică acelei ordini necesare unei exercitări a puterii de stat în condiții normale. Problemele privind sistemul partidelor politice, ca și a altor organizații obștești, ideologia acestora, semnificația și rolul lor, esența lor socială, în general toate problemele legate de o teorie a partidelor politice depășesc sfera de reglementare de către normele dreptului constituțional și, fără îndoială, că ele ar putea constitui obiectul politologiei, al unei științe politice de sine stătătoare.

Împrejurarea că instituțiile de drept constituțional, ca și fenomenul juridic în general, au o semnificație și importanță politică nu justifică confuzia dintre ramurile științei dreptului și politică. Nu poate ridica nici o obiecție afirmația că orice instituție de drept constituțional poate fi examinată și din punctul de vedere juridic și sub aspect politic. Se impune însă a se face distincția între modul de abordare a problemei cercetate, din punct de vedere juridic și din punct de vedere politic. Trebuie făcută deosebirea între modul în care dreptul constituțional studiază un anumit fenomen ce intră în domeniul său de cercetare, și cum este cercetat același fenomen de știință sau științele politice. Să luăm, spre exemplu, o importantă instituție a dreptului constituțional cum este legiferarea. Folosind metodele proprii științei juridice, dreptul constituțional se va ocupa de modul în care este reglementat din punct de vedere juridic procesul de legiferare, cercetînd în mod detaliat unele aspecte importante ale conținutului și procedurii de legiferare în toate fazele sale: dreptul de inițiativă legislativă, procedura dezbaterii, votării, semnării și publicării legii,

controlul constituționalității, etc., bineînțeles, cu luarea în considerație și a semnificației politice a problemelor respective. Activitatea legislativă a organului reprezentativ legiuitor interesează totodată și știința sau științele politice sub alt aspect însă acela al rolului partidelor politice în influențarea directă sau indirectă a activității legiuitoare a parlamentelor. Politologia va avea să se ocupe mai în profunzime de mecanismul de acționare a fracțiunilor politice din cadrul parlamentelor asupra activității legiuitoare, metodele folosite și rezultatele obținute. Numai în subsidiar, ea va lua în considerație și modul în care aceste probleme sînt reglementate de normele dreptului constituțional, exprimîndu-și acordul sau dezacordul cu privire la normele în vigoare. Sintem deci în prezența unei situații în care aceleași fenomene sînt studiate de mai multe științe, din punctele de vedere proprii ale științelor respective.

Dreptul la autonomie a științei politice este contestat de unii autori și pe motivul că ea s-ar afla încă în stadiul de știință a faptelor, în sensul tradițional care se dă noțiunii de știință ca mijloc de investigație a societății și nu de acționare asupra faptelor și fenomenelor sociale. Se pune la îndoială existența unei științe politice, distinctă de celelalte științe sociale, susținîndu-se că, fiind de dată recentă, ea nu a putut înmagazina încă suficiente fapte pentru a formula ipoteze care să aibă caracterul unor legi generale sau să indice măcar evoluția posibilă a fenomenului politic. Cel mult se poate recunoaște, scrie André Hauriou, că politologia ar fi „o știință a faptelor, a fenomenelor juridice pe care le studiază în sine și pentru sine”. Aceasta ar fi situația reală care ar corespunde cel puțin stadiului actual de dezvoltare a științei politice care „în unele cazuri, este nesigură încă pe metodele sale proprii și asupra obiectului său”¹⁷.

Acestor susțineri li se pot aduce însă contraargumente care pledează în favoarea tezei autonomiei științei politice. Este, într-adevăr, firesc ca o știință nouă care este la începuturile existenței sale să nu dispună încă de experiența bogată și de arsenalul de metode proprii de care dispune o știință cu tradiții îndelungate cum este dreptul. Dacă dreptul constituțional „poate fi interogat cu succes în legătură cu sensul vieții sociale”, după cum spune A. Hauriou¹⁸, nu vedem motivele pentru care știința politică nu ar avea capacitatea de a emite judecăți de valoare asupra diferitelor aspecte ale fenomenelor sociale. Faptul că se contestă științei politice că ar dispune de astfel de posibilități apare în mod evident ca o exagerare, chiar dacă se face mențiunea că aceasta ar fi valabil cel puțin pentru stadiul actual inițial de dezvoltare a acestei științe. Dar și această mențiune constituie deja un

¹⁷ A. Hauriou, *op. cit.*, p. 19, 20.

¹⁸ *Ibidem*, p. 19.

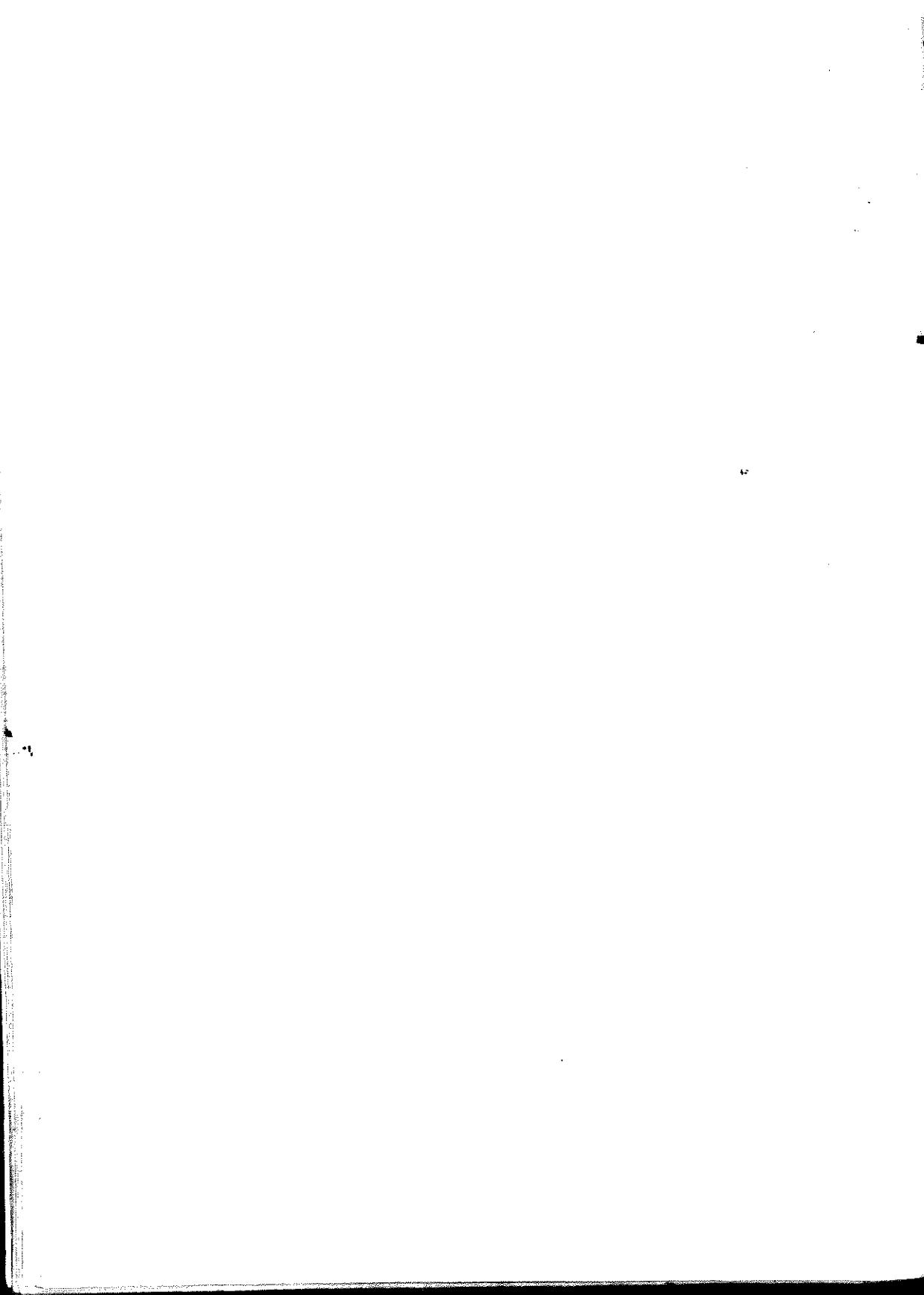
inceput de recunoaștere a unei științe politice autonome. De altfel, în momentul de față se găsesc numeroși autori de prestigiu care se pronunță în favoarea recunoașterii științei politice dreptul la existență ca o ramură autonomă a științei.

În concluzie, se poate constata că dreptul constituțional, ca ramură a științei juridice, are un obiect propriu și o metodologie proprie, distincte de obiectul și metodologia științei politice care ar putea constitui, de asemenea, o ramură distinctă a științelor sociale.

LE DROIT CONSTITUTIONNEL ET LA SCIENCE POLITIQUE

Résumé

Est-ce-qu'il y a une science politique autonome ou on peut parler de plusieurs sciences politiques? Dans le cas où on est d'accord qu'il existe une science politique comme branche autonome des sciences, quels seront les rapports entre cette branche et les autres sciences confines? En abordant ces problèmes, la présente étude insiste, en particulier, sur les rapports entre le droit constitutionnel et la science politique. D'après l'opinion de l'auteur de cette étude, on peut, sans doute, parler d'une science politique autonome qui est encore dans le stade de formation, mais qui a déjà son objet et ses propres méthodes d'investigation bien définies. En ce que concerne les rapports entre la science politique et le droit constitutionnel, l'auteur veut démontrer que chacun d'eux a son propre objet et ses propres méthodes d'investigation et que la thèse qui nie la distinction existante entre ces deux sciences, en les identifiant, n'a pas un fondement scientifique réel.

UNELE MĂSURI PREVENTIVE
ÎN VEDEREA ASIGURĂRII LEGALITĂȚII SOCIALISTE
DE CĂTRE ORGANELE ADMINISTRAȚIEI DE STAT
ÎN R. S. ROMÂNIA

DE

S. CIUREA

În etapa desăvârșirii construcției socialiste în țara noastră, asigurarea și întărirea legalității socialiste constituie o cerință superioară a întregii activități de stat.

Legalitatea socialistă constă în executarea și respectarea strictă a legilor și a tuturor actelor normative emise pe baza și în vederea executării legilor, de toate organele de stat și obștești, de lucrătorii din aparatul de stat, precum și de către cetățeni.

În R.S.R. respectarea legilor constituie o obligație fundamentală reglementată din punct de vedere juridic de Constituția țării noastre¹ și subliniată în mod deosebit în documentele de partid.

În legătură cu această problemă, la Consfătuirea C.C. al P.C.R. cu conducătorii organelor de partid și ai consiliilor populare județene, tov. Nicolae Ceaușescu arată: „Trebuie să înțelegem că respectarea și aplicarea neabătută a legilor este una din cerințele elementare ale muncii noastre, o obligație a tuturor organelor de partid și de stat”².

Bazele democratice ale organizării de stat, structura acestei organizări, legătura strânsă dintre organele puterii de stat, subordonarea organelor administrației de stat pe baza regulilor centralismului demo-

¹ Constituția R.S.R., 1965, art. 39: „Fiecare cetățean al R.S.R. este dator să respecte Constituția și legile, să apere proprietatea socialistă, să contribuie la întărirea și dezvoltarea orânduirii socialiste”.

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Consfătuirea de la C.C. al P.C.R. cu conducătorii organelor de partid și ai consiliilor populare județene*, martie 1968, Ed. pol., p. 24.

cratic, față de organele administrative ierarhic superioare, care fac parte din același sistem, constituie principalele mijloace generale pentru apărarea și întărirea legalității socialiste în întreaga activitate a statului nostru.

Dar, ținând seama de caracterul vast și multilateral al activității de execuție desfășurată de organele administrației de stat, a fost nevoie și de alte măsuri cu ajutorul cărora să se asigure executarea, respectarea legilor și a tuturor actelor normative, care au variat în dezvoltarea și organizarea acestei principale forme de activitate a statului.

În actuala etapă a desăvârșirii construcției socialiste în țara noastră, organele administrației de stat sînt chemate ca pe baza hotărîrilor Congresului al IX-lea și ale Conferinței Naționale a P.C.R. din decembrie 1967 să găsească și să aplice cele mai bune forme și metode de organizare a procesului economic și social-cultural în vederea realizării concrete a politicii partidului și a statului.

Organele administrației de stat fiind organe de execuție ale organelor de putere, în organizarea executării legilor, în procesul administrativ utilizează un mare și variat număr de măsuri stabilite pe baza și în vederea executării legilor.

Din acest variat număr de măsuri, în studiul de față vom analiza numai cîteva din măsurile administrative preventive utilizate de organele administrației de stat, care, considerăm că aduc o importantă contribuție în asigurarea și întărirea legalității socialiste în țara noastră.

Măsurile preventive administrative cu un rol hotărîtor în asigurarea și întărirea legalității socialiste pot fi clasificate în mai multe grupe și anume :

- a) măsuri preventive care privesc însăși organizarea aparatului administrativ de stat, principal instrument de executare a legilor, precum și a fiecărui organ administrativ în parte ;
- b) măsuri preventive administrative utilizate în legătură cu emiterea actelor administrative ;
- c) măsuri preventive cu privire la exercitarea controlului asupra executării legilor și a actelor administrative emise pe baza legilor.

Organele administrative, ca organe de execuție ale statului socialist român au numeroase, importante și variate atribuții în legătură cu organizarea apărării țării, asigurarea securității și ordinii sociale, apărarea, dezvoltarea și buna gospodărire a proprietății socialiste, ocrotirea drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor statului etc.

Pornind de la specificul activității de execuție, în organizarea activității concrete a importanțelor atribuții care le revin, organele administrative sînt obligate să se sesizeze din proprie inițiativă stabilind, pe baza legilor, diferite măsuri, reguli de conduită, organizînd în mod judicios procesul economic și social-cultural, în vederea obți-

nerii unor rezultate dinainte stabilite prin plan cu minimum de cheltuieli și cu maximum de randament în interesul întregii noastre societăți socialiste.

Aparatul administrativ de stat constituie principalul instrument cu ajutorul căruia se asigură organizarea executării legilor și a tuturor actelor normative emise de organele de putere.

De aceea, pentru a asigura în cele mai bune condiții organizarea executării legilor și deci a legalității socialiste, organele administrative trebuie să ia în primul rînd o serie de măsuri preventive care se referă la o cît mai bună organizare a aparatului administrativ de stat.

Cu privire la această problemă, Lenin arăta, încă din 1922: „Principala sarcină imediată în momentul de față și o foarte importantă sarcină în anii care vin o constituie reducerea și ieftinirea sistematică a aparatului sovietic prin restrîngerea lui, printr-o organizare mai perfectă, prin lichidarea tărăgănelii, a birocratismului și prin micșorarea cheltuielilor neproductive”³.

Pentru aceasta este necesar să se ia toate măsurile și să se asigure în prealabil condițiile tehnico-administrative cu ajutorul cărora să se poată desfășura în mod organizat întreaga activitate a organelor administrative.

În primul rînd este necesar să se stabilească, de către organele de putere și administrative competente, o structură reală, sănătoasă a aparatului administrativ, care are rolul de a asigura organizarea judicioasă a realizării voinței poporului muncitor exprimată în legi și alte acte normative.

În vederea realizării acestui scop trebuie să se înființeze și să se organizeze numai acele organe administrative care corespund, din punct de vedere practic, unor nevoi reale din viața societății noastre socialiste și să se elimine verigile intermediare creînd și organizînd un aparat administrativ suplu, operativ și apropiat de procesul de producție. „Prin lichidarea verigilor intermediare, prin apropierea organelor de partid și de stat de unitățile de bază, se creează un cadru organizatoric mai adecvat realizării operative și la un nivel calitativ superior a sarcinilor curente și de perspectivă”⁴.

În cadrul fiecărui organ administrativ ca element component al sistemului organelor administrative, tot cu ajutorul măsurilor preventive, trebuie să se analizeze și să se creeze, de asemenea, atitea subdiviziuni, direcții, servicii, secții, birouri, cîte sînt strict necesare în raport cu nevoile reale, cu sarcinile pe care le are de rezolvat organul respectiv.

³ V. I. Lenin, *Despre munca aparatului de stat sovietic*, Editura de stat pentru literatura politică, București, 1956, p. 6.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Consfătuirea de la C.C. al P.C.R. cu conducătorii organelor de partid și ai consiliilor populare județene*, martie 1963. Ed. pol., p. 12.

În etapa desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră, organelor administrative li se acordă o largă autonomie în realizarea atribuțiilor care le revin, și de aceea stabilirea precisă a competenței lor prezintă o importanță deosebită.

În vederea asigurării și întăririi legalității socialiste, la înființarea fiecărui organ administrativ trebuie să se analizeze în prealabil scopul pe care îl are de realizat noul organ, locul pe care îl va ocupa în sistemul organelor administrative și în raport cu acestea, prin actul juridic de înființare și organizare să i se stabilească o competență reală în cadrul căreia va fi obligat să-și desfășoare întreaga activitate în mod legal.

„Diferitelor organe ale administrației de stat le corespunde astfel o competență diferită, fiecare organ putînd acționa legal numai în cadrul competenței ce i-a fost atribuită”⁵.

Prin stabilirea precisă a drepturilor și obligațiilor, fiecărui organ administrativ de stat i se asigură o ordine desăvîrșită în activitatea internă și în raporturile juridice pe care le încheie cu alte organe de stat și obstesți evitîndu-se paralelismele și alte aspecte negative legate de competență.

Actuala organizare administrativ-teritorială a statului nostru socialist, care constă în împărțirea armonioasă a teritoriului țării în diferite unități administrative bine delimitate și organizate, are rolul de a asigura o cît mai bună structură a aparatului administrativ de stat, precum și a fiecărui organ administrativ în parte.

În urma acestui eveniment organele de administrație generală, Consiliul de Miniștri și comitetele executive ale consiliilor populare precum și conducerea tuturor organelor administrative de resort, conform hotărîrilor Conferinței Naționale a P.C.R. din decembrie 1967, au luat o serie de măsuri preventive pentru îmbunătățirea metodelor de conducere, de muncă, a formelor de evidență, înlăturarea organelor și serviciilor inutile, a cheltuielilor neproductive precum și a manifestărilor de birocratism și paralelism.

De asemenea s-au luat numeroase măsuri de îmbunătățire a activității de conducere, control și îndrumare preventivă a tuturor unităților în subordine, instituții, întreprinderi și organizații economice de stat.

Noua împărțire administrativ-teritorială a țării noastre în județe, municipii, orașe și comune a creat toate condițiile pentru a realiza în mod concret o superioară organizare, perfecționare și simplificare a sistemului organelor administrației noastre de stat.

⁵ Mircea Anghene, *Competența organelor administrației de stat*. „Studii și cercetări juridice”, nr. 4, 1965, p. 621.

O altă grupă de măsuri preventive de o importanță deosebită, care are rolul de a asigura o superioară organizare și funcționare a aparatului administrativ de stat, precum și executarea organizată a legilor, se referă la recrutarea, selecționarea și repartizarea lucrătorilor administrativi.

Lucrătorii administrativi ai statului socialist român, care constituie factorul activ în cadrul aparatului administrativ, sînt considerați slujitori ai societății socialiste, chemați să participe direct în numele statului la organizarea executării legilor.

La consfătuirea C.C. al P.C.R., cu conducătorii organelor de partid și ai consiliilor populare județene, tov. Nicolae Ceaușescu arată: „Aparatul de partid și de stat, funcționarii sînt la dispoziția cetățenilor, ei sînt puși pentru a răspunde cerințelor populației”⁶.

De conduita lor și de rezultatele pozitive dobîndite în activitatea pe care o desfășoară pe baza și în vederea executării legilor, depinde într-o foarte mare măsură realizarea intereselor societății noastre socialiste, calitatea superioară a întregii activități a organelor administrative de stat, asigurarea și întărirea legalității socialiste.

Din lucrările Congresului al IX-lea, din directivele și hotărîrile adoptate la Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1967, se poate constata că în perioada de desăvîrșire a construcției socialiste în țara noastră, aplicînd practic regulile principiului centralismului democratic, se acordă o largă autonomie, o largă independență operativă atît organelor administrației de stat cît și lucrătorilor administrativi de toate gradele, creîndu-se condițiile pentru dezvoltarea inițiativei lor creatoare și pentru a pune în slujba poporului cunoștințele, aptitudinile și experiența lor.

Lucrătorilor administrativi care ocupă un loc principal în aparatul nostru de stat, le revin atribuții deosebit de importante în organizarea executării legilor și a tuturor actelor normative, expresie a voinței poporului muncitor și deci în asigurarea și întărirea legalității socialiste.

„În stadiul de dezvoltare în care ne găsim, mersul înainte depinde în mod hotărîtor și implicit de calitatea și competența oamenilor, de capacitatea lor de a stăpîni mijloacele de producție mereu mai perfecționate, de priceperea de a administra bogățiile țării, avuția națională, de receptivitatea la tot ce e nou și înaintat, de puterea de a ține pasul cu progresul mondial”⁷.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Consfătuirea de la C.C. al P.C.R. cu conducătorii organelor de partid și ai consiliilor populare județene*, martie, 1968, Ed. pol., p. 19.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a P.C.R.*, decembrie 1967, Ed. pol., p. 67.

De aceea, conducătorii organelor administrative sînt obligați să acorde o deosebită atenție recrutării, selecționării și repartizării lucrătorilor administrativi care trebuie să aibă o temeinică pregătire profesională, o bună orientare politică și ideologică, pentru a putea fi încadrați în funcțiile din cadrul organelor administrative.

De asemenea, conducătorii organelor administrative, în vederea asigurării și întăririi legalității socialiste prin măsuri preventive trebuie să procedeze la o repartizare organizată a lucrătorilor administrativi în funcțiile respective ținînd seama de pregătirea și aptitudinile lor profesionale.

Dar, sarcinile conducătorilor organelor administrative cu privire la politica de cadre nu încetează o dată cu numirea funcționarilor în diferitele funcții de stat. Ei au obligația de a îndruma, educa și instrui pe toți funcționarii pe care îi au în subordine asupra lucrărilor pe care le repartizează pentru a fi executate, să le pună la dispoziție toate mijloacele materiale necesare pentru îndeplinirea în cele mai bune condiții a obligațiilor care le revin și să se ocupe permanent de ridicarea nivelului lor profesional, ideologic și politic.

Măsurile preventive care sînt numeroase și variate, utilizate cu competență de către conducerea organelor administrative au rolul de a exercita o puternică influență asupra funcționarilor administrativi în organizarea executării obligațiilor pe care le au, dezvoltîndu-le spiritul de inițiativă, precum și asupra educației masei de oameni ai muncii în vederea respectării din convingere a legilor și a tuturor actelor normative.

„Comitetele județene, consiliile populare trebuie să se ocupe mai îndeaproape de educarea cadrelor administrative și totodată să ia o poziție mai fermă față de acei care nu-și îndeplinesc datoria”⁸.

După ce s-a organizat o rațională organizare structurală, stabilirea unei reale competențe și o bună încadrare cu lucrători administrativi, organele administrative, ca să poată rezolva la timp și cu rezultate pozitive obligațiile care sînt repartizate în competența lor, trebuie să ia, în prealabil, toate măsurile în vederea unei organizări superioare a modului de desfășurare a întregii activități administrative, în cadrul fiecărei funcții cît și în activitatea fiecărui funcționar. Organizarea internă a organelor administrative prezintă o mare importanță în asigurarea executării legilor în cele mai bune condiții, deoarece printr-o organizare superioară a procesului administrativ se creează toate condițiile ce sînt necesare pentru îndeplinirea lucră-

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Constătuirea de la C.C. al P.C.R. cu conducătorii organelor de partid și ai consiliilor populare județene*, martie, 1968, Ed. pol., p. 19.

rilor tehnice administrative de bună calitate, într-un termen scurt și cu minimum de cheltuieli administrativ-gospodărești.

O organizare superioară a întregului aparat administrativ de stat creează posibilitatea de a înlătura din activitatea de execuție neglijențele și delăsarea în păstrarea, utilizarea și circulația bunurilor care formează proprietatea socialistă și care mai apar în unele compartimente de activitate, precum și manifestările de formalism și paralelism.

Lipsa de organizare în activitatea unui organ administrativ precum și în activitatea fiecărui funcționar administrativ are drept consecință nerezolvarea la timp și în bune condiții a lucrărilor administrative, care, ținând seama de sistemul planificat al activității de execuție a statului nostru, pot influența în mod negativ asupra activității altor organe administrative de stat, punându-le în imposibilitate de a-și executa în termen obligațiile pe care le au, producând astfel perturbări în organizarea procesului economic.

Dezvoltarea dinamică a statului nostru socialist din punct de vedere cultural și economic creează sarcina permanentă de a se asigura o organizare superioară a întregului aparat de stat, a muncii de conducere, a tuturor muncitorilor, funcționarilor și tehnicienilor în care un rol important îl au și planurile generale și individuale de muncă.

Aceste planuri organizatorice constituie importante măsuri preventive cu rol hotărâtor în organizarea executării dispozițiilor cuprinse în legi, decrete și alte acte normative, care trebuie să cuprindă obiective precise pentru a putea fi ușor cunoscute și însușite de acei care sînt chemați să le traducă în fapt.

Studierea cu atenție a tuturor situațiilor reale, căutarea și stabilirea celor mai bune măsuri preventive în vederea organizării executării tuturor sarcinilor care revin organelor administrative, au rolul de a înlătura, înainte de a trece la executarea obligațiilor, orice posibilitate de încălcare a legalității socialiste.

De aceea, întocmirea judicioasă a unui plan de organizare a muncii din care să se desprindă în mod real și concret sarcinile fiecărei subdiviziuni a organului respectiv, precum și a fiecărui lucrător în parte, cu respectarea severă a termenelor de executare va putea asigura o ordine și o desăvîrșită disciplină în întreaga activitate a organului administrativ.

Este necesar să se ia, de către conducerea organului administrativ, toate măsurile preventive de pregătire temeinică și organizare a întregii activități, precum și a fiecărei sarcini în parte, care să se oglindească în mod corect și clar în aceste planuri de muncă.

Procedînd în felul acesta, fiecare organ administrativ își va putea executa la timp, în mod organizat, sarcinile care i-au fost

repartizate, înlăturînd total sau într-o foarte mare măsură rezultatele negative

De asemenea, în vederea desfășurării activității organelor administrative în cele mai bune condiții, trebuie să se asigure prin toate mijloacele legale disciplina în muncă, care constituie prima condiție în organizarea executării obligațiilor a unui organ administrativ de stat.

Asigurarea disciplinei în muncă prin măsuri preventive are un rol hotărîtor în formarea concepției lucrătorului administrativ față de muncă, față de proprietatea socialistă și față de toate obligațiile pe care le are în cadrul funcției în care a fost încadrat.

În procesul de organizare a muncii și repartizarea sarcinilor, conducerea organelor administrative trebuie să urmărească și să asigure permanent întărirea disciplinei în muncă și creșterea răspunderii fiecărui funcționar administrativ în îndeplinirea obligațiilor care i-au fost repartizate.

Tot cu ajutorul măsurilor preventive în vederea asigurării legalității socialiste, conducerea organelor administrative trebuie să repartizeze în mod organizat obligațiile care izvorăsc din planul economic și financiar pe subdiviziuni și lucrători și să țină o corectă evidență a lor. Fiecare serviciu și fiecare lucrător administrativ trebuie să cunoască de la început, în mod precis, toate obligațiile pe care le are de executat și să-și organizeze munca prin planul individual în așa fel ca în timpul planificat, la termenul stabilit să asigure executarea atribuțiilor care-i revin.

Planurile de muncă, generale și individuale, judicios întocmite pot constitui un îndrumător important în munca efectivă a conducătorului organului administrativ cît și a tuturor lucrătorilor din cadrul organului respectiv.

Un alt grup de măsuri preventive, utilizate de organele executive în vederea asigurării și întăririi legalității socialiste, se referă la emiterea actelor administrative care constituie forma juridică a activității de execuție.

Activitatea de execuție a statului nostru, deoarece are un caracter vast și multilateral, prin legi, decrete și prin hotărîrile consiliilor populare nu se pot reglementa din punct de vedere juridic în cele mai mici amănunte toate aspectele vieții de stat.

De aceea, organelor administrative, în calitatea lor de organe de execuție ale organelor de putere, în vederea unei cît mai bune organizări a executării atribuțiilor lor, li s-a conferit de către acestea dreptul de a emite noi acte juridice prin care se reglementează mai în amănunt executarea și aplicarea legilor.

Acest drept este reglementat prin actul juridic fundamental al R.S.R., Constituția din 1965.

Astfel, Consiliul de miniștri adoptă hotărâri, ministerele ordine și instrucțiuni, iar comitetele executive ale consiliilor populare decizii⁹.

Dar în statul nostru socialist organele administrative, spre deosebire de organele administrative din statul bazat pe exploatare, nu au o putere discreționară. Ele sînt obligate ca în realizarea atribuțiilor să respecte cu strictețe principiile fundamentale care stau la baza activității de execuție, dispozițiile și scopul legilor în vigoare, elaborînd acte administrative numai în baza legilor și în vederea executării lor.

Organele administrative trebuie să utilizeze cu multă atenție dreptul conferit de organele de putere de a emite noi acte administrative normative și individuale, evitînd utilizarea acestui drept în mod abuziv.

În această acțiune, conducerea organelor administrative are posibilitatea să ia o serie de măsuri preventive de a îndruma, controla și ajuta organele și lucrătorii administrativi în subordine cu privire la organizarea executării legilor, fără a le modifica sau să nu țină seama de dispozițiile cuprinse în ele.

În legătură cu această problemă, tov. Nicolae Ceaușescu arată: „în cadrul procesului de aplicare a legilor și a hotărîrilor, există muncă de îndrumare, de control, de ajutor, dar acestea trebuie să se facă în concordanță cu normele partidului și cu legile de stat, să corespundă acestora, să se încadreze în legalitatea noastră socialistă”¹⁰.

Conducerea organelor administrative, în vederea asigurării legalității socialiste, înainte de a emite un act administrativ este obligată să analizeze, să studieze și să se documenteze prin toate mijloacele dacă în momentul executării în mod concret a dispozițiilor legale, scopul legii este sau nu oportun, dacă corespunde unor situații reale și concrete din viața practică economică a statului.

Asigurarea legalității actului administrativ constă nu numai în întocmirea și elaborarea lui în condițiile de fond și formă stabilite de lege, dar și în executarea oportună a legii nu într-o aplicare formală a ei.

Un rol important în asigurarea legalității socialiste îl au și măsurile preventive pe care trebuie să le ia organele administrative în legătură cu aducerea la cunoștința cetățenilor a actelor normative pentru a fi executate din convingere.

„Administrația de stat socialistă procedează la realizarea sarcinii sale prin metoda convingerii, organizînd lămurirea oamenilor

⁹ Constituția R.S.R., art. 72, 77, 91. Ed. pol., Buc., 1968.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea activului de partid al municipiului București*, aprilie 1968, Ed. pol., p. 32.

muncii asupra necesității executării legilor și celorlalte acte ale organelor de stat, care urmăresc satisfacerea maximă a înseși nevoilor lor¹¹.

În vederea executării în cele mai bune condiții a dispozițiilor cuprinse în legi și în alte acte normative emise pe baza legilor, conducerea organelor administrative trebuie să ia toate măsurile prealabile pentru ca aceste dispoziții să fie înțelese și binecunoscute de funcționarii administrativi în subordine, precum și de masele largi de cameni ai muncii.

Pentru aceasta, conducerea organelor administrative, și în special organele de administrație generală, în colaborare cu organele și organizațiile obștești, trebuie să organizeze utilizarea tuturor mijloacelor pentru a informa pe toți oamenii muncii asupra conținutului legilor și a necesității executării lor de bună voie și cu rezultate pozitive.

Dezbaterea largă a legilor și a altor acte normative în stare de proiect, cit și cu privire la executarea lor după ce au fost votate de organele competente, în adunările generale din instituții și întreprinderi economice, în presă, la radio, televiziune, creează cele mai bune condiții de a găsi și stabili în prealabil cele mai bune metode în executarea concretă a tuturor dispozițiilor legale. În aplicarea concretă a acestor măsuri preventive, un rol important îl au oficiile juridice care astăzi funcționează aproape în toate instituțiile și întreprinderile noastre de stat și obștești, precum și Asociația juriștilor.

O altă categorie importantă de măsuri preventive utilizate în administrația de stat, în vederea asigurării legalității socialiste, se referă la exercitarea controlului preventiv asupra modului cum trebuie să se execute dispozițiile cuprinse în legi, decrete și alte acte normative.

Formind de la principiul leninist care ne arată că evidența și controlul sint mijloace principale cu rolul de a asigura realizarea socialismului, problema controlului care prezintă o deosebită importanță în activitatea administrativă a statului nostru a stat și stă mereu în atenția organelor de stat și de partid. Din punct de vedere juridic, controlul preventiv în administrația noastră de stat cu privire la executarea sarcinilor care izvorăsc din planul de stat este reglementat prin H.C.M. nr. 74 din 1.II.1959 prin care s-a aprobat *Regulamentul privind organizarea și exercitarea controlului preventiv în instituții, întreprinderi și organizații economice de stat, cooperatiste și obștești.*

¹¹ R. Ionescu, *Curs de drept administrativ al R.P.R.*, Ed. did. și ped., 1960, p. 522.

Prin exercitarea controlului în timpul executării și după executarea dispozițiilor cuprinse în legi și alte acte normative, se creează posibilitatea de a se cunoaște de către conducătorii instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor economice de stat, precum și de organele speciale de control, rezultatele pozitive dobândite precum și cele negative care s-au constatat în executarea acestor dispoziții.

Aceste două forme de control dau posibilitatea conducerii organelor de execuție ca, în urma constatării unor abateri de la legalitatea socialistă, să se ia toate măsurile necesare pentru înlăturarea încălcărilor legalității socialiste pe perioada următoare de activitate și să tragă la răspundere disciplinară, materială sau penală pe acele persoane care au încălcat disciplina de stat sau au cauzat prejudicii proprietății socialiste.

Controlul exercitat în timpul și după executarea sarcinilor cuprinse în planul economic constituie un instrument principal al organelor administrative pentru îndeplinirea concretă a obligațiilor lor, dar nu asigură toate sarcinile care revin controlului. Ca mijloc de apărare a proprietății socialiste de către organele administrative, controlul preventiv asupra modului cum trebuie să se execute dispozițiile legale constituie un important mijloc pentru a preîntâmpina pagubele în avutul obștesc, neglijențele, formalismul, reaua gospodărire a proprietății socialiste de stat.

Măsurile preventive aplicate la timp, după o justă și prealabilă analiză și interpretare a dispozițiilor legale, dau cele mai bune rezultate în activitatea desfășurată de organele administrative în vederea asigurării legalității socialiste, scutind totodată pe conducătorii acestor organe și ai diferitelor subdiviziuni de a justifica cauzele care au dus la neîndeplinirea obligațiilor.

De aceea, colectivul lărgit al fiecărui organ administrativ este obligat ca în vederea organizării executării legilor, și deci a asigurării și întăririi legalității socialiste, să discute și să analizeze sub toate aspectele, înainte de executare, cele mai importante sarcini care îi revin.

Discutarea prealabilă în colectivul de conducere a celor mai importante probleme creează posibilitatea conducerii organului administrativ ca să asigure cea mai bună formă de organizare în vederea executării obligațiilor pe care le are, să aprecieze necesitatea executării lor, să aplice cele mai bune metode și să întărească totodată inițiativa și răspunderea funcționarilor administrativi.

Măsurile preventive administrative îmbinate armonios cu cele ale organelor și organizațiilor obștești care sînt numeroase și variate au rolul de a crea toate condițiile în vederea înlăturării abaterilor de la legalitatea socialistă, înainte de executarea obligațiilor care sînt repartizate în competența organelor administrației de stat.

Aceste măsuri preventive îmbracă forma actelor juridice administrative cum sînt, de exemplu, H.C.M. nr. 74 prin care se aprobă regulamentul privind controlul preventiv în cadrul organelor de stat și obștești, H.C.M. nr. 140 cu privire la prevenirea accidentelor turistice și organizarea de salvare în munți etc.

Dar, cele mai multe măsuri preventive cu un rol hotărîtor în asigurarea și întărirea legalității socialiste apar sub forma operațiunilor tehnice administrative în vederea emiterii, executării și exercitării controlului asupra legilor și a tuturor actelor normative.

Cercetarea măsurilor preventive administrative, făcută în prezentul studiu, nu a putut analiza în întregime influența pozitivă pe care o exercită aceste măsuri în activitatea de execuție cu un caracter vast și multilateral a statului socialist român, în vederea asigurării și întăririi legalității socialiste.

Actuala împărțire administrativ-teritorială a țării, elaborarea unei noi și bogate legislații corespunzătoare etapei de desăvîrșire a construcției socialiste în țară noastră, experiența dobîndită în întreaga activitate a organelor de stat și obștești, ridicarea nivelului politic și ideologic al maselor populare creează toate condițiile ca măsurile educative preventive, utilizate cu toată competența de organele administrației de stat, să contribuie într-o foarte mare măsură la întărirea și asigurarea legalității socialiste în statul socialist român.

QUELQUES MESURES EN VUE D'ASSURER LA LEGALITÉ SOCIALISTE PAR LES ORGANES ADMINISTRATIFS D'ÉTAT DANS LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

Résumé

Dans l'étape actuelle de l'achèvement de l'édification socialiste, dans la République Socialiste de Roumanie, l'assurance et le renforcement de la légalité socialiste constituent une exigence supérieure pour toute l'activité de l'État.

Les organes d'État et les organisations sociales, ainsi que tous les citoyens sont obligés à respecter les lois et tous les actes normatifs exprimant la volonté du peuple travailleur.

Comme organes d'exécution du pouvoir, les organes administratifs d'État ont un rôle important, étant appelés à organiser l'exécution des lois, à assurer et renforcer la légalité socialiste. A cette fin ils doivent utiliser un grand nombre de mesures variées dans le cadre du contrôle administratif d'État.

La présente étude n'envisage qu'une partie des mesures préventives que les organes administratifs utilisent dans le processus administratif, mesures se rapportant à l'organisation de l'appareil administratif d'État, à l'émission des actes administratifs et au contrôle de leur exécution.

PRINCIPIUL SUVERANITĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI NAȚIONALE ȘI DE STAT ÎN CONSTITUȚIILE SOCIALISTE ALE ROMÂNIEI

DE
ELENA PIPERNEA

Suveranitatea, ca trăsătură esențială a puterii de stat și a statului, trebuie privită în contextul general al analizei, esenței și funcțiilor statului, de-a lungul și în cadrul diferitelor orinduirii sociale. Acest lucru este necesar, întrucât suveranitatea este determinată de aceiași factori social-economici, care fixează și trăsăturile tipului de stat în cadrul fiecărei orinduirii.

Dacă privim problema suveranității în dezvoltarea istorică a statului român, se observă că țara noastră nu s-a bucurat de acest atribut al puterii de stat în anii regimului burghezo-moșieresc.

„Încalcând interesele poporului, clasele exploatare au dus o politică de aservire a țării; soarta României era hotărâtă de marile puteri imperialiste, trusturile și monopolurile străine stăpâneau cele mai importante bogății ale ei, independența și suveranitatea națională erau grav știrbite”¹.

În ceea ce privește consacrarea pe cale constituțională a acestui atribut principal al puterii de stat, se observă că el nu figurează în prevederile constituțiilor din 1866 și 1923.

Constituția din 1866, fiind puternic influențată de constituția belgiană de tip burghez, nu corespundea realităților social-economice din țara noastră, ea fiind prea înaintată față de starea de înapoiere în care se găsea România. Sînt grăitoare, din acest punct de vedere, cuvintele lui I. I. C. Brătianu, spuse cu ocazia dezbaterilor proiectului

¹ N. Ceaușescu, *Raport cu privire la proiectul de Constituție a R.S.R. în România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I, Ed. pol., Buc., 1968, p. 116.

de constituție din 1923: „Mai degrabă putem zice că viața noastră politică, în curs de jumătate de veac, s-a adaptat la formele constituției, care cam în pripă se alcătuiseră în 1866, decât că această constituție a fost creațiunea exclusivă a nevoilor care se iviseră în societatea românească”².

În consecință, se poate spune că sub masca unei constituții așa-zisă democratică, clasele exploatatoare din România au reușit să-și asigure dominația lor de clasă mai bine de o jumătate de secol.

/ În Constituția din 1866 nu se menționează independența și suveranitatea de stat, omisiune explicabilă prin faptul că România în acea vreme nu era încă un stat independent, aflându-se sub suzeranitatea Turciei și sub ocrotirea celor șapte puteri europene, semnatare ale Tratatului de la Paris (1856) și ale Convenției de la Paris (1858). După războiul de independență (1877), deși prin Tratatul de la Berlin s-a recunoscut independența de stat a României și, deși Constituția din 1866 a fost revizuită în urma acestui eveniment, nu s-a introdus un articol care să consacre expres independența și suveranitatea statului român.

Nici în constituția burghezo-moșierească din 1923 nu se menționează acest lucru, deși titlul 1, art. 1 declară statul român ca fiind „național și indivizibil”, iar în art. 2 că teritoriul său este inalienabil.

Constituția din 1923 reflectă starea de fapt în țara noastră după primul război mondial. României, aservite și mai mult capitalului străin, i se impuneau prin diferitele tratate internaționale anumite norme declarate ca având forță obligatorie în organizarea internă, acestea trebuind să fie consacrate de constituție.

Datorită acestui fapt, în anii regimului burghezo-moșieresc, țara noastră nu a avut o independență reală, marile state capitaliste amestecându-se adeseori în treburile interne ale statului român.

Criza economică din perioada 1929—1933 a scos și mai bine în evidență politica de nesocotire a intereselor naționale, cind reprezentanții burgheziei și moșierimii au încercat să-și salveze profiturile, aruncind consecințele crizei pe umerii oamenilor muncii.

Stabilizarea monetară din 1929, acordând dreptul controlurilor trimiși, în urma împrumuturilor făcute de monopolurile străine, de a interveni direct în afacerile interne ale țării, subjugau, sub o formă legalizată, și mai mult țara noastră, din punct de vedere economic.

Această politică, de lezare a independenței naționale a României, s-a dovedit a fi deosebit de avantajoasă pentru reprezentanții celor două partide burghezo-moșierești și pentru monarhie.

² Constituția României din 1923, adnotată cu dezbateri parlamentare și jurisprudențe. Buc., 1925, p. 108.

Perioada cuprinsă între anii 1930—1938 se caracterizează prin înlăturarea treptată a regimului constituțional și prin consacarea unor dispoziții caracteristice fascismului, atât din punct de vedere politico-administrativ cât și din punct de vedere economic³.

Înscăunarea dictaturii regale, de tip fascist, la 10 februarie 1938, dictatură personală a lui Carol al II-lea, a dus în mod implicit și la înlocuirea Constituției din 1923 cu o nouă constituție corespunzătoare, în care principiul suveranității naționale și al regimului reprezentativ a fost înlocuit cu supremația puterii regale și transformarea parlamentului într-un organ corporativ, auxiliar al regelui, pentru activitatea legislativă.

Historicul Nicolae Iorga, referindu-se la situația politică și economică în care se afla statul român în 1940, scria: „Sacra formulă e simplă. Ești popor de «agricultură inferioară», te închini la un stat care fabrică mașini și căruia îi este foame, pe care nu și-o poate astimpăra acasă și din acel moment faci parte din «spațiul vital» al lui din care n-ai voie să ieși, orice convenții cu alții pentru vânzarea produselor tale agricole fiindu-ți tot așa de interzise ca și întemeierea unei noi industrii, iar pe cele vechi trebuie să le lichidezi imediat. Și, firește, primești și controlul producției”⁴.

Interdicțiile fățișe, la care se referea N. Iorga, aveau drept scop îngrădirea exercitării dreptului suveran al țării de a-și dezvolta economia în direcția dezvoltării industriale.

Insurecția armată din 23 August 1944 a însemnat un prim pas pentru cucerirea independenței naționale și începutul perioadei de adânci transformări revoluționare. Rezultatul unei lupte îndelungate, eroice, dusă de P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare împotriva politicii de trădare națională a fostelor partide istorice din România, insurecția armată reprezintă, în ultimă instanță, rezultatul luptei consecvente a forțelor patriotice în frunte cu comunistii, pentru libertate și independență națională.

Dar-cucerirea adevăratei suveranități și independențe naționale a poporului român a fost realizată o dată cu instaurarea puterii de stat populare, în urma înlăturării monarhiei la 30 decembrie 1947.

Consacrarea pe cale constituțională a acestor deziderate și-a găsit expresia concretă, pentru prima dată, în Constituția Republicii Populare Române din aprilie (1948).

Constituția din 1948 a precizat deci, pe cale legislativă, înlăturarea cerinței fundamentale și obiective a construcției socialismului,

³ Vezi amănunte în lucrarea lui Dionisie Ionescu, Gh. Tușui, Gh. Matei, *Dezvoltarea constituțională a statului român*. Ed. st., Buc., 1957, p. 300 și urm.

⁴ N. Iorga, *Superiori și inferiori*, „Neamul românesc”, nr. 56, din 9.III.1940.

Vezi și Tr. Ionașcu și V. Rausser, *Considerații asupra Constituției R.S.R.*, revista „Probleme economice”, nr. 8/1965.

adică a cuceririi de către proletariat, o dată cu dominația politică, și a puterii economice, parte integrantă a dictaturii clasei muncitoare⁵.

Acest lucru reiese în mod evident din dispozițiunile art. 1, care consacră pe cale constituțională caracteristicile statului nostru de democrație populară: „Republica Populară Română este un stat popular unitar, independent și suveran”⁶.

Garanția acestor caracteristici o constituie faptul că proprietatea întregului popor și planificarea economiei naționale au fost considerate cheazășia materială a suveranității de stat și independenței naționale (art. 5)⁷.

Constituția din 13 aprilie 1948 a fost constituția stadiului incipient al construcției socialismului. Avînd un caracter programatic, realizarea prevederilor ei a dus la transformări revoluționare în domeniul vieții social-politice și economice de mare însemnătate istorică pentru poporul român. Naționalizarea principalelor mijloace de producție, schimbarea structurii sociale, prin lichidarea moșierimii ca clasă, transformarea socialistă a agriculturii etc. au făcut necorespunzătoare Constituția din 1948 și a apărut necesitatea adoptării unei noi legi fundamentale, care să consacre toate aceste transformări.

Astfel, la 24 septembrie 1952, a fost adoptată o nouă constituție care reflecta realitatea social-politică și economică din acea perioadă, realitate care a dat posibilitatea ca pentru prima dată, de-a lungul existenței sale, poporul român să-și cucerească adevărata suveranitate de stat și independența națională.

Consacrarea acestui atribut de seamă al puterii de stat s-a făcut în articolul 17 al Constituției, care prevedea că: „România este un stat democrat-popular, stat unitar, suveran și independent”⁸.

În acest mod a fost reglementată pe cale constituțională starea de fapt existentă în acel moment în țara noastră, datorită preluării definitive a puterii politice din mîna burgheziei, legate economic și politic de imperialismul străini și de ridicarea conștiinței socialiste a maselor populare.

Primele două constituții socialiste — cea din 1948 și cea din 1952 — reflectau situația social-politică și economică în etapele dezvoltării istorice a României.

Dacă Constituția din 1948 consacra victoriile obținute de clasa muncitoare în desfășurarea revoluției, exprimînd sintetic contradicțiile dintre caracterul puterii populare și cel capitalist al relațiilor de producție, Constituția din 1952 statornicește cadrul legal fundamental

⁵ Vezi *Dezvoltarea construcției de stat a R.P.R. în lumina prevederilor constituționale*, „Studii și cercetări juridice”, an VII, nr. 4/1962, p. 608.

⁶ Vezi Constituția R.P.R., din 13 aprilie 1948.

⁷ Idem art. 15.

⁸ Idem art. 17.

necesar pentru generalizarea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională.

Inscrierea în Constituția din 1952 a dispozițiilor potrivit cărora Republica Populară Română este un stat al oamenilor muncii de la orașe și sate a dobândit, în condițiile victoriei socialismului și ale etapei actuale de desăvârșire a construcției socialiste, o semnificație și un conținut mai bogat și mai profund. Dacă în etapa respectivă, etapa trecerii de la capitalism la socialism, oamenii muncii de la orașe și sate formau marea majoritate a societății, a cărei dominație era îndreptată împotriva minorității exploatoare înlăturate de la putere, în perioada următoare adoptării Constituției din 1952, transformările produse în structura social-politică și economică a țării noastre au făcut ca întreaga societate să fie alcătuită numai din oameni ai muncii. „A apărut astfel necesitatea elaborării unei noi legi fundamentate a statului, care să consacre actualele realități politice, sociale și economice ale țării, schimbările din viața poporului, să asigure cadrul constituțional al desăvârșirii construcției socialiste și pregătirea condițiilor pentru trecerea treptată la comunism”⁹.

Esența acestor transformări revoluționare, săvârșite de poporul român, și-a găsit consacarea în Constituția actuală adoptată la 21 august 1965.

Noua Constituție exprimă, prin conținutul reglementării sale, esența statului nostru, precum și deplinătatea suveranității poporului.

Lichidînd toate formele de oprimare socială, politică și economică, poporul a devenit stăpîn al destinului său, el își făurește în mod conștient și suveran propria-i istorie.

Deosebindu-se de constituțiile anterioare ale țării noastre, actuala constituție cuprinde o subliniere nouă, conform căreia poporul, care este deținătorul puterii de stat, este liber și stăpîn pe soarta sa (art. 1 și 2).

Importanța acestei precizări, introduse în Constituția din 1965, constă în faptul că, prin intermediul ei, s-a scos în evidență legătura indisolubilă care există în statul nostru între suveranitatea de stat și suveranitatea poporului¹⁰.

„Astăzi suveranitatea de stat — arată tov. I. Gh. Maurer — este materializată nu numai în statutul juridic al României pe plan internațional; deplinătatea ei se întemeiază pe cucerirea întregii puteri de către poporul muncitor, pentru desființarea claselor exploatoare și izgonirea pentru totdeauna a monopolurilor imperialiste. În Republica Socialistă România, poporul este deținătorul suveran al puterii, stă-

⁹ N. Ceaușescu, *Raport cu privire la proiectul de Constituție al R.S.R.*, Ed. pol., Buc., 1965, p. 10.

¹⁰ I. Ceterchi și T. Drăganu, *Principalele trăsături ale Constituției R.S.R.*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Cluj”, 1966, p. 17 s.u.

pinul tuturor bogățiilor țării și al roadelor muncii sale. El este acela care-și hotărăște efectiv soarta, conform voinței și intereselor lui, el își făurește propria sa istorie¹¹.

Dând expresie transformărilor revoluționare săvârșite de popor, Constituția proclamă, chiar în primul articol, că „România este republică socialistă, stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar, teritoriul său fiind inalienabil și indivizibil”, iar în articolul 2 proclamă deplinătatea puterii poporului arătând că „întreaga putere în Republica Socialistă România aparține poporului liber și stăpîn pe soarta sa”¹².

În consecință/ apropierea, pînă la identificare, a suveranității de stat de suveranitatea poporului este determinată de conținutul social-economic al puterii de stat, conținut ce se reflectă și asupra suveranității ca atribut de prim rang al acestuia.

În statele unde mijloacele de producție — ^{principiul original} da să-și mențină puterea de stat — aparțin unei minorități exploatare, suveranitatea poporului, chiar dacă este înscrisă în Constituție, este doar o ficțiune, pentru că statul exprimă voința suverană a unei minorități deținătoare a mijloacelor de producție, și nu a poporului.

În statele socialiste, datorită generalizării relațiilor de producție de tip socialist, se creează condițiile necesare îndeplinirii suveranității depline a poporului, ea fiind chiar necesară întrucît proprietatea întregului popor nu poate fi concepută fără participarea acestuia la conducerea economiei statului respectiv.

Majoritatea autorilor burghezi, definind conceptul de suveranitate, au în vedere, de regulă, numai aspectul politic al suveranității, nu și conținutul ei economic. Faptul că unii dintre ei recunosc totuși că fără o independență economică a poporului nu este posibilă nici libertatea politică, reprezintă doar un argument în plus pentru a susține rolul statului de „a atenua contradicțiile dintre grupurile sociale și de a preîntîmpina revoluțiile”¹³.

V. I. Lenin a arătat însă că latura principală a democrației socialiste este deplinătatea reală a puterii poporului, subliniind că suveranitatea poporului cuprinde toate laturile vieții sociale¹⁴.

Realitățile din țara noastră confirmă tezele leniniste, statul nostru exercitîndu-și suveranitatea asupra întregii activități sociale, politice și economice.

Statul nostru socialist își exercită prerogativele asupra tuturor bogățiilor solului și subsolului, în interesul dezvoltării economiei și ridicării nivelului de trai al poporului. În acest fel, socialismul ridică

¹¹ I. Gh. Maurer, *90 de ani de la cucerirea independenței de stat a României*. Buc., Ed. pol., 1967, p. 17.

¹² *Constituția R.S.R.*, Editorial. „Studii și cercetări juridice”, nr. 4/1965, p. 571.

¹³ G. Field, *Political Theory*, Londra, 1956.

¹⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 36, Buc., Ed. pol., 1958, p. 578.

pe o treaptă nouă suveranitatea de stat și națională; ea realizează, pentru prima dată în istorie, adevărata putere a poporului¹⁵.

În aceste trăsături ale suveranității puterii poporului, specifice statului socialist, constă superioritatea suveranității socialiste față de suveranitatea națională burgheză.

Din punct de vedere al conținutului de clasă, suveranitatea statului socialist reprezintă dreptul suveran al poporului, care deține puterea de stat, de a-și hotări singur soarta, fiind singurul stăpîn al destinelor sale¹⁶.

Datorită acestui fapt, iese în evidență apropierea dintre suveranitatea de stat și suveranitatea poporului în cadrul statului socialist, care are un profund caracter de clasă.

Recunoașterea și respectarea suveranității reprezintă o necesitate imperioasă a dezvoltării ascendente a societății omenesti. „Cauza progresului și civilizației omenirii — arată tov. N. Ceaușescu — impune respectarea dreptului fiecărui popor, fie mare sau mic, de a-și alege nestingherit calea dezvoltării politice, sociale și economice, de a-și rezolva singur treburile proprii”¹⁷.

În virtutea acestui drept, poporul este deci acela care — prin intermediul Marii Adunări Naționale și al consiliilor populare — hotărăște, fără a îngădui nici un amestec din afară, întreaga politică internă și externă a statului nostru. El are dreptul neîngrădit de a dispune, pe întreg teritoriul țării, fără a putea fi obligat sau influențat de hotărîrea vreunui alt stat sau vreunei organizații suprastatale.

Deținînd întreaga putere politică, economică în stat, poporul nostru își exercită puterea pentru prima dată în istoria dezvoltării sale, suveranitatea în deplinătatea ei, în scopul desăvîrșirii construcției socialiste.

Constituția Republicii Socialiste România exprimă — ca un corolar al principiului suveranității, independenței și unității statului — însăși politica partidului, atunci cînd consacră în articolul 13 alin. III — printre alte sarcini importante ale statului — ca atribut al exercitării puterii de stat și faptul că „Statul socialist român organizează, planifică și conduce economia națională”¹⁸.

Existența proprietății socialiste în economie, înfăptuirea operei de industrializare socialistă și asigurarea pe această cale a unei dezvoltări

¹⁵ Th. Vasiliu, *Rolul conducător al partidului în anii puterii populare în domeniul dreptului în Statul și dreptul — Două decenii de dezvoltare*. Ed. st., Buc., 1967.

¹⁶ Vezi I. Celerchi, I. Benditer ș.a., *Suveranitatea în condițiile contemporane*, p. 17.

¹⁷ N. Ceaușescu, *Raportul C.C. al P.C.R. cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congr. al VIII-lea și Congr. al IX-lea în România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I, Ed. pol., Buc., 1968.

¹⁸ M. Lepădătescu, *Trăsăturile caracteristice ale Constituției R.S.R.*, în „Justiția nouă”, nr. 8/1965, p. 15. 16.

tări multilaterale și echilibrate a economiei naționale reprezintă garanția adevăratei suveranități a statului socialist.

Conducerea de către stat a activității economice exprimă extinderea suveranității poporului asupra unui domeniu de importanță capitală pentru destinele construcției socialiste și comuniste și reprezintă o expresie din cele mai puternice a suveranității statului socialist. Deci este absolut necesar ca, atunci când definim sau analizăm noțiunea de suveranitate, să arătăm clar că starea de independență economică este strins legată de cea politică, că nu putem vorbi de suveranitatea unui stat, dacă nu înțelegem prin aceasta atât independență politică, cât și economică.

Prin consacrarea de către Constituție, în articolul 5, Titlul 1, a economiei socialiste unitare, s-au creat condiții noi de întărire a statului socialist și de afirmare a suveranității în toate atributele ei.

Prin efectul socializării mijloacelor de producție și prin înfăptuirea economiei socialiste unitare, suveranitatea poporului creează cea mai prielnică condiție pentru dezvoltarea personalității omului, pentru inițiativa lui creatoare, asigurându-i-se adevărata libertate¹⁹.

Existența proprietății socialiste în economie face ca statul român să stăpânească, în numele poporului, bunurile ce formează obiectul acestei proprietăți și astfel să asigure o dezvoltare multilaterală și echilibrată a economiei naționale, ceea ce reprezintă garanția adevăratei suveranități a statului socialist.

Puterea, în statul socialist, cuprinde, așadar, atât domeniul politic, cât și cel economic. Statul socialist este nu numai instrumentul puterii politice a clasei muncitoare și a poporului muncitor, ci și instrumentul forței economice a poporului, acesta fiind unicul stăpîn al mijloacelor de producție, dispunînd în mod suveran, prin statul său, asupra dezvoltării economice a țării²⁰.

LE PRINCIPE DE LA SOUVERANITÉ ET DE L'INDÉPENDANCE NATIONALE ET D'ÉTAT DANS LES CONSTITUTIONS SOCIALISTES DE LA ROUMANIE

Résumé

L'auteur aborde dans cette étude le problème de la souveraineté et de l'indépendance nationale reflété dans les constitutions socialistes de la Roumanie des années 1948, 1952 et 1965.

Pour mettre en relief le caractère et le contenu nouveaux du concept de souveraineté dans les conditions du socialisme, l'auteur présente, comparativement, la manière dont cet important attribut a été consacré dans les constitutions de la Roumanie sous les régimes bourgeois-agrarian des années 1866, 1923 et 1938.

¹⁹ „Studii și cercetări juridice”, nr. 10, 1965, p. 570 și 571.

²⁰ I. Țeterchi ș.a., *op. cit.*, p. 16 și 17.

NATURA JURIDICĂ A CONSILIULUI ECONOMIC ȘI SOCIAL

DE

C. ZOTTA

Consiliul Economic și Social este un organ principal al O.N.U. Din analiza documentelor și dezbaterilor care au dus la crearea O.N.U. și din prevederile Cartei acesteia rezultă că noțiunea de „organ principal” nu trebuie înțeleasă în sensul că organele principale ar fi independente, sau autonome, ci că ele sînt organe de bază cu ajutorul cărora O.N.U. își realizează sarcinile¹. De aici rezultă, fără echivoc, că ECOSOC nu poate avea și nu are o natură juridică proprie, independentă, ci una reflectată de natura juridică a Organizației în ansamblul ei². O.N.U. este o organizație politică internațională, sui generis, dispunînd de organe deliberative, consultative și executive, are buget și drapel propriu, realizîndu-și activitatea prin recomandări adresate statelor și unor organizații internaționale putînd folosi, în cazuri excepționale, chiar forțele armate ale statelor membre.

Ea nu reprezintă deci numai o alianță lărgită și permanentă a statelor în care acestea se obligă să îndeplinească cerințele actului constitutiv și nici o organizație supranațională cu puteri legislative

¹ E. S. Pcelnițev, *O poniatii „glavni organ OON”*, în „Sovetskii ežegodnik mejdunarodnogo prava”, 1963, Moskva, Izd-vo. Nauka, 1965, p. 503—504.

² Vezi Grigore Geamănu, *Dreptul internațional contemporan*, Ed. did. și ped., București, 1965, p. 574—576; F. I. Kojevnikov și alții, *Mejdunarodnoe pravo*, „Izd-vo mejdunarodnie otnoșenia”, Moskva, 1964, p. 449—452, F. I. Kojevnikov, *Dreptul internațional*, Ed. șt., București, 1959, p. 377, R. L. Bobrov, *O pravovoi prirode Organizații Obedinennih Nații*, în „Sovetskii ežegodnik mejdunarodnogo prava”, 1959, p. 229—240; G. I. Morozov, *Voprosi pravovoi prirodi OON i ih teoreticeskoe i prakticeskoe značenie*, Izd-vo mejdunarodnie otnoșenia. „Ucenie zapisi”. Vpusk 10, seria iuridiceskaia, p. 63—64.

care să se folosească de decizii a căror nerespectare să fie susceptibile de o coerciție armată.

O.N.U. este produsul unui tratat colectiv al statelor suverane și egale. Carta sa nu este însă o simplă convenție. Însăși denumirea de „Cartă” sau „Statut” reflectă consensul membrilor fondatori și a celor ce au aderat mai târziu, hotărâți ca pe calea acestui act fundamental să stabilească atât norme cu caracter constitutiv în vederea creării Organizației, cât și norme care să reglementeze sistemul relațiilor internaționale contemporane. Caracterul sui generis al Cartei constă, înainte de toate, în tendința ei spre universalitate, în faptul că proclamă principii și norme ce includ numeroase domenii ale dreptului internațional, iar membrii participanți se obligă la acțiuni colective și individuale pentru atingerea scopurilor cuprinse în ea. Datorită acestor considerente, Carta O.N.U. a devenit, în anumite limite, un izvor de drept internațional contemporan.

O altă trăsătură specifică a Cartei, care transmite particularități bine definite naturii juridice a întregii Organizații, constă în forma și conținutul obligațiilor ce revin membrilor în respectarea dispozițiilor ei.

Toate aceste elemente fac ca, față de celelalte tratate internaționale, Carta O.N.U. să se bucure de o categorică primordialitate și să dispună de o forță juridică operantă în sensul dispozițiilor art. 103 față de orice alte tratate încheiate anterior sau ulterior constituirii O.N.U.

În final, trebuie de remarcat că, spre deosebire de orice alte tratate, Carta nu dispune de prevederi referitoare la posibilitatea denunțării ei de către membrii semnatori. Dimpotrivă, art. 6 prescrie măsura excluderii din Organizație, la recomandarea Consiliului de Securitate, a acelor membri care ar viola sistematic principiile cuprinse în Cartă. Ținând seama de interesul permanent al popoarelor în asigurarea păcii și cooperării internaționale, în Cartă nu este fixat un dies adquem al valabilității ei în timp.

Manifestându-se ca o entitate de state, O.N.U. participă la raporturile juridice internaționale în calitate de „subiect de drept internațional cu caracter derivat, cu o capacitate juridică limitată, pe alt plan decât statele, singurele subiecte originare și depline ale dreptului internațional”³.

Personalitatea juridică a O.N.U. nu este expres definită de Cartă, dar ea există, având un caracter funcțional de însărcinare a membrilor Organizației pentru îndeplinirea scopurilor pentru care a fost creată.

³ Grigore Geamănu, *op. cit.*, p. 575; Ludovic Takacs, *Cu privire la raporturile juridice ale organizațiilor internaționale guvernamentale*, în „Revista română de drept”, 1968, nr. 2, p. 57—66.

Problema calității de subiect de drept a organizațiilor internaționale⁴ este controversată atât în doctrina burgheză a dreptului internațional, cât și în cea socialistă. Împrejurarea de a recunoaște această calitate O.N.U. nu poate însă duce la opozabilitatea ei calității statelor de a fi subiecte de drept internațional. Caracterul limitat al capacităților de care dispune O.N.U., ca subiect de drept internațional este determinat limitativ de prevederile Cartei.

Situația a fost oarecum definită printr-un aviz consultativ al Curții Internaționale de Justiție din 11.IV.1949, emis la cererea Adunării Generale în ședința din 3.XII.1948 în legătură cu asasinarea contelui Bernadotte⁵.

Problema ridicată de O.N.U. era dacă, în cazul unui prejudiciu adus unuia din funcționarii săi în timpul prestării serviciilor la care a fost însărcinat, Organizația are dreptul de a se adresa cu o acțiune împotriva guvernului răspunzător de fapt sau de drept, în vederea despăgubirii pentru acest prejudiciu.

Curtea a constatat că, punându-se chestiunea „acțiunii internaționale” (international claim, reclamation internationale), împotriva unui stat, se cere în fapt un aviz asupra calității de subiect internațional al Organizației. În acest sens ea apreciază că O.N.U. are o personalitate juridică deosebită de cea a statelor, fiind totuși subiect de drept internațional, purtătoare de drepturi și obligații internaționale, dispunând atât de capacitatea de folosință cât și de cea de exercițiu.

„Potrivit dreptului internațional — se precizează în aviz — Organizația trebuie considerată ca posedând împuternicirile sale, care, dacă nu sînt în mod explicit enunțate de Cartă, sînt printr-o consecință necesară conferite Organizației drept esențiale pentru exercitarea funcțiilor ei”⁶.

Un număr de 4 din 15 judecători ai Curții au făcut opinii separate. Judecătorul S. B. Krilov aprecia că, printr-o asemenea interpretare a Cartei O.N.U., s-ar exagera elementele care îi determină natura juridică⁷. De altfel și art. 1 al Convenției pentru privilegiile și imunitățile O.N.U., din februarie 1946, precizează la § 1 că O.N.U. este o persoană juridică și competentă a încheia tratate, a dobîndi patrimoniu mobil și imobil și a dispune de el, de a acționa în justiție⁸.

⁴ N. A. Ușakov, *Subekti sovremennogo mejdunarodnogo prava*, „Sovetskij eĵegodnik mejdunarodnogo prava”, 1964—1965, Moskva, Izd-vo Nauka, p. 60—75.

⁵ Contele Folke Bernadotte of Wisborg a fost numit mediator al O.N.U. între Izrael și statele arabe la 20.05.1948. A fost asasinat la 17.09.1948 de teroriștii izraelieni.

⁶ *Cour Internationale de Justice. Recueil*, 1949, p. 1185.

⁷ S. B. Krilov, *Mejdunarodnii Sud*. Gosiurizdat, Moskva, 1958, p. 60—66.

⁸ *Vezi Doc. O.N.U.: Raportul oficial al celei de a IV-a sesiuni a Adunării Generale. Ședințele plenare*. Organizația Națiunilor Unite, New York, 1949, Ed. rusă, p. 628.

Această premisă juridică se deosebește de cea a statelor din care se compune organizația și pe care sub nici o formă nu o poate depăși sau egala. Nici O.N.U., în ansamblu, și nici unul din organele ei nu dispun de vreo competență legislativă sau executivă asemănătoare cu cea a statelor.

Deși nu există unanimitate de vederi cu privire la natura juridică a organizațiilor internaționale, este cert faptul că sfera activităților, întinderea funcțiilor și respectiv a competențelor lor au origine contractuală, interstatală. Nu există norme unanim recunoscute ale dreptului internațional care să creeze sau să interzică calitatea de subiect de drept pentru organizațiile internaționale. Asemenea norme tind însă să se statornicească în anumite limite în cazul tratatelor-statut, la care subscriu un număr mare de state. La crearea lor (au mare pondere în dreptul internațional) contribuie doi factori: supremația tratatului constitutiv asupra altor tratate internaționale⁹ și superioritatea tratatului colectiv asupra celui bilateral¹⁰, în cazul universalității activităților în discuție.

În elucidarea problemei se ridică însă două inconveniente suficiente de dificile:

a) calitatea de subiect de drept a statelor se deosebește profund de cea a organizațiilor internaționale sub raportul naturii competențelor de care dispune fiecare¹¹;

b) cu tot caracterul lor universal, asemenea tratate-statut nu pot crea drept, adică pe baza lor nu pot fi instituite funcții legislative internaționale „în sensul creării legilor împotriva dezacordului de voință a minorității”¹².

Oppenheim recunoaște că în doctrina burgheză a dreptului internațional termenul de tratate creatoare de drept (pravoobrazuiușcie dogovori) se întrebuițează ca similar celui de „legislator internațional”, dar, adaugă el, aceasta este doar o „metaforă” deoarece un organ legislativ internațional nu există¹³.

Fără îndoială, numai statele pot, în principiu, să creeze norme de drept internațional pe calea acordului de voință pentru reglementarea și coordonarea relațiilor dintre ele. Posibilitățile organizațiilor internaționale nu trebuie supraestimate atribuindu-li-se capacități ce ar contraveni suveranității statelor sau, dimpotrivă, să li se conteste orice capacitate. Problema se pune mai ales în cazul

⁹ Lazare Kopplmanas, *L'Organisation des Nations Unies I (L'organisation constitutionnelle des Nations Unies)*, Paris, 1947, p. 175—191.

¹⁰ P. Fauchille, *Traité de droit international public*, Paris, 1922—1926, vol. II, p. 301.

¹¹ Vezi *Mejdunarodnoe pravo*, Moskva, 1957, Ceasti napisanna V. V. Evgheniev, p. 86—87.

¹² Georges Scelle, *La théorie juridique de la révision des traites*, Paris 1936.

¹³ L. Oppenheim, *op. cit.*, vol. I, partea II-a, p. 410.

unor tratate constitutive sau al unor hotăriri ale O.N.U., adoptate de majoritatea covârșitoare a statelor membre. Chiar dacă o asemenea hotărâre nu constituie nemijlocit un izvor de drept internațional, ea se bucură de o mare autoritate morală atunci când, din această majoritate, fac parte statele ambelor sisteme economice mondiale, inclusiv marile puteri. Ele joacă un important rol în procesul de formare a noilor principii și a normelor de drept internațional contemporan destinate confirmării, consolidării, dezvoltării și interpretării principiilor și normelor existente.

Sînt însă opinii imperative, categorice, care contestă existența oricărui organ care în domeniul relațiilor internaționale ar putea crea norme și ar putea veghea la respectarea lor¹⁴.

Desigur, în acest mod se exclude din capul locului orice discuție deoarece, pornindu-se de la un principiu just, sînt nesocotite totuși anumite realități care într-o formă limitată au valoarea unor excepții ce nu pot fi ignorate.

Avem în vedere îndeosebi actele emenate de la O.N.U. care, prin specificul naturii lor juridice și respectiv al forței lor juridice, se apropie în unele privințe de genul în care sînt create și celelalte norme ale dreptului internațional. Nu poate fi contestată nici existența unor posibilități asemănătoare celor de care dispun statele de a asigura realizarea normelor emise, cu atît mai mult cu cît chiar autorul opiniei categorice, referindu-se la O.N.U., amintește că statele membre îi recunosc o asemenea funcție¹⁵.

Cu totul alta este situația Curții Internaționale de Justiție care trebuie să se limiteze doar la interpretarea dreptului internațional în vigoare, aplicat la speța ce face obiectul avizului consultativ solicitat.

În sfîrșit, activitatea de codificare a dreptului internațional de către O.N.U. constituie de asemenea un element limitat al procesului de creare a normelor dreptului internațional public, asemănător celui de adoptare a convențiilor O.N.U.

În ce ne privește, chestiunea calității de subiect de drept a organizațiilor internaționale ni se pare adiacentă în discuția de față deși, evident, importantă.

Concluzia generală care se desprinde în legătură cu O.N.U. este că în favoarea calității de subiect de drept al acesteia pledează elemente de mare autoritate, sub rezerva mențiunii caracterului ei spe-

¹⁴ Dimpotrivă, Charles Rousseau, referindu-se la unele tratate cu caracter tehnic încheiate între organizațiile internaționale, le apreciază ca fiind „Les accords conclus par des sujets de droit international autres que les etats”. În acest mod el ajunge la concluzia că orice organizație internațională este subiect de drept internațional. Vezi Charles Rousseau, *Principes généraux du droit international public*, Paris, p. 148—149.

¹⁵ Vezi L. A. Modjorian, *Subiecti mejdunarodnogo prava*, Moskva, 1958, p. 34.

cific și limitat în raport cu calitatea de subiect de drept internațional a statelor.

La San Francisco, Comitetul IV/2, deși a dezbătut chestiunea, nu a dispus înscrierea în Cartă a nici unei prevederi în acest sens¹⁶.

În volumul capacităților de care dispune Organizația, conform prevederilor Cartei, funcțiile și puterile ce le realizează nu pot fi concepute în afara calității de subiect de drept.

Toate acestea sînt definitorii pentru natura juridică a O.N.U. și — sub conducerea Adunării Generale — și pentru natura juridică a tuturor organelor principale, inclusiv a E.C.O.S.O.C.

Unul din cele mai convingătoare argumente în recunoașterea calității de subiect de drept internațional a O.N.U., și respectiv a capacităților sale de drept, o constituie posibilitatea acesteia de a încheia acorduri și tratate internaționale cu statele sau cu alte organizații internaționale¹⁷. Nu este vorba desigur de o competență generală și specifică, ci de o capacitate limitată, în domenii și situații expres stipulate de Cartă. O.N.U. nu poate încheia acorduri care n-ar fi destinate realizării scopurilor prevăzute de Cartă sau care i-ar contrazice principiile. Un asemenea acord ar fi lipsit de forță juridică.

Astfel, în afără de împuternicirile A.G., prin mijlocirea Consiliului de Securitate, conform art. 43 din Cartă, E.C.O.S.O.C. „poate pregăti proiecte de convenții asupra chestiunilor ce intră în competența sa spre a fi supuse Adunării Generale” (art. 62 § 3). În cazul instituțiilor specializate, E.C.O.S.O.C. încheie efectiv, sub rezerva aprobării de către Adunarea Generală, acorduri cu oricare din ele (art. 57) prevăzînd condițiile în care se stabilesc legăturile dintre instituția specializată și Organizație (art. 63 § 1).

Tot prin intermediul E.C.O.S.O.C., O.N.U. poate — conform disp. art. 61 § 1 din Cartă — să încheie acorduri cu statele membre ale Organizației¹⁸ și cu instituțiile specializate cu privire la obținerea de rapoarte asupra măsurilor luate în vederea aducerii la îndeplinire a propriilor sale recomandări.

Această capacitate a O.N.U. și a unora din organele sale principale este cu mult mai cuprinzătoare decît a celorlalte organizații internaționale care pot și ele să încheie anumite tratate avînd valoare de

¹⁶ Cu această ocazie, Comitetul IV/2 a respins o propunere a delegatului belgian de a se include în Cartă statutul internațional al Organizației, motivîndu-se că el rezultă din structura ei.

¹⁷ Ludovic Takacs, *op. cit.*, p. 57—66.

¹⁸ Organizația poate purta tratative și încheia acorduri și cu statele nemembre în condițiile dispuse de art. 2 § 6 din Cartă.

acte de drept internațional, ca în cazul instituțiilor specializate ale O.N.U.¹⁹.

Cu toate acestea, nici O.N.U. nu se poate folosi de mijloacele de care dispune conform Cartei, pentru a acționa asupra părților din tratat care n-ar respecta clauzele ce le cuprinde. Situația este reflectată atât de dispozițiile art. 34 § 1 care precizează că „Numai statele pot fi părți în cauzele pe care le judecă Curtea” cit și de art. 35 § 1 care subliniază din nou că „Curtea este deschisă statelor-părți la acest statut. Orice tratat sau convenție internațională, indiferent de formă sau conținut, încheiat de unul sau mai multe state, trebuie înregistrat la Secretariatul O.N.U., în conformitate cu disp. art 102 din Carta O.N.U.”²⁰.

Măsura este deosebit de concretă și progresistă în principiu, consolidând în mod evident autoritatea O.N.U. și subliniindu-i particularitățile naturii sale juridice²¹.

Textul art. 104 în care se precizează că „Organizația se bucură pe teritoriul fiecăruia din membrii ei, de capacitatea juridică necesară pentru executarea funcțiilor și realizarea scopurilor sale”²² constituie o prefațare categorică și în același timp o justificare a sistemului de privilegii și imunități cu care O.N.U. a fost investită.

În special capacitatea O.N.U. de a încheia tratate și acest sistem de imunități aruncă o lumină deosebit de convingătoare asupra naturii juridice a E.C.O.S.O.C., ca parte a întregului²³.

Așadar, natura juridică a O.N.U. și, în parte, a organelor sale principale nu este produsul unor cerințe ideale, abstracte, privind raportul dintre dreptul internațional, organizațiile internaționale și suveranitatea națiunilor, ci ansamblul de capacități juridice atribuite Organizației, pe

¹⁹ Dacă în cazul acordurilor, convențiilor sau tratatelor încheiate de O.N.U. există unanimitate de vederi în ce privește forța lor juridică, convențiile instituțiilor specializate nu sînt întotdeauna recunoscute deoarece au ca părți și organizații internaționale a căror calitate de subiect de drept nu este recunoscută de majoritatea membrilor respectivelor instituții specializate. Astfel, dintr-o culegere a convențiilor încheiate de instituțiile specializate ale O.N.U. care au intrat în vigoare în 1947 pînă în 1953, publicată de Secretariatul O.N.U., rezultă că numai 7 convenții din 17 au fost încheiate de O.N.U., iar restul cu organizații inter-guvernamentale aflate în afara sa. Vezi *United Nations, Inter-Agency Agreements and Agreements between Specialized Agencies and other Inter-Governmental Organizations*, New York, 1953; B. Kasimé, *La capacité de l'O.N.U. de conclure des traités*, „Université de Genève Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales, Paris, 1960.

²⁰ Vezi *Doc. O.N.U.*, Rezol. A. G. O.N.U. din 14.XII.1946 modif. la 1.XII.1949 și 12.XII.1950.

²¹ Statele membre nu pot face trimiteri la nici un tratat care nu a fost înregistrat la Secretariatul O.N.U.

²² Această prevedere suplinește lipsa precizării solicitate în legătură cu calitatea de subiect de drept a O.N.U. din Cartă.

²³ Capacitatea juridică a O.N.U. rezultă și din alte dispoziții ale Cartei care însă nu-și găsesc o reflectare directă în activitatea E.C.O.S.O.C.

baza acordului unanim al statelor membre, prin actul constitutiv, în vederea îndeplinirii menirii sale.

Statele suverane sînt cele care în mod liber, plecînd de la interesele comunității internaționale în general și cele naționale în special, și-au asumat numeroase obligații cu caracter politic, economic și social statornicînd mijloace și metode capabile să permită o coordonare a cooperării organizate a statelor.

Are loc o împletire armonioasă a principiului suveranității cu cel al colaborării internaționale prin justa considerare a intereselor tuturor statelor, indiferent de orînduirea lor economică și socială. Prin natura lor juridică, rezoluțiile adoptate de Adunarea Generală în spiritul art. 10, 13 și 14 și de către E.C.O.S.O.C. în baza art. 62—63 nu pot afecta suveranitatea statelor membre.

În concluzie, așa cum rezultă din cele de mai sus, natura juridică a E.C.O.S.O.C. este o reflectare a naturii juridice a O.N.U. cu precizările concret și limitativ înscrise în textul art. 62—66.

Inițiativele pe care E.C.O.S.O.C. este competent a le adopta ca organ executiv în domeniul economic și social, cum și în cel al stimulării respectului drepturilor și libertăților omului, aflat într-o anumită stare de subordonare față de Adunarea Generală, se reduc în fapt la recomandări adresate acestuia, altor organe ale O.N.U., membrilor O.N.U. și instituțiilor specializate și în mod excepțional la pregătirea de proiecte de conveții și convocarea de conferințe internaționale.

În sfîrșit, capacitatea juridică de care dispune E.C.O.S.O.C. se mai caracterizează și prin activitățile sale cu valoare consultativă pe calea studiilor și rapoartelor ce le întreprinde pentru realizarea sarcinilor sale sau la solicitările ce-i sînt adresate.

E.C.O.S.O.C. nu este însă competent a se pronunța în cazul unor diferende de natură economică, iar în ce privește raporturile sale cu organizațiile internaționale de diferite categorii, ca și în cazul celorlalte domenii, capacitatea sa este subordonată Adunării Generale a O.N.U.

Tocmai de aceea natura sa juridică trebuie înțeleasă prin natura juridică a întregii Organizații.

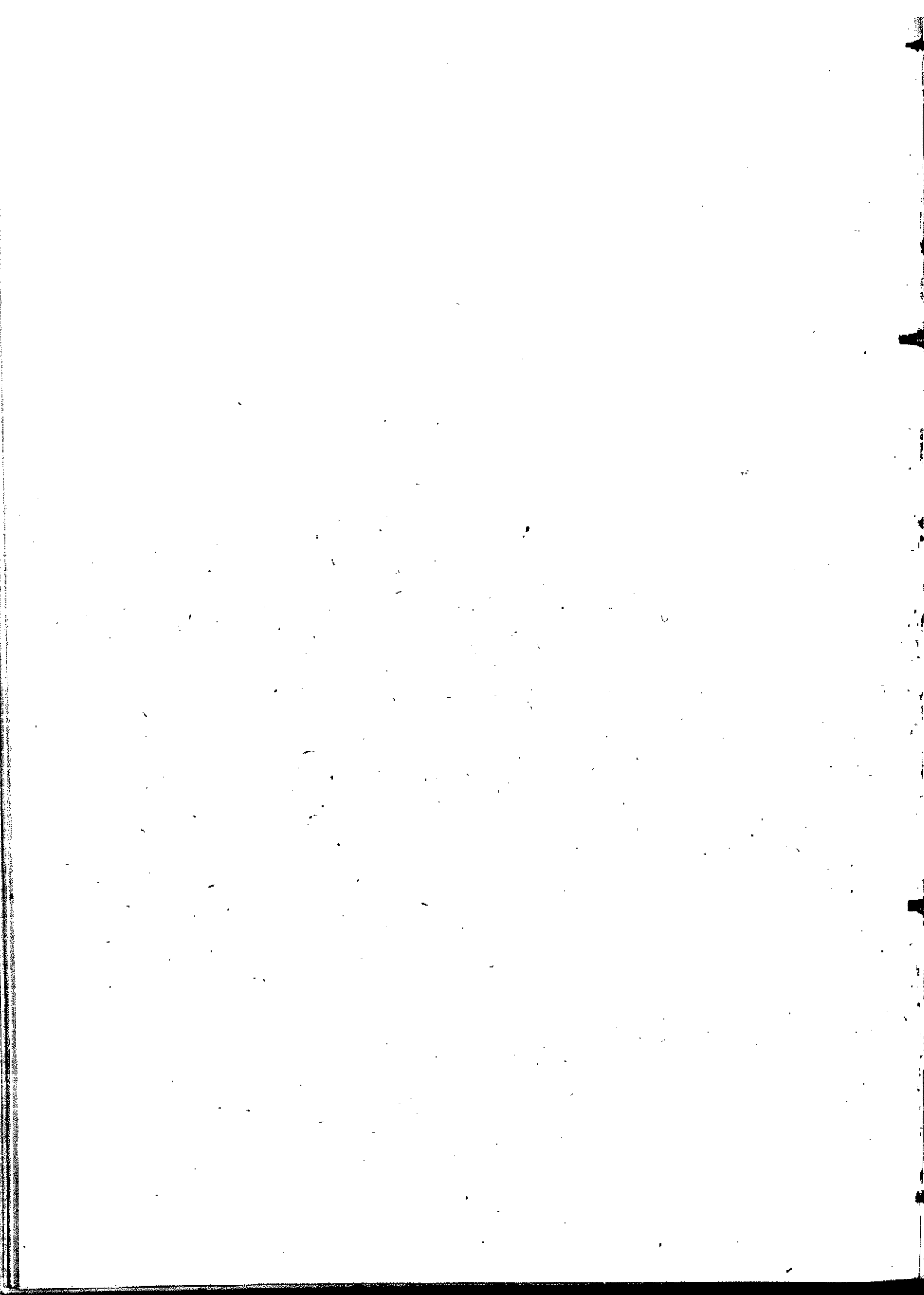
CONSIDÉRATIONS CONCERNANTE LA QUALITÉ DE SUJET DE DROIT INTERNATIONAL EN EXAMINANT LA NATURE JURIDIQUE DE L'ECOSOC

Résumé

En analysant la nature juridique de l'ECOSOC comme une expression de la nature juridique de l'ONU, la communication aborde une série de théories et documents de droit international, en arrivent à des conclusions originales.

Tout d'abord l'auteur est préoccupé de déterminer le statut de Conseil, en tant que organe principal dans la structure organizatorique de l'ONU, prévue expressement par la Charte.

La discussion est intéressante pour repousser la tendance de quelque auteurs bourgeois de considérer les organes principaux de l'ONU comme sujete sui-generis, independants, de droit international.

COMPETENȚA INSTANȚELOR NOASTRE ÎN PROCESELE DE DIVORȚ ALE STRĂINILOR

DE

MIHAI JACOTĂ și DUMITRU RADU

Litigiile decurgind din raporturi juridice cu un element străin ridică un număr variat de probleme care se prezintă interpreților în următoarea ordine: 1) competența instanțelor; 2) competența legislativă; 3) efectul sentințelor judecătorești (eventual, al deciziilor autorităților române) în străinătate.

Ordinea în care se pun în practică problemele de drept internațional privat arată cât de mare este importanța chestiunilor de competență și explică interesul nostru pentru competența instanțelor în cauzele cu un element străin, în general. Dacă instanța română nu este competentă, nu se mai pune nici problema legii civile aplicabile și nu ne mai interesează, în cazul dat, nici efectul internațional al sentințelor române în străinătate.

În principiu, competența jurisdicțională nu atrage competența legislativă; împrejurarea că un tribunal oarecare, de pildă, un tribunal român, este competent să judece un litigiu care decurge dintr-un raport juridic cu un element străin, nu conduce în mod necesar la aplicarea legii române. Dimpotrivă, în regimul anterior dreptului internațional privat (în teritorialismul feudal al cutumelor, spre exemplu) faptul că litigiul cădea în competența unei anumite instanțe atrăgea în mod necesar aplicarea legii tribunalului (sau, cum se mai spune, a legii locale sau teritoriale). Astăzi, principiul care stă la baza dreptului internațional privat (și anume principiul posibilității aplicării dreptului străin, presupune că o instanță oarecare, de pildă, instanța română, poate aplica în cauzele cu un element străin, fie legea română, fie legea străină, după cum prevăd dispozițiile de drept internațional ale instanței; aceste dispoziții dispun aplicarea legii române sau a legii

străine după cum una sau alta constituie cea mai bună soluție a problemei ținând seama de un număr de considerente. În felul acesta, putem spune că în feudalismul tirziu (teritorialismul feudal al cutumelor) competența instanței determina automat competența legislativă sau că tribunalul sesizat aplica numai legea sa proprie. Vechiul regim a dispărut. Totuși, trebuie să constatăm că și astăzi, în numeroase cazuri, din motive pe care urmează să le precizăm mai tirziu, împrejurarea că un tribunal este competent să soluționeze o anumită speță conduce de multe ori la aplicarea legii acelu tribunal. Din această cauză (dar și pentru alte motive, cum ar fi recunoașterea și executarea sentințelor române în străinătate și a sentințelor străine la noi), importanța practică a cunoașterii și justei soluționări a conflictelor de competență nu poate fi îndeajuns subliniată.

În legile române (excluzînd, deci, convențiile internaționale) nu găsim principii generale scrise pentru acest domeniu. Dimpotrivă, tratatele de asistență juridică conțin un număr mare de reguli de competență. Dar faptul că tratatele de asistență sînt numai tratate bilaterale, adică privesc exclusiv spețele în care partea străină aparține statului cu care am încheiat tratatul (deci, un cerc restrîns de spețe), cit și dificultățile de interpretare pe care le ridică, fac nu numai utilă, dar chiar necesară cercetarea principiilor generale nescrise ale dreptului internațional privat român. Întrucît problema competenței instanțelor sau a autorităților are legături cu toate domeniile dreptului internațional privat și este, deci, deosebit de vastă, noi ne propunem să cercetăm un singur aspect și anume competența instanțelor române în procesele de divorț ale străinilor. Domeniul acesta cu totul restrîns prezintă particularități remarcabile. Aspectele esențiale ale subiectului propus ne vor da ocazia să desprindem concluzii ce depășesc cu mult domeniul îngust de fenomene studiate și care luminează întreaga materie a competenței în dreptul internațional privat.

Primul fenomen pe care trebuie să-l subliniem, deoarece îl vom întîlni constant în cursul paginilor ce urmează, este împrejurarea că, deși fiecare țară are propriile ei reguli de competență în dreptul internațional privat, totuși sistemele de reguli de competență admise de cele mai multe țări au, dacă le considerăm în ansamblu, un număr de principii și reguli asemănătoare. Desigur, acest fenomen nu se întîlnește numai în dreptul internațional privat, ci poate fi observat și în alte ramuri ale dreptului (dreptul civil sau dreptul familiei etc.). Dar din cauza obiectului propriu reglementării noastre — relațiile civile cu un element străin — aspectul acesta a permis mai de mult unor cercetători să deducă de aici caracterul internațional al regulilor de competență și să vorbească despre o competență internațională pentru a desemna competența în cauzele cu un element străin. Este vorba în realitate despre o simplă identitate de fapt, de o asemănare între unele reguli de competență, fapt ce se explică prin diferiți fac-

tori care au acționat succesiv sau concomitent (originea comună a reglementării, relațiile economice internaționale, natura specifică a raporturilor reglementate, interesele statelor suverane și, eventual, alți factori).

Pe de altă parte însă această identitate de fapt, de altfel relativă, a unora din principiile și regulile de competență a instanțelor în dreptul internațional privat, este deosebit de prețioasă într-o materie în care se simte atât de mult lipsa unei reglementări uniforme sau unificate și unde reglementarea uniformă este atât de greu de realizat, așa cum demonstrează practica codificării internaționale în acest domeniu de mai bine de un secol.

Pentru a rezolva problema competenței în cauzele cu un element străin, practica noastră, în lipsă de texte speciale, a plecat de la regulile din codul de procedură civilă, pe care le-a folosit ținând seama însă de condițiile specifice cauzelor cu un element străin (natura litigiilor, necesitatea dezvoltării relațiilor economice internaționale, interesele statului nostru etc.). În legătură cu ordinea de probleme care ne interesează, s-au utilizat normele de competență *ratione personae vel loci* din procedura civilă internă, adică art. 5 și 607 proc. civ. Iată ce se desprinde dintr-o decizie a Colegiului civil al Tribunalului Suprem (nr. 238/28 febr. 1961): în procesele de divorț și în măsura în care nu există o reglementare specială în tratatul respectiv — arată Tribunalul Suprem — competența (din dreptul intern — subliniem noi) se aplică și cetățenilor străini care domiciliază sau au reședința în România. Există, am putea spune, o tendință generală și reședescă a instanțelor din toate țările de a utiliza textele și principiile nescrise interne, atunci când întâlnesc probleme de competență generate de litigii cu un element străin, pentru care nu există încă texte speciale.

+ Calitatea unei instanțe române de a judeca un litigiu de drept internațional privat cu excluderea instanțelor din alte țări se determină după criterii diferite și anume natura litigiului, domiciliul, reședința sau apartenența părților (calitatea părților).

Cea mai importantă regulă de soluționare a conflictelor de competență între legi, nu numai în domeniul familiei, dar și în alte domenii, este *actor sequitur forum rei*. Regula aceasta formează dreptul comun.

În domeniul divorțurilor în care o parte sau ambele sînt străini, o importantă excepție de la principiul stabilit îl formează competența instanțelor de la domiciliul reclamatului.

¹ Lerebours-Pigeonnière, *Précis de droit international privé*, Paris, 1937, p. 328; Filipescu și Jacotă, *Drept internațional privat*, București, Ed. did. și ped., 1968, p. 258: „În lipsa unor dispoziții exprese, determinarea competenței se face potrivit normelor de procedură civilă internă privind competența teritorială, adaptate condițiilor speciale în care apar și se desfășoară raporturile juridice cu un element străin”.

Putem observa că atât art. 5, cât și art. 607 proc. civ. (ca și art. 6—8, 10—11, 13 și 15 proc. civ.), care privesc în mod special ordinea de probleme care ne interesează, au fost folosite ca punct de plecare pentru elaborarea sistemului de reguli de competență. Aceste articole au avut în vedere, în intenția redactorilor codului, numai părțile cetățeni români. Impresia rezultă, în primul rând, din locul pe care-l ocupă articolele amintite în ansamblul codului (adică, printre textele care privesc în mod exclusiv pe români). Codul de procedură civilă nu are decât un singur articol consacrat în mod special unei chestiuni de drept internațional privat; acesta este art. 375, care privește executarea în România a hotărârilor judecătorești date în țări străine. Celelalte articole privesc numai procesele în care părțile sînt români.

În ultimele decenii, interesul pentru problemele conflictuale a crescut în toate țările în condițiile dezvoltării economiei și a schimbului internațional.

Regulile de competență privind cauzele cu un element străin se găsesc cuprinse în legile de drept internațional privat sau în noile coduri de procedură civilă. În acest din urmă caz, dispozițiile privind conflictele între legi (de competență și procedură) figurează de obicei într-o secțiune deosebită a codului, spre a se separa de celelalte prevederi, și sub titluri speciale. Astfel, *Bazele procedurii civile U.R.S.S. și a republicilor unionale* din 1961² se ocupă de conflictele de legi într-o secțiune specială — secț. a VI-a — intitulată „Drepturile procesuale civile ale cetățenilor străini și ale persoanelor fără cetățenie. Acțiunile împotriva statelor străine, comisiile rogatorii și hotărârile tribunalelor străine. Tratatul și convențiile internaționale”. Este drept că dispoziții interesînd dreptul internațional privat găsim și în alte articole din acest cod, dar acestea sînt:

a. Dispoziții care se pot, eventual, aplica și proceselor cu un element străin (art. 3, art. 12), cum ar fi dispozițiile art. 3 al. ultim, conform căruia procedura se desfășoară potrivit legilor procesuale civile în vigoare, care se pot aplica și proceselor cu un element străin (vezi și art. 45 și 46).

b. Dispoziții care menționează expres că sîntem în domeniul relațiilor cu un element străin, ca art. 4 („Tribunalul aplică în conformitate cu legea normele dreptului străin”).

Dar, revenind la problema elaborării sistemului de reguli de competență pe baza textelor privind cauzele fără element străin, observăm că lucrul acesta rezultă și din analiza dispozițiilor din articolele 5 și 607 proc. civ. Astfel, art. 5 proc. civ., prin locul său, fără îndoială are în vedere procesele între români. Acest articol conține soluții pentru o serie de ipoteze prezentate succesiv: pîrîtul are domiciliul în țară; are domiciliul în străinătate sau nu are domiciliul cunoscut; în fine, nu are

² Vezi „Justiția Nouă”, nr. 3, 1962, p. 163—179.

nici măcar o reședință cunoscută. Art. 607 proc. civ. aplică, de fapt, aceleași principii, ca și art. 5 domeniului special al divorțului. Acest text, care are în vedere, în intenția autorilor, numai pe soții români, indică succesiv competența domiciliului comun al soților; în lipsă de domiciliu comun, competența instanțelor domiciliului pîritului, iar, dacă pîritul nu are domiciliul în țară, competența instanțelor domiciliului reclamantului. Instanțele noastre au aplicat însă aceste dispoziții și proceselor de divorț în care o parte era străin. Ultima dispoziție a art. 607 proc. civ. a găsit în special aplicarea în acest gen de spețe, deși ea nu privea inițial decît pe pîritul cetățean român, care avea domiciliul în străinătate. Această soluție, care avea în vedere, în concepția legii, numai cazurile de procese între români pentru chestiuni de divorț, pleca de la ideea că instanța română este aceea căreia îi revine în mod firesc și exclusiv dreptul de a judeca astfel de spețe: deși pîritul era domiciliat în străinătate, fiindcă era vorba de o chestiune de stare civilă, tribunalul competent era cel român. Dar tribunalele noastre au aplicat acest articol — nu fără bune motive, de altfel — și cazurilor în care soțul pîrit, domiciliat în străinătate, era străin. Interpretat astfel, articolul consacră un privilegiu de competență în favoarea reclamantului cetățean român în proces de divorț cu un pîrit străin. Soluția în fond este excelentă, dar trebuie să recunoaștem că s-a putut ajunge la ea numai printr-o interpretare deosebit de largă a art. 607 proc. civ. Din punct de vedere practic, această interpretare trebuie admisă; sînt numeroase cazuri în care, dacă nu s-ar da posibilitatea soțului român, reclamant în acțiunea de divorț, să introducă acțiunea în România, nu s-ar putea clarifica o situație grea (creată prin rămînerea, de cele mai multe ori, definitivă, a soțului în străinătate), ceea ce ar fi contrar atît intereselor generale ale societății, cit și interesului personal al soțului reclamant. Bineînțeles, lucrul acesta se întîmplă în ipoteza cînd soțul pîrit are în străinătate un domiciliu cunoscut. Așadar, instanțele noastre au admis că reclamantul român poate chema în judecată pentru divorț, pe soțul pîrit — străin — în fața tribunalului român de la domiciliul său. O atare regulă — dedusă din interpretarea art. 607, proc. civ. — apare exorbitantă de la dreptul comun reprezentat aici de regula *actor sequitur forum rei*. Aplicînd art. 5 și 607 proc. civ. proceselor în care pîriții domiciliază în străinătate și sînt străini, instanțele noastre au creat un privilegiu de competență în favoarea reclamantului român, privilegiu care — trebuie să subliniem — există în foarte multe sisteme de drept și la care vom reveni.

Dispoziții care permit reclamantului în procesul de divorț să cheme în fața instanței de la domiciliul său pe pîritul străin și domiciliat în străinătate, se întîlnesc în cele mai multe țări. Astfel, în R. P. Ungaria, instanțele au o competență exclusivă în cauzele de divorț cînd una din părți este cetățean maghiar și aceasta în virtutea art. 15 din legea intro-

ductivă la codul de procedură civilă³. Dar în tratatele de asistență juridică semnate de R. P. Ungaria, competența instanțelor maghiare este numai facultativă. Într-adevăr, tratatele recunosc parțial dreptul de a se adresa instanțelor maghiare, sau române, sau străine, după tratat, după cum vor. După convenția a doua de la Haga, semnată de Ungaria, dar care nu pare a se aplica în practică, instanțele sînt competente cînd un cetățean al statelor participante la convenție are domiciliul în Ungaria și dreptul lui național n-a reținut o jurisdicție exclusivă. La fel se decide dacă amîndoi soții au o dublă cetățenie. Din cele spuse pînă aici se poate deduce că reclamantul (maghiar), domiciliat în Ungaria, poate chema în judecată în fața instanței maghiare pe pîritul străin domiciliat în străinătate. Dacă amîndoi soții sînt străini, instanța maghiară este competentă, după L. Reczei (p. 363), fiindcă altfel nu s-ar respecta *regimul național* recunoscut străinilor și ar fi în același timp și o denegare de dreptate. Instanța maghiară este competentă chiar dacă sentința sa n-ar fi recunoscută în țară străină (soluția pare însă a fi discutată în literatura maghiară⁴; unii autori ar mai cere ca atunci cînd amîndoi soții sînt străini, pîritul să fie domiciliat în Ungaria⁵).

În R.D.G. instanțele sînt competente dacă unul din soți este cetățean german la epoca căsătoriei. În această privință există deplin acord în literatură. Dacă nici unul din soți nu este german, instanța germană este competentă, dacă unul din soți are în R.D.G. reședința obișnuită (Aufenthalt)⁶. Instanța germană (R.D.G.) are o competență exclusivă în divorțul germanilor (§ 328 din Z.P.O.)⁷. Există, așadar, un privilegiu de jurisdicție în favoarea soțului german și domiciliat în R.D.G. Conform § 26 din legea introductivă la codul familiei al R.D.G. (Einführungsgesetz zum Familienrechtsgesetzbuch der DDR, din 20 dec. 1965) o sentință străină se recunoaște în R.D.G. numai dacă Ministerul de Justiție declară că există premisele pentru recunoașterea sentinței. Excepții se fac pentru sentințe vestgermane, cît și atunci cînd una din părți locuiește în R.D.G. și cere recunoașterea sau cînd părțile erau cetățeni ai statului străin la epoca dării sentinței⁸.

În U.R.S.S., problema care ne interesează a fost cîrmuită de dispozițiile din instrucțiunile comisarului poporului pentru justiție din 27 noiembrie 1944, pct. 16 a. Aceste instrucțiuni priveau, desigur, numai raporturile între cetățenii sovietici (adică cazurile în care amîndoi

³ L. Reczei, *Internationales Privatrecht*, Budapest, 1960, p. 368 și 362—365; L. Raape, *Internationales Privatrecht*, Berlin, 1961, p. 299.

⁴ L. Reczei, *op. cit.*, p. 363.

⁵ Idem, *op. cit.*, n. 363, nota 4 și p. 137.

⁶ Raape, *op. cit.*, p. 298—299.

⁷ Idem, *op. cit.*, p. 308 și § 328 ZPO.

⁸ G.—A. Lübchen, *Neuregelung des Internationalen Familienrechts* „Neue Justitz”, 1, 1966, p. 14—16; G. Krüger, *Das gerichtliche Verfahren in Familiensachen*, „Neue Justitz”, 1966, p. 132; vezi și „Neue Justitz”, 1966, p. 319.

soții erau sovietici), dar instanțele le aplicau și cazurilor cu un element străin. Prin urmare, soțul reclamant putea introduce acțiunea de divorț în fața tribunalului său, dacă soțul pîrît se afla în străinătate, deci, un privilegiu de competență pentru reclamantul domiciliat în U.R.S.S. (care, de cele mai multe ori, era și cetățean sovietic). Mai târziu, decizia de îndrumare a plenului Tribunalului Suprem U.R.S.S. din 19 iunie 1959 privind *Unele probleme referitoare la practica judecării de către instanțe a cauzelor civile și de familie în legătură cu aplicarea tratatelor de asistență juridică încheiate de U.R.S.S. cu alte state*, prevede la pct. 12: „Soțul care domiciliază în U.R.S.S. (indiferent de cetățenie) este în drept să introducă acțiunea de divorț la tribunalul domiciliului său cu respectarea tuturor dispozițiilor cuprinse în instrucțiunile comisariatului poporului pentru justiție U.R.S.S. aprobate de consiliul comisarilor poporului U.R.S.S. la 27 noiembrie 1944, dar cu două condiții: soțul are copii minori, ceea ce îi face deplasarea în străinătate imposibilă sau soțul domiciliat în străinătate consimte ca judecata să se facă în U.R.S.S., eventual, în lipsa sa⁹. Dar Hotărîrea Consiliului de Miniștri din 6 mai 1966 a abrogat instrucțiunile din 27 noiembr. 1944 și completările aduse de decizia de îndrumare a plenului Tribunalului Suprem al U.R.S.S. din 19 iunie 1965, la pct. 12. Iar, de aici, D. D. *Averin*¹⁰ conchide că nu există temei de a interzice străinilor sau cetățenilor sovietici care domiciliază în afară de granițele U.R.S.S. să divorțeze în fața instanțelor sovietice. El își exprimă, de asemenea, năreră că acțiunile de divorț ale cetățenilor sovietici domiciliați în U.R.S.S. împotriva unui străin care domiciliază în străinătate pot fi introduse la domiciliul reclamantului conform decretului prezidiului Sovietului Suprem U.R.S.S. din 10 dec. 1965. Iată, deci, subliniem noi, revenirea la privilegiul de competență în favoarea reclamantului cetățean sovietic.

În Franța, art. 14 cod. civ. permite francezului să urmărească pe debitorul său în țară în orice circumstanță. Este o dispoziție exorbitantă de la dreptul comun — cum o califică Niboyet¹¹. Cu toate acestea, într-un secol și jumătate de la apariția codului civil instanțele au generalizat regula fixată de art. 14. Francezul reclamant poate să citeze în fața tribunalelor franceze și chiar în chestiuni de stare civilă, deci și în materie de divorț, un pîrît străin și domiciliat în străinătate¹². În afară de această dispoziție, soțul francez și domiciliind în Franța

⁹ Orlova, *Brak i semia v mejdunarodnom ceastnom prave*, Moskva, 1966, p. 229; L. A. Lunt, *Mejdunarodnoe ceastnoe pravo*, Moskva, 1963, II, p. 323.

¹⁰ D. D. Averin, *Polojenie inostranțev v mejdunarodnom ceastnom prave*, Moskva, 1966, p. 109—110.

¹¹ J.—P. Niboyet, *Manuel de droit international privé*, Paris, 1928, p. 884.

¹² Lerebours-Pigeonnière, *Précis de droit international privé*, Paris, 1925, p. 335 și urm.

ductivă la codul de procedură civilă³. Dar în tratatele de asistență juridică semnate de R. P. Ungaria, competența instanțelor maghiare este numai facultativă. Într-adevăr, tratatele recunosc parțial dreptul de a se adresa instanțelor maghiare, sau române, sau străine, după tratat, după cum vor. După convenția a doua de la Haga, semnată de Ungaria, dar care nu pare a se aplica în practică, instanțele sînt competente cînd un cetățean al statelor participante la convenție are domiciliul în Ungaria și dreptul lui național n-a reținut o jurisdicție exclusivă. La fel se decide dacă amîndoi soții au o dublă cetățenie. Din cele spuse pînă aici se poate deduce că reclamantul (maghiar), domiciliat în Ungaria, poate chema în judecată în fața instanței maghiare pe pîritul străin domiciliat în străinătate. Dacă amîndoi soții sînt străini, instanța maghiară este competentă, după L. Reczei (p. 363), fiindcă altfel nu s-ar respecta *regimul național* recunoscut străinilor și ar fi în același timp și o denegare de dreptate. Instanța maghiară este competentă chiar dacă sentința sa n-ar fi recunoscută în țară străină (soluția pare însă a fi discutată în literatura maghiară⁴; unii autori ar mai cere ca atunci cînd amîndoi soții sînt străini, pîritul să fie domiciliat în Ungaria⁵).

În R.D.G. instanțele sînt competente dacă unul din soți este cetățean german la epoca căsătoriei. În această privință există deplin acord în literatură. Dacă nici unul din soți nu este german, instanța germană este competentă, dacă unul din soți are în R.D.G. reședința obișnuită (Aufenthalt)⁶. Instanța germană (R.D.G.) are o competență exclusivă în divorțul germanilor (§ 328 din Z.P.O.)⁷. Există, așadar, un privilegiu de jurisdicție în favoarea soțului german și domiciliat în R.D.G. Conform § 26 din legea introductivă la codul familiei al R.D.G. (Einführungsgesetz zum Familiengesetzbuch der DDR, din 20 dec. 1965) o sentință străină se recunoaște în R.D.G. numai dacă Ministerul de Justiție declară că există premisele pentru recunoașterea sentinței. Excepții se fac pentru sentințe vestgermane, cît și atunci cînd una din părți locuiește în R.D.G. și cere recunoașterea sau cînd părțile erau cetățeni ai statului străin la epoca dării sentinței⁸.

În U.R.S.S., problema care ne interesează a fost cîrmuită de dispozițiile din instrucțiunile comisarului poporului pentru justiție din 27 noiembrie 1944, pct. 16 a. Aceste instrucțiuni priveau, desigur, numai raporturile între cetățenii sovietici (adică cazurile în care amîndoi

³ L. Reczei, *Internationales Privatrecht*, Budapest, 1960, p. 368 și 362—365; L. Raape, *Internationales Privatrecht*, Berlin, 1961, p. 299.

⁴ L. Reczei, *op. cit.*, p. 363.

⁵ Idem, *op. cit.*, n. 363, nota 4 și p. 137.

⁶ Raape, *op. cit.*, p. 298—299.

⁷ Idem, *op. cit.*, p. 308 și § 328 ZPO.

⁸ G.-A. Lübchen, *Neuregelung des Internationalen Familienrechts* „Neue Justitz“, 1, 1966, p. 14—16; G. Krüger, *Das gerichtliche Verfahren in Familiensachen*, „Neue Justitz“, 1966, p. 132; vezi și „Neue Justitz“, 1966, p. 319.

soții erau sovietici), dar instanțele le aplicau și cazurilor cu un element străin. Prin urmare, soțul reclamant putea introduce acțiunea de divorț în fața tribunalului său, dacă soțul pîrît se afla în străinătate, deci, un privilegiu de competență pentru reclamantul domiciliat în U.R.S.S. (care, de cele mai multe ori, era și cetățean sovietic). Mai târziu, decizia de îndrumare a plenului Tribunalului Suprem U.R.S.S. din 19 iunie 1959 privind *Unele probleme referitoare la practica judecării de către instanțe a cauzelor civile și de familie în legătură cu aplicarea tratatelor de asistență juridică încheiate de U.R.S.S. cu alte state*, prevede la pct. 12: „Soțul care domiciliază în U.R.S.S. (indiferent de cetățenie) este în drept să introducă acțiunea de divorț la tribunalul domiciliului său cu respectarea tuturor dispozițiilor cuprinse în instrucțiunile comisarului poporului pentru justiție U.R.S.S. aprobate de consiliul comisarilor poporului U.R.S.S. la 27 noiembrie 1944, dar cu două condiții: soțul are copii minori, ceea ce îi face deplasarea în străinătate imposibilă sau soțul domiciliat în străinătate consimte ca judecata să se facă în U.R.S.S., eventual, în lipsa sa⁹. Dar Hotărîrea Consiliului de Miniștri din 6 mai 1966 a abrogat instrucțiunile din 27 noiembr. 1944 și completările aduse de decizia de îndrumare a plenului Tribunalului Suprem al U.R.S.S. din 19 iunie 1965, la pct. 12. Iar, de aici, D. D. Averin¹⁰ conchide că nu există temeii de a interzice străinilor sau cetățenilor sovietici care domiciliază în afară de granițele U.R.S.S. să divorțeze în fața instanțelor sovietice. El își exprimă, de asemenea, părerea că acțiunile de divorț ale cetățenilor sovietici domiciliați în U.R.S.S. împotriva unui străin care domiciliază în străinătate pot fi introduse la domiciliul reclamantului conform decretului prezidiului Sovietului Suprem U.R.S.S. din 10 dec. 1965. Iată, deci, subliniem noi, revenirea la privilegiul de competență în favoarea reclamantului cetățean sovietic.

În Franța, art. 14 cod. civ. permite francezului să urmărească pe debitorul său în țară în orice circumstanță. Este o dispoziție exorbitantă de la dreptul comun — cum o califică Niboyet¹¹. Cu toate acestea, într-un secol și jumătate de la apariția codului civil instanțele au generalizat regula fixată de art. 14. Francezul reclamant poate să citeze în fața tribunalelor franceze și chiar în chestiuni de stare civilă, deci și în materie de divorț, un pîrît străin și domiciliat în străinătate¹². În afară de această dispoziție, soțul francez și domiciliind în Franța

⁹ Orlova, *Brak i semia v mejdunarodnom ceastnom prave*, Moskva, 1966, p. 229; L. A. Lunt, *Mejdunarodnoe ceastnoe pravo*, Moskva, 1963, II, p. 323.

¹⁰ D. D. Averin, *Polojenie inostranțev v mejdunarodnom ceastnom prave*, Moskva, 1966, p. 109—110.

¹¹ J.—P. Niboyet, *Manuel de droit international privé*, Paris, 1928, p. 884.

¹² Lerebours-Pigeonnière, *Précis de droit international privé*, Paris, 1925, p. 335 și urm.

poate chema în fața instanțelor franceze pe soția sa străină și avînd domiciliul de fapt în străinătate, fiindcă domiciliul ei legal este în Franța, acolo unde este și domiciliul soțului.

La începutul sec. al XIX-lea, tribunalele franceze se declarau în principiu incompetente să judece procese între străini. Această incompetență se baza pe interpretarea art. 11 cod. civ. francez, după care dreptul de a sta în judecată este un drept civil, iar străinul care nu avea în acea vreme „admission à domicile” (conform art. 13 cod. civ., pe atunci în vigoare) nu-l putea folosi. Principiul incompetenței a fost abandonat¹³. Dar practica, răspunzînd unor nevoi sociale urgente și fără a se preocupa de obiecțiile de ordin teoretic a mers mai departe. Astăzi, împrejurarea că sînt în cauză străini nu mai constituie o cauză de incompetență pentru tribunalele franceze. În principiu, în domeniul competenței în dreptul internațional privat, tribunalele folosesc, extinzîndu-le, regulile de competență teritorială interne în special *actor sequitur forum rei*, *forum rei sitae* sau chiar *forum actoris*. În materia care ne interesează — divorțul — practica a admis că tribunalele franceze sînt competente să judece un divorț între străini, cînd soțul reclamant a avut în Franța un domiciliu în condițiile puse de legea civilă care, conform sistemului francez, este în același timp domiciliul legal al soției¹⁴.

În dreptul internațional privat englez, domiciliul joacă rolul rezervat cetățeniei pe continent. În principiu, instanțele sînt competente să judece acțiunile de divorț atunci cînd soțul domiciliază în țară. Soția nu poate avea un domiciliu deosebit de al soțului. Din cauza această, mai ales, privilegiul de competență este instituit în favoarea femeii. Femeia care are domiciliul în Anglia, după sotul ei, poate introduce acțiunea în Anglia, chiar dacă sotul ei nu mai este domiciliat în această țară¹⁵. Soția, care are reședința în Anglia de cel puțin trei ani poate, de asemenea, să se adreseze instanțelor engleze¹⁶.

Și acum să trecem la examenul practicii judiciare din România. Spețele sînt destul de numeroase¹⁷. Ele prezintă dificultăți de interpretare deoarece, în marea majoritate a cazurilor, instanțele nu indică considerentele care au dus la acceptarea competenței instanței române. Trăsătura aceasta este generală; chiar în statele cu o practică mult mai veche și mai bogată în dreptul internațional privat, instanțele de fond nu indică de obicei motivele pentru care s-au declarat competente sau au aplicat legea instanței sau legea străină. Lucrul acesta

¹³ *Juris classeur de droit international privé*, vol. 5, fasc. 581 C, p. 4.

¹⁴ *Juris classeur de droit international privé*, vol. 5, fasc. 581 C, p. 8; *Revue critique de droit international privé*, 1961, p. 554 (notă de Batiffol); *Journal du droit international*, 1961, p. 446.

¹⁵ *Cheshire, Private International Law*, Oxford, 1961, p. 387.

¹⁶ *Idem, op. cit.*, p. 388.

¹⁷ Studiul folosește spețele apărute pînă în 1966

este adevărat, bineînțeles, în statele în care lipsesc texte de drept internațional privat sau în măsura în care lipsesc texte în legătură cu problema de competență dată. În aceste situații, mult mai frecvente în trecut, mai rare astăzi, instanțele evită să ia poziție în problemele teoretice controversante ale conflictelor de legi. În cele ce urmează, vom căuta să deducem din analiza spețelor considerentele care au inspirat instanțele române atunci când s-au declarat competente să judece într-o anumită cauză. Pentru aceasta, vom separa, în primul rând, spețele în care una din părți este străin, iar alta român, de spețele în care ambele părți sînt străini. În cadrul fiecărei diviziuni, vom distinge mai multe situații: 1) amîndoi soții au domiciliul în România în momentul introducerii acțiunii; 2) numai reclamantul are domiciliul în România; 3) numai pîritul are domiciliul în România în momentul introducerii acțiunii.

I. Unul din soți este român, iar altul este străin

Spețele din această categorie sînt cele mai numeroase și este firesc să fie astfel; părțile sesizează instanțele noastre fie pentru că sînt instanțele naționale ale uneia din părți, fie pentru că părțile au domiciliul în România (sau, cel puțin, una din părți).

1. Instanțele noastre s-au recunoscut competente să judece în acțiunile de divorț introduse de reclamantul cetățean român sau (străin) și domiciliat în România, împotriva pîritului (român sau străin) domiciliat, de asemenea, în România. Astfel, în speța H. M. cu H. I., soția reclamantă este cetățeană străină, iar soțul pîrit român. Căsătoria avusese loc în 1955 în străinătate, după care soții se stabiliseră în România. Soția s-a adresat tribunalului român care, recunoscîndu-se competent, a pronunțat divorțul în favoarea reclamantei, aplicînd și dreptul român. Toate acestea au avut loc în lipsa unei dispoziții privind competența și legea aplicabilă în tratatul cu U.R.S.S. (sent. civ. nr. 6629 din 13 sept. 1961 a Trib. oraș. Iasi). În aceeași categorie intră și alte spețe (T. cu T., sent. civ. nr. 1562 din 2 aprilie 1964 a Trib. oraș. Iași; G. V. cu G. L., sent. civ. nr. 3936 din 29 sep. 1964 a Trib. oraș. Constanța; D. E. cu D. O., sent. civ. nr. 2332 din 14 iunie 1955 a Trib. oraș. Constanța; P. G. cu P. A., sent. civ. nr. 34 din 5 ian. 1962 a Trib. oraș. Birlad.).

2. Cazurile în care numai reclamantul are domiciliul în România nu sînt nici ele rare. Astfel, în speța L. I. cu L. G. F., părțile s-au căsătorit în 1955 în străinătate (Leninșrad), unde au convețuit pînă în 1957; au venit amîndoi în România, stabilindu-se la Constanța. În 1960 pîrita s-a întors în străinătate pentru continuarea studiilor de unde nu a mai revenit, deși soțul a făcut demersuri în această privință. Tribunalul orașului Constanța (sent. civ. 4244 din 18 oct. 1964) s-a recunoscut competent și, judecînd în fond, a aplicat legea

română, pronunțând divorțul. Alte spețe din aceeași categorie sînt: T.S. cu T.M., sent. civ. nr. 768 din 4 iunie 1963, Trib. oraș Suceava; P.E. cu P.V., sent. civ. nr. 847 din 1963 a Trib. oraș Constanța.

3. Cazul în care pîrîtul cetățean român și domiciliat în România este chemat în judecată de un reclamant cetățean străin și domiciliat în străinătate este mai rar în practică. Reclamantii, de cîte ori au posibilitatea, și am văzut că sistemele de reguli de competență străine le recunosc această posibilitate, se adresează instanțelor (străine) de la domiciliul lor. În orice caz, în aceste spețe, competența instanțelor noastre este justificată pe baza dreptului comun de regula *actor sequitur forum rei*, principiu consemnat și în art. 607 proc. civ. Din această categorie fac parte, mai ales, cauzele care nu cad sub prevederile tratatelor de asistență. Acestea conțin dispoziții care permit reclamantului să se adreseze tribunalelor de la domiciliul lor. Noi nu am găsit decît o speță, nesoluționată încă de judecătoria Constanța.

II. Amîndoi soții sînt străini, dar au cetățenii diferite

1. În cazul în care soții sînt ambii domiciliați în România, de la început putem preciza că nu are nici o importanță dacă ei aparțin unor state cu care avem tratate bilaterale de asistență sau dimpotrivă, cu care nu avem astfel de tratate. Să presupunem că instanța română sesizată cu acțiunea de divorț a unei părți bulgare împotriva pîrîtului sovietic. Părțile ar invoca — să presupunem — tratatul de asistență juridică între U.R.S.S. și Bulgaria. Instanța română le aplică însă dreptul internațional privat român (dreptul comun) și în felul acesta procedează just. Într-adevăr, tratatul nostru de asistență cu R.P. Bulgaria privește numai cazuri în care avem de-a face cu cetățeni bulgari. Tratatul de asistență cu U.R.S.S. privește, de asemeni, numai raporturile în care elementul străin este sovietic. Tratatele de asistență juridică privesc numai cauzele în care o parte este român și cealaltă străin aparținînd statului cu care am încheiat tratatul. Tratatul între U.R.S.S. și R. P. Bulgaria nu se impune instanțelor noastre și, de aceea, într-un asemenea caz, ne reîntoarcem la dreptul comun.

2. Dacă numai reclamantul sau numai pîrîtul domiciliază în România, încă instanțele noastre pot primi o asemenea acțiune, deoarece criteriul fundamental al dreptului comun în această materie pare a fi domiciliul și nu cetățenia.

Dacă reclamantul domiciliază în România, instanța este competentă în baza art. 607 proc. civ. Dacă pîrîtul este domiciliat în România, instanța este competentă în baza dreptului comun (*actor sequitur forum rei*) și, de multe ori, în baza consimțămîntului formal al celor două părți: prorogare de competență.

III. Amîndoi soții sînt străini, dar avînd aceeași cetățenie

Două situații sînt de considerat: 1) reclamantul este domiciliat în România; 2) pîritul este domiciliat în România.

Instanțele au primit și judecat acțiuni de divorț între soți străini, dar avînd aceeași cetățenie. În speța S.M. cu S. Maria, soții erau de cetățenie maghiară, căsătorii în Budapesta, unde și-au avut ultimul domiciliu comun. Soțul reclamant și-a luat domiciliu în România, unde soția nu l-a mai urmat. Introducînd acțiune în fața Tribunalului oraș Cluj, acesta s-a declarat competent și a judecat cauza, aplicînd în fond legea română de familie (sent. civ. nr. 2063/1960, Trib. oraș Cluj). Deși la acea epocă era în vigoare tratatul de asistență cu R.P. Ungară, speța a intrat sub prevederile dreptului comun și instanța i-a aplicat ceea ce considera a fi dreptul comun în materie. Într-adevăr, art. 24 din tratatul cu R.P. Ungară se referă, în ce privește competența, la următoarele situații: a) amîndoi soții au cetățenia unei Părți Contractante și locuiesc la data introducerii acțiunii de divorț pe teritoriul celeilalte Părți Contractante; b) soții au cetățenii diferite și locuiesc la data introducerii acțiunii de divorț pe teritoriul aceleiași Părți Contractante sau fiecare în altă țară. Tratatul nu spune nimic asupra unei alte situații, care este aceea din speța înfățișată și anume atunci cînd soții avînd aceeași cetățenie, locuiesc, totuși, la data introducerii acțiunii, unul pe teritoriul uneia din Părțile Contractante, iar altul pe teritoriul celeilalte Părți Contractante. Din cauza aceasta, speța intră sub prevederile dreptului comun. În cazul nostru, se aplică art. 607 proc. civ. Desigur, sînt dificultăți. În afară de prevederile tratatului, care modifică dreptul comun, instanțele maghiare au o jurisdicție exclusă în materie de divorț al cetățenilor maghiari. Ar putea fi recunoscută și executată sentința în R. P. Ungară? Recunoașterea ar putea fi obținută cu consimțămîntul pîritei.

Procurorul general al Republicii Socialiste România a introdus recurs extraordinar, cerînd casarea sentinței ca nelegală deoarece în virtutea art. 24, pct. 1 al tratatului cu R.P. Ungară, instanța română ar fi fost incompetentă. Tribunalul Suprem a constatat însă că pct. 1 al art. 24 din tratatul de asistență se referă numai la cazul în care ambii soți locuiesc pe teritoriul aceleiași Părți Contractante; în speță, numai unul din soți locuia în R.P.U. la data introducerii acțiunii. Pentru aceasta, Tribunalul Suprem a socotit că speța nu se încadrează sub prevederile pct. 1 art. 24 din tratatul de asistență cu R.P.U. (decizia civilă nr. 238/28 febr.1961 a Col. civ. Trib. Suprem) și, ca urmare, a respins recursul. Așadar, instanțele noastre își atribuie o competență foarte largă în domeniul acesta.

Care este caracterul în dreptul internațional privat al regulii de competență enunțată de art. 607 proc. civ.?

În dreptul intern, în procesele de divorț, competența este imperativă. Astfel, o decizie a Colegiului civil al Tribunalului Suprem nr. 1309/30

noiembrie 1959, colecția de decizii 1959, p. 274) arată „După cum prevede art. 159 proc. civ., necompetența este de ordine publică”, atunci cind pricina este de competența autorităților administrative sau a unei instanțe judecătorești mai mici în grad precum și atunci cind este de competența altei instanțe”. Iar, mai departe, „Prin urmare, în afara excepțiilor arătate, competența teritorială a instanțelor este relativă în pricinile referitoare la bunuri și absolută în cauzele privitoare la starea persoanelor”. „Din cele arătate mai sus rezultă că în materie de divorț, competența instanțelor nu este lăsată la alegerea reclamantului, ci este determinată imperativ de lege, în sensul că nu sînt deopotrivă competente toate instanțele enumerate de art. 607 proc. civ., ci, în primul rînd, este competent tribunalul popular în circumscripția căruia se află cel din urmă domiciliu al soților și numai dacă soții nu au avut un domiciliu comun, devine competent un alt tribunal în ordinea și condițiile stabilite de lege”.

Pentru a da un răspuns corect problemei caracterului regulii de competență în dreptul internațional privat enunțată de art. 607 proc. civ., trebuie să distingem două aspecte înainte (A) și după (B) apariția decretului 779/1966, care a adus importante modificări în fondul și procedura divorțului, cu repercusiuni asupra problemelor de drept internațional privat. Într-adevăr, și lucrul acesta este cunoscut, problemele de fond ridicate de unele legi interne (în cazul nostru, de decretul amintit) au o importanță decisivă în soluționarea problemelor de competență: faptul că într-un proces trebuie să se aplice legea română în mod obligator și, mai ales, împrejurarea că este vorba de anumite sarcini ale instanțelor române în aplicarea decretului amintit, atrage numaidecît competența instanțelor române. Numai instanțele române vor fi în măsură să aplice corect, adică în modul cerut de spiritul decretului, de scopurile urmărite de el, dispozițiile privind divorțul.

A. *Înainte de apariția Decretului 779/1966.* Aceeși regulă, care era strict obligatorie dacă reclamantul și pîrîtul erau amîndoi cetățeni români, deci, dacă lucrurile se petreceau în dreptul intern, devine facultativă în dreptul internațional privat, adică cînd reclamantul și pîrîtul sînt străini. Într-adevăr, motivul pentru care legea se abate de la regula fundamentală, în primul caz, (adică de la regula *actor sequitur forum rei*) este considerația că fiind implicații serioase pentru viața în continuare a familiei și pentru societatea noastră în ansamblu, instanța competentă nu poate fi decît cea română. Competența instanței străine nu are o bază, din punctul acesta de vedere și, în orice caz, apare foarte îndepărtată (aici se pleacă de la ideea că legea de familie română sau națională este legea care trebuie să se aplice românilor, chiar dacă se găsesc în străinătate). Dacă instanța română era exclusiv competentă și în cazul cînd soțul român (pîrît) domiciliază în străinătate, aceasta se datora faptului că, între cetățenii români,

pentru chestiuni de stare civilă, tribunalul natural, adică tribunalul național, este instanța prin excelență competentă

Dar dacă una din părți este străină, nu mai pot fi invocate aceleași motive. De aceea, este mai degrabă cazul rar în dreptul internațional privat când instanțele unei țări sînt exclusiv competente pentru divorțul în care una din părți este cetățean, chiar dacă cealaltă parte este străin (dreptul maghiar) și aceasta din cauza presiunii regulilor de fond, care atrag uneori competența obligatorie a instanțelor naționale. Constatăm, deci, că în dreptul internațional privat se poate vorbi de o competență facultativă în problemele divorțului, iar, înainte de apariția Decretului 779/1966, competența instanțelor noastre în cauzele de divorț cu un element străin era facultativă, pe cînd în dreptul intern era de ordine publică, după distincțiile precizate mai sus prin decizia Tribunalului Suprem și admise de literatura juridică. Înainte de apariția decretului, reclamantul putea introduce acțiunea la noi (pentru că era mai comod), dar avea facultatea de a o introduce și în străinătate în fața tribunalului de la domiciliul pîrîtului, conform regulii *actor sequitur forum rei*. Caracterul acesta facultativ este recunoscut recent de *Bazele legislației căsătoriei și familiei U.R.S.S. și a republicilor unionale din 1968*; conform art. 33, „Desfacerea căsătoriei între cetățeni sovietici și străini, săvîrșită în afara granițelor U.R.S.S. după legile statelor respective este recunoscută valabilă în U.R.S.S. dacă în momentul desfacerii căsătoriei cel puțin unul din soți trăia în afara granițelor U.R.S.S.”.

B. După apariția Decretului 779/1966. Deși nu am voi să discutăm aici decît problema competenței, vom fi siliți să spunem cîteva cuvinte și despre legea aplicabilă în fond. Aceste două chestiuni sînt uneori atît de strîns legate, încît competența legii române pentru fondul cauzei poate atrage sau atrage în mod necesar competența instanței române¹⁸. Într-adevăr, din litera și spiritul Decretului 779/1966, relativ

¹⁸ Exemple în acest sens, ne oferă tratatele de asistență juridică. Conform pct. 2 al art. 24 al tratatului cu R.D.G., dacă unul din soți este român și celălalt german și locuiesc, la data introducerii acțiunii de divorț, fie amîndoi pe teritoriul aceleiași țări, fie unul pe teritoriul României, altul pe teritoriul R.D.G., sînt competente pentru divorț instanțele ambelor țări. Instanțele aplică legea statului lor. În acest caz, competența „jurisdicțională” atrage competența legislativă. În altă situație, legea aplicabilă fondului atrage jurisdicția: conform pct. 1 al art. 28 al tratatului cu R.D.G., „Pentru rezolvarea cauzelor privind raporturile juridice prevăzute în art. 26 și 27 sînt competente instanțele acelei Părți Contractante al cărei cetățean este copilul”. Iar cauzele privind contestarea și tăgăduirea, precum și stabilirea păternității, cele privind contestarea și stabilirea maternității (art. 26), raporturile între copilul născut în afara căsătoriei și mama sau tatăl acestuia sînt cîrmuite de legea națională a copilului (art. 27). După cum se poate vedea, regulile de competență jurisdicțională sînt așa fel folosite în tratatele de asistență, în cît prin jocul lor, instanțele să aibă a aplica, de cele mai multe ori, legea proprie. Așadar, tratatul prevede aplicarea legii naționale în unele ca-

la care literatura de specialitate și-a spus cuvântul pînă acum¹⁹, rezultă că ne găsim în fața unor principii fundamentale în materie, care constituie o cotitură față de dispozițiile anterioare; conform art.38, „Instanța judecătorească nu poate desface căsătoria prin divorț decît atunci cînd, datorită unor motive temeinice, raporturile dintre soți sînt atît de grav și iremediabil vătămăte, încît continuarea căsătoriei este vădit imposibilă pentru cel care cere desfacerea ei”. Ceea ce este însă mai semnificativ pentru noi, este dispoziția care impune instanței (și aceasta nu poate fi decît instanța română!) să aprecieze cu „deosebită grijă temeiurile cererii de divorț și imposibilitatea continuării căsătoriei, ținînd seama și de durata ei și de interesele copiilor minori”.

De aici rezultă că n-am putea aplica în România o lege străină de divorț (de ex., legea franceză) care se inspiră din concepții diferite. Dar, tot de aici mai reiese că n-am putea admite judecarea divorțului, în care o parte este român, în fața unui tribunal străin. Într-adevăr, decretul impune judecătorului o anumită conduită, o anumită „grijă în examinarea cazului, pe care nu o poate impune judecătorului străin în afară de aceasta, așa cum rezultă din analiza dreptului comparat și cum am încercat să arătăm mai sus, instanțele străine aplică cel mai frecvent legea instanței sau legea domiciliului. Deci, dacă am renunța la competența obligatorie a instanței române, nu s-ar putea asigura nici măcar formal aplicarea legii române (formal, în sensul că instanța străină, sub cuvînt că aplică legea română, ar putea da o soluție care nu ține seama de litera și, mai ales, de spiritul legii române). În prezent, instanțele române fac o aplicare fidelă a literei și spiritului decretului. În aceste condiții, competența instanțelor române nu poate fi decît exclusivă. O instanță străină n-ar putea fi competentă, deoarece ea n-ar putea aplica legea română în modul și cu garanțiile pe care le oferă instanța română.

Concluziile provizorii la care am ajuns cercetînd dreptul comun (sau dreptul internațional privat intern), coincid cu observațiile ce se desprind din analiza dispozițiilor tratatelor de asistență. Textele tratatelor de asistență, privind acest domeniu, nu sînt identice. Pe cînd tratatul cu U.R.S.S. nu are dispoziții de competență în domeniul care ne interesează, celelalte tratate de asistență au reguli, în general, destul de asemănătoare.

zuri, dar, în același timp, și competența tribunalelor naționale, așa încît tribunalul aplică legea proprie (*lex fori*). Observația a fost făcută și de alți autori (A. Mehnert, *Die Zuständigkeit der Gerichte der DDR in Verfahren gegen Unterhaltsschuldner in Bulgarien, CSSR und Ungarn*, „Neue Justiz”, 1966, p. 306—307.

¹⁹ V. Teodor, *Considerații în legătură cu unele măsuri legislative menite să contribuie la dezvoltarea și consolidarea familiei*, „Justiția Nouă”, 10, 1966, p. 3; Hilsenrad și Pop, *Unele probleme ale procedurii de divorț*, „Revista română de drept”, 3, 1967, p. 30.

Ceea ce ne atrage de la început atenția în tratatele de asistență este prezența criteriului cetățeniei pe lângă celelalte criterii admise. Dar împrejurarea că tratatele de asistență fac dese referiri la cetățenia părților nu înseamnă admiterea cetățeniei ca principiu general de soluționare al conflictelor de legi. Cetățenia (naționalitatea) ca principiu fundamental de soluționare al conflictelor de legi era admisă de școala italiană din sec. XIX (Mancini) și, în prezent, unii autori îi mai atribuie (dar nu și practica) un rol important în soluționarea conflictelor de legi în domeniul familiei și al conflictelor de jurisdicție în același domeniu. Un exemplu despre rolul de bază al cetățeniei (naționalității) în dreptul internațional privat român actual l-ar constitui, după opinia unor autori, tratatele de asistență care fac, într-adevăr, numeroase referiri la acest criteriu. Dar criteriul cetățeniei are o cu totul altă semnificație; tratatele de asistență sînt tratate bilaterale adică — subliniem noi — tratate prin care se conferă anumite drepturi și avantajii sub condiția reciprocității numai cetățenilor din țările participante la tratat. Tratatele acestea sancționează numai situațiile în care unul din elementele străine nu aparține unei țări terțe. În felul acesta se explică, credem noi, prezența criteriului cetățeniei în prevederile tratatelor de asistență. Pentru cazurile în care elementul străin aparține unei a treia țări, soluția urmează a fi căutată în dreptul comun. Criteriul cetățeniei (naționalității) nu are altă funcție în tratatele de asistență decît de a circumscrie efectele lor la cauzele în care părțile aparțin celor două state contractante. Așadar, criteriul cetățeniei nu merge mai departe și nu are semnificația pe care unii autori ar vrea să i-l dea, de indiciu al rolului proeminent al cetățeniei în dreptul internațional privat român.

Criteriul cetățeniei se împletește, de altfel, cu criteriul domiciliului în determinarea legii competente și a instanței competente. Domiciliul are și el aici rolul de a indica cercul de persoane la care se referă tratatele de asistență: este luat în considerare numai domiciliul persoanei în una din cele două țări participante la tratat.

Deși tratatele menționează frecvent cetățenia, criteriul fundamental pare a rămîne tot domiciliul. Într-adevăr, tratatele de asistență disting 3 situații de bază: 1) soții au aceeași cetățenie și chiar același domiciliu; 2) soții au aceeași cetățenie, dar domiciliul diferit; fiecare locuiește în altul din cele două state participante la tratat; 3) în fine, soții au cetățenii diferite (dar fiecare aparține unuia din cele două state contractante). Ei pot avea domiciliul comun pe teritoriul unuia din statele contractante sau domiciliul diferit. În primul caz, este competentă instanța din statul căruia îi aparțin soții prin cetățenie și unde își au, în același timp, și domiciliul. Soluția este conținută implicit în al. I art. 24 („Divorțul”) din tratatul de asistență cu Bulgaria, corespunzător art. 24 al tratatului cu R.D.G. Textele sînt

identice cu unele variații de traducere probabil, care, eventual, ar putea să aibă importante consecințe la interpretare. Astfel, în tratatul cu R.P.B., traducerea română poartă cuvântul „domiciliază”, iar în tratatul cu R.D.G. „locuiesc”. Ar putea apare vreodată vreo dificultate în această situație? Se poate presupune că cei doi soți să aibă o simplă reședință în statul cu care s-a încheiat tratatul și, în timpul acesta, să introducă acțiunea de divorț. O chestiune de calificare a termenilor „domiciliază” sau „locuiesc” ar putea interveni. Dacă instanța română va crede că străinii se găsesc numai în trecere sau au o simplă reședință (în cazul tratatului cu R.P.B.) se va declara incompetentă în favoarea instanței străine. În al doilea caz, (soții au aceeași cetățenie, dar domiciliul diferit), sînt competente instanțele naționale, dar și instanțele domiciliului și aceasta, fără nici o distincție. Deci, tratatele lasă la facultatea părților alegerea instanței. Va putea judeca instanța de la domiciliul reclamantului sau de la domiciliul pîrîtului. Tratatul cu R.D.G. și R.P.B. nu spune nimic pentru cazul în care una din părți are domiciliul pe teritoriul unui al treilea stat. În acest caz, se aplică dreptul comun (deci, competența instanței domiciliului). În cele din urmă, soții pot avea cetățenii diferite, dar același domiciliu sau domiciliul diferite în fiecare din statele participante. Sînt competente instanțele ambelor părți. Dacă una din părți sau ambele au domiciliul într-un stat tîrțiu, reintrăm în domeniul dreptului comun (*actor sequitur forum rei*).

Tratatul cu Iugoslavia dispune astfel: dacă părțile n-au nici cetățenia, nici domiciliul comun, este competentă instanța domiciliului pîrîtului (art. 25 pct. 2 al tratatului din 6 febr. 1961).

Textele înfățișate (care au corespondent în toate tratatele de asistență, cu excepția celui cu U.R.S.S. și Iugoslavia) indică o competență facultativă, care ține seama de interesul părților și se bazează pe domiciliu. Singura limitare rezultă din restrîngerea dreptului de alegere la una din instanțele celor două părți (dar, aceasta, sub raportul avantajilor stipulate în tratat). De fapt, nu este vorba de o îngrădire, deoarece tratatele nu se ocupă de situațiile în care elementul străin se găsește pe teritoriul unui al treilea stat. Pentru acele situații intră în aplicare regulile dreptului comun (*actor sequitur forum rei*).

Pentru a încheia studiul problemelor ridicate de competență în domeniul foarte restrîns pe care l-am abordat rămîne să subliniem cîteva trăsături.

În această materie, de la începutul sec. al XIX-lea și pînă astăzi, a avut loc o constantă lărgire a sferei de competență pe care și-o recunosc instanțele. Dacă, la început, ele refuzau să judece cauzele între doi străini, în prezent se declară competente, dacă au cel mai mic motiv, cum ar fi domiciliul sau reședința uneia din părți pe teritoriul țării. Este o trăsătură care exprimă în cele din urmă dezvoltarea eco-

nomiei și a schimburilor internaționale, circulația masivă a persoanelor, care este o urmare și transformările adinși în modul de a considera problemele raporturilor cu un element străin.

Discuții foarte mari ar ridica probabil încercarea de a explica o altă trăsătură a domeniului nostru și anume recunoașterea unui privilegiu de competență în favoarea reclamantului (fie el român ori străin). Fenomenul acesta — foarte răspândit în dreptul internațional privat — exprimă, netăgăduit, nevoi practice lesne de înțeles, dar înseamnă, în același timp, întărirea rolului instanței locului unde se găsește la un moment dat reclamantul.

În fine, dacă trebuie să lăsăm deoparte o serie de alte trăsături, studiul mai pune în lumină largă acceptarea a criteriului domiciliului, care se dovedește a fi în tratatele internaționale în practică criteriul fundamental. Celălalt criteriu, al cetățeniei, chiar atunci când apare în tratate, nu exprimă altceva decât nevoia de a preciza efectele tratatelor bilaterale — limitându-le la cetățenii statelor participante.

LA COMPÉTENCE DES TRIBUNAUX ROUMAINS DANS LES PROCÈS DE DIVORCE DES ÉTRANGERS

Résumé

Les auteurs ont entrepris une étude sur la compétence des tribunaux roumains dans les procès de divorce où l'une des parties ou les deux à la fois sont étrangers. Les causes, assez nombreuses jusqu'en 1966, date d'apparition du décret nr. 779, ont été réparties de la façon suivante: procès entre roumains et étrangers, entre étrangers ayant la même nationalité et entre étrangers de pays différents. Pour chaque catégorie, on a distingué les cas où le demandeur ou le défendeur seulement ou tous les deux à la fois avaient leur domicile en Roumanie. L'examen de la jurisprudence paraît bien montrer que les tribunaux roumains se considèrent compétents dans tous les cas envisagées à condition toutefois que le défendeur ou le demandeur aient leur domicile en Roumanie. L'art. 607 du code de procédure civile (qui concernait à l'origine les procès entre roumains seulement) consacre, dans l'interprétation actuelle de la jurisprudence, un privilège de compétence juridictionnelle en faveur du demandeur domicilié en Roumanie (sans distinguer s'il est roumain ou étranger): si le défendeur est domicilié à l'étranger, le demandeur peut saisir l'instance de son domicile (roumain) d'une action en divorce. Au cas où l'un des époux est roumain, la compétence de nos tribunaux est devenue absolument obligatoire depuis le décret nr. 779/1966. En effet, les dispositions du décret 779 restreignent beaucoup les possibilités d'obtenir

le divorce et, de plus, imposent aux tribunaux qui jugent des devoirs très stricts (le juge „appréciera avec soin les motifs de la demande en divorce et l'impossibilité de continuer le mariage, tenant compte et de sa durée et des intérêts les enfants mineurs"). Il semble bien, malgré que la pratique ne se soit pas encore prononcée, que le nouveau règlement constitue une matière d'ordre publique, ce qui n'est pas sans influencer la question de la compétence judiciaire. Le problème ne s'est pas encore posé en jurisprudence, mais il y a de fortes raisons de croire que la compétence des tribunaux sera censée obligatoire, non pas tant en raison du devoir d'appréciation très stricte imposé aux juges dans la conception de la loi (qui se reflète, d'ailleurs, déjà dans la pratique), mais simplement parce que la mise en oeuvre de ses dispositions ne peut être assurée effectivement que par l'ensemble des règles sur le contrôle des jugements du droit judiciaire roumain et particulièrement par l'action du tribunal suprême.

CULPA COMUNĂ ÎN RAPORTURILE CONTRACTUALE ÎN TRE ORGANIZAȚIILE SOCIALISTE

DE

RENÉE SANILEVICI

Culpa comună privește premisele răspunderii contractuale și efectele neexecutării sau executării necorespunzătoare a obligațiilor contractuale.

La prima vedere, culpa comună pare să fie o problemă legată de premisa subiectivă a răspunderii. Deși vom reveni asupra semnificației instituției culpei comune în dreptul nostru civil, precizăm de la început că ea privește raportul de cauzalitate în situația unei pluralități de cauze care provoacă paguba, respectiv a unei pluralități de fapte care împreună alcătuiesc cauza pagubei.

Raporturilor între organizațiile socialiste le este aplicabil art. 1082 c. civ. care stabilește că debitorul este obligat la plata daunelor — interese pentru neexecutarea obligației sau pentru executarea ei necorespunzătoare, afară de cazul în care poate dovedi că neexecutarea provine dintr-o cauză străină, care nu-i poate fi imputată. Debitorul poate răsturna prezumția de răspundere stabilită în seama sa, dovedind existența unei cauze străine.

Posibilitatea exonerării de răspundere a debitorului care face dovada existenței unei cauze străine ridică unele probleme în cazul pluralității de cauze sau de fapte care au concurat la provocarea pagubei, în cadrul cărora se situează și culpa comună.

În toate sistemele de drept, fapta culpabilă a creditorului, care concură la provocarea prejudiciului, este luată în considerare în stabilirea răspunderii civile. Problema este mai simplă atunci când fapta creditorului este singura cauză a prejudiciului. Debitorul nu poate să fie ținut să răspundă pentru prejudiciul cauzat exclusiv prin fapta culpabilă a creditorului. Debitorul făcând dovada existenței unei cauze

străine — fapta creditorului — poate, în același timp, să facă dovada că ea este cauza exclusivă a pagubei.

Problema este mai delicată în ipoteza în care fapta creditorului nu este singura cauză a prejudiciului, ci vine în concurs cu fapta debitorului. Soluția adoptată de diferite sisteme de drept și de practica judiciară nu este aceeași. În concepția unor autori soluția diferă și după cum e vorba de răspunderea contractuală sau de cea delictuală.

Dreptul roman pornea de la principiul absolut, consacrat de regula pomponiană, după care victima prejudiciului care a concurat la provocarea sa nu are drept la repararea pagubei, chiar dacă fapta sa culpabilă nu este unica cauză a prejudiciului.

Această regulă a fost în vigoare în vechiul drept francez, vreme îndelungată, în cel englez (până în 1945) și este în vigoare în majoritatea statelor din S.U.A.

Codul civil german din 1896 — intrat în vigoare în 1900 — a adoptat principiul împărțirii răspunderii în funcție de rolul pe care l-a avut fapta creditorului și a debitorului în provocarea pagubei (art. 254). Același principiu a fost adoptat și de codul civil austriac (art. 1304), precum și de codul elvețian al obligațiilor din 1881, încorporat în codul civil din 1912.

Codurile civile mai noi ale țărilor socialiste au consacrat de asemenea în mod expres, instituția culpei comune¹.

Codul civil francez și codul nostru civil nu cuprind nici un text care să vizeze situația în care victima prejudiciului a concurat la provocarea sa. O serie de acte normative speciale — de ex. în materia transportului aerian — se referă la consecințele pe care le are asupra răspunderii debitorului, fapta victimei care a concurat la provocarea pagubei.

Și în lipsa unui text de aplicare generală, jurisprudența franceză a aplicat consecvent principiul împărțirii răspunderii, în funcție de gravitatea culpei, în materie delictuală, iar mai recent, în materie contractuală².

În practica noastră judiciară și arbitrală instituția culpei comune și-a găsit mai întâi aplicare în materia răspunderii delictuale, pătrunzând apoi treptat în materia răspunderii contractuale a organizațiilor socialiste. Astfel, prin numeroase decizii de speță și prin decizia de îndrumare nr. 10/1961 a Plenului Tribunalului Suprem, iar în materia

¹ B.L.C. — U.R.S.S., prin art. 37 și c. civ. al R.S.F.S.R., prin art. 224 — în materie contractuală; c. civ. ungar — prin art. 340 din materia răspunderii delictuale (cu mențiunea că dispozițiile răspunderii delictuale se aplică și răspunderii contractuale, conf. art. 318 c. civ.); c. civ. cehoslovac din 1964 — prin art. 438 — în materia răspunderii delictuale; art. 85, par. 1 al legii contractuale economice (Vertragsgesetz) din R.D.G., în materia răspunderii contractuale a organizațiilor socialiste.

² H. L. Mazeaud și A. Tunc, *Traité théorique et pratique de responsabilité*, Vol. II, Paris, 1958, p. 439—440.

raporturilor între organizațiile socialiste, prin numeroase decizii de speță și prin instr. P.A.S. 2060 din 14.III.1953, s-a admis punctul de vedere după care fapta creditorului ce a concurat la provocarea pagubei duce la micșorarea corespunzătoare a întinderii răspunderii debitorului.

O primă precizare care se impune în legătură cu premisele aplicării culpei comune este aceea că nu în toate situațiile, în care atât faptul culpabil al debitorului cât și al creditorului au concurat la provocarea pagubei în patrimoniul creditorului, are loc o împărțire a răspunderii și ne aflăm în fața aplicării culpei comune.

Există împrejurări în care se poate determina raportul causal între fapta fiecăruia și paguba cauzată. Aceasta este situația unei pluralități de cauze în care are loc o împărțire a răspunderii în funcție de raportul causal. Citez în acest sens următoarea soluție consacrată de decizia P.A.S. 35 din 16.VII.1965³. Din cauza indicării greșite a stației de destinație de către pîrită, vagoanele au stat în locație de la 23 aprilie pînă la 28 aprilie cînd, conform dispozițiilor primite de la predător, marfa a fost predată altui beneficiar. Întrucît însă stația de destinație n-a avizat pe predător de împiedicarea la eliberare decît pe data de 26 aprilie, P.A.S., prin decizia citată, a socotit întemeiată pretenția de restituire a unei părți de locație — „reclamanta trebuie să suporte locațiile provocate de fapta sa pe care calea ferată nu le putea evita, dar nu poate fi obligată și la cele care au intervenit din lipsa de diligență din partea stației de destinație în avizarea expeditorului”.

În speță, ne aflăm în fața unei pagube unice determinate de o pluralitate de cauze: locațiile au fost determinate de indicarea greșită a stației de destinație de către predător și de neîndeplinirea, de către stația C.F.R., a obligației de a aviza pe expeditor pentru a primi dispoziții ulterioare.

În această situație daunele pe care le suportă fiecare parte se stabilesc în mod direct după criteriul legăturii causale, iar, în conformitate cu art. 1082 c. civ., debitorul urmează să fie exonerat de răspundere în măsura în care face proba unei cauze străine care a concurat la provocarea pagubei. Deși, în sensul larg al cuvîntului, ne găsim în fața unei culpe comune a debitorului și creditorului, care duce la împărțirea răspunderii, nu ne găsim în fața aplicării instituției culpei comune în sensul pe care l-a dobîndit în practica arbitrală.

Există însă împrejurări în care o pluralitate de fapte săvîrșite de creditor și debitor constituie împreună cauza prejudiciului în sensul că fiecare din ele a concurat la provocarea sa. Dacă unul din acele fapte n-ar fi avut loc, paguba, în totalitatea sa, nu s-ar fi produs. Citez următorul exemplu din practica arbitrală: Furnizorul facturează din

³ „Arb. de stat”, nr. 5, 1964, p. 70--71.

eroare produsul la un preț inferior celui legal, iar beneficiarul își desface produsele către consumatori. Întrucît produsele unei organizații socialiste nu pot circula decît la prețul lor legal, beneficiarul suferă o pagubă sub forma diferenței de preț pe care trebuie s-o plătească furnizorului. Dar obligația respectării prețului legal revine ambelor părți contractante, astfel că dacă din eroare furnizorul calculează produsele la alt preț decît cel legal, dauna se datorește culpei sale, dar și culpei beneficiarului care este obligat să verifice prețul practicat de furnizor. În această situație, paguba este rezultatul indivizibil al faptei creditorului și al faptei debitorului, astfel în cît, dacă unul din acele fapte culpabile n-ar fi avut loc, nu s-ar fi produs paguba⁴.

Numai în această situație, în care rezultatul produs reprezintă o unitate indivizibilă, care face imposibilă stabilirea cotelor de daune cauzate de fiecare parte a raportului contractual, se aplică instituția culpei comune, în cadrul căreia împărțirea răspunderii se face „potrivit cu intensitatea cauzatoare a culpelor respective”⁵.

O a doua precizare, care se impune, este aceea că principiul culpei comune poate fi invocat nu numai dacă creditorul a concurat la cauzarea prejudiciului. Creditorul este în culpă și atunci cînd prin comportarea sa ulterioară contribuie la sporirea pagubei, respectiv nu ia măsuri pentru micșorarea ei. Așa, de exemplu, prin decizia P.A.S., nr. 2545 din 10.X.1964⁶ a fost angajată culpa comună a furnizorului și a beneficiarului: furnizorul a livrat cartofi infestați, iar beneficiarul a fost în culpă în ce privește condițiile de păstrare, care au agravat procesul de putrezire a cartofilor.

Împărțirea răspunderii după gradul culpei părților contractuale, respectiv reducerea daunelor datorate de debitor, a fost aplicată de practica noastră arbitrală în materia tuturor contractelor economice: furnizare, antrepriză pentru construcții-montaj, transport și altele⁷.

Principiul culpei comune este aplicat nu numai în cazul răspunderii sub forma daunelor, dar și în cazul răspunderii sub forma penalităților.

S-a pus problema dacă aplicarea principiului culpei comune în cazul răspunderii sub forma penalității nu contravine principiului ireductibilității penalităților consacrat prin Instrucțiunea P.A.S. nr. 3/1961.

⁴ Vezi, în acest sens, decizia P.A.S., nr. 1956, din 7.VIII.1965, „Arbitrajul de stat”, nr. 6/1965, p. 77—78; Hot. Arb. Reg. Brașov, nr. 40 din 6.I.1962, „Arb. de stat”, nr. 2/1962, p. 72.

⁵ Vezi instrucțiunea citată în „Culegere de instrucțiuni” P.A.S., p. 36.

⁶ „Arbitrajul de stat”, nr. 6/1964, p. 73.

⁷ În acest sens, dec. P.A.S., nr. 2545 din 10.X.1964, „Arb. S.”, nr. 6/64, p. 73; dec. P.A.S., nr. 1575 din 7.V.1959, „Arb. S.”, nr. 4/1960, p. 49; hot. arb. C.M., nr. 2377/58, „Arb. S.”, nr. 5/1958 p. 19. Hot. arb. C.M., nr. 2380 din 15.V.1962, „Arb. S.”, nr. 4/1962, p. 73; dec. P.A.S., nr. 1956 din 7.VIII.1965, „Arb. S.”, nr. 6/1965, p. 77—78.

Este adevărat că în cazul culpei comune urmează ca penalitățile datorate să fie reduse proporțional cu intensitatea culpei, dar prin aceasta nu se aduce nici o atingere principiului ireductibilității penalităților, care are în vedere culpa exclusivă a debitorului. Dacă la fapta culpabilă a debitorului se adaugă fapta culpabilă a creditorului, este aplicabil principiul culpei comune — principiu general-valabil pentru răspunderea contractuală. Întrucît penalitățile reprezintă una din formele răspunderii contractuale, regulile răspunderii trebuie să funcționeze în mod unitar atît în cazul răspunderii sub forma daunelor, cît și a răspunderii sub forma penalităților.

Organele arbitrale aplică principiul culpei comune și în repartizarea cheltuielilor de arbitrare.

Se pune problema dacă principiul culpei comune consacrat de practica arbitrală în materia răspunderii contractuale este un principiu general, după care orice culpă contractuală care are consecințe juridice poate fi înlăturată sau micșorată prin culpa concurentă a celeilalte părți.

Din unele soluții ale practicii arbitrale se poate desprinde concluzia după care culpa creditorului poate fi luată în considerare numai în ipoteza răspunderii contractuale, adică a obligației de reparare a prejudiciului cauzat în patrimoniul creditorului prin neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a contractului, obligație diferită de cea asumată inițial prin contract, căreia i se substituie în întregime sau parțial⁶.

Uneori, unele organe arbitrale fac o greșită aplicare a culpei comune, atunci cînd o aplică și altor consecințe ale culpei creditorului, fără să fie prezente toate condițiile răspunderii civile.

Astfel, prin decizia P.A.S., nr. 337 din 11.II.1966⁷, a fost desființată hotărîrea Arbitrajului Consiliului de Miniștri prin care acesta a aplicat în mod greșit culpa comună într-o acțiune care avea de obiect plata unei diferențe de preț. În speță, furnizorul pretindea diferențe de preț refuzate de beneficiar pe motiv că furnizorul n-a întocmit corect documentele de livrare, ceea ce a determinat confuzii cu privire la clasificarea mărfurilor la destinatar. Arbitrajul, socotind că ambele părți se află în culpă egală, a obligat pe pîrîtă la plata a jumătate din suma pretinsă cu titlu de diferență de preț. În decizia P.A.S. prin care a fost desființată hotărîrea Arbitrajului Consiliului de Miniștri se arată că, în conformitate cu principiul obligativității achitării prețului legal, organul arbitral trebuie să verifice dacă refuzul de a plăti diferența de preț a fost sau nu întemeiat în raport cu cantitatea și calitatea mărfii și nu în raport cu întocmirea documentelor de livrare de către furnizor și a avizelor de primire de către beneficiar.

⁶ Asupra înțeleșului noțiunii de răspundere contractuală vezi H. et L. Mazeaud et A. Tunc, *op. cit.*, vol. I, p. 105.

⁷ „Arbitrajul de stat”, nr. 2/1966, p. 94.

Observăm că în speța cercetată nu s-a pus o problemă de răspundere contractuală, ci de executare a unei obligații asumate prin contract: obligația de plată a prețului. În toate cazurile debitorul este obligat să plătească prețul legal al produselor, chiar dacă din culpa furnizorului s-au facturat din eroare la alt preț. Culpă furnizorului de a nu fi întocmit corect documentele de livrare nu poate influența obligația debitorului, izvorită din contract, de plată a prețului legal.

P.A.S. a admis aplicarea culpei comune în litigiile legate de plata unei diferențe de preț datorate culpei ambelor părți, dar numai în ipoteza în care produsele livrate au fost deja desfăcute către consumatori și prin plata diferenței beneficiarul suferă o pagubă care urmează să fie reparată după principiul culpei comune, dacă atât furnizorul cât și beneficiarul sînt vinovați de aplicarea altui preț decît cel legal.

Uneori creditorul se face vinovat de încălcarea unor obligații care nu au legătură cu paguba cauzată prin neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a contractului, ca de ex. neîntocmirea de către beneficiar, în termenul și forma cerută de lege, a documentelor pentru constatarea lipsurilor calitative. O asemenea atitudine culpabilă a creditorului nu constituie un temei pentru reducerea daunelor datorate de debitor conform principiului culpei comune.

În acest sens, în decizia P.A.S., nr. 3635 din 28.XII. 1958 se arată: „culpa pe care o au părțile în încheierea proceselor verbale de recepție, autorecepție sau constatare, fără respectarea condițiilor fundamentale, nu este aceeași cu culpa comună pe care o au părțile în cauzarea unui prejudiciu, întrucît culpa la încheierea proceselor verbale privește probele părților, pe cînd culpa cealaltă se referă la cauzarea prejudiciului și ea este independentă de actele pe care părțile le-au încheiat fără respectarea condițiilor fundamentale”. În speță, una din părți, beneficiarul, a fost în culpă că n-a încheiat proces verbal de constatare împreună cu cealaltă parte, iar furnizorul a fost în culpă că a încheiat proces verbal de autorecepție cu întîrziere. Deși ambele părți erau în culpă, „nu s-ar putea spune că această culpă comună duce la împărțirea prejudiciului între părți, întrucît o culpă privește probele care pot fi completate cu alte probe, pe cînd cealaltă privește chiar cauzarea prejudiciului”¹⁰.

Din cercetarea celor două soluții citate, rezultă concluzia că principiul culpei comune se poate aplica numai în cazul răspunderii civile, adică a obligației de reparare a prejudiciului cauzat prin neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a obligațiilor contractuale. Pentru a constitui un temei pentru reducerea daunelor datorate de către debitor, culpa concurentă a creditorului trebuie să fi contribuit la cauzarea pagubei sau la sporirea ei.

¹⁰ „Arbitrajul de stat”, nr. 3/1959, p. 47—48.

În literatura juridică nu există un punct de vedere unitar în ce privește semnificația culpei comune. Unii autori critică însăși denumirea de culpă comună, ca nefiind pe deplin proprie¹¹.

Noțiunea de culpă comună este socotită improprie pentru că nu e vorba de o culpă unică, comisă în același timp de către pîrît și victima lui, ci de culpe distincte¹¹; de asemenea, întrucît culpa este o stare subiectivă, o atitudine psihică a debitorului față de conduita sa, ea nu poate fi comună mai multor persoane; în fine, denumirea este improprie pentru că nu este nimic comun, nici paguba, nici culpa. În realitate, e vorba de două fapte culpabile distincte care au concurat la provocarea pagubei.

În ce privește semnificația împărțirii daunelor după gradul de culpă, după unii autori, culpa comună ar reprezenta o derogare de la regula răspunderii integrale, regulă după care paguba trebuie reparată integral, indiferent de gravitatea culpei¹².

În această concepție, în cazul culpei comune ar fi vorba de o limitare a răspunderii. Limitarea răspunderii poate consta într-o limitare a condițiilor în care este angajată răspunerea sau o limitare a cuantumului daunelor, deși sînt prezente toate condițiile răspunderii. Reducerea întinderii răspunderii în caz de culpă comună nu reprezintă o limitare a răspunderii în nici unul din cele două sensuri. În cazul culpei comune, în măsura în care culpa creditorului a contribuit la provocarea pagubei, nici nu este angajată răspunderea debitorului.

Reducerea daunelor datorate de debitor, în caz de culpă comună, reprezintă o aplicare consecventă a răspunderii integrale. Și în cazul culpei comune debitorul răspunde integral pentru paguba produsă.

Așa cum just arată autorii Tr. Ionașcu și E. Barasch¹³, nu este vorba, în cazul culpei comune, nici de înlocuirea criteriului legăturii cauzale prin alt criteriu, ci de folosirea unui procedeu tehnic specific pentru stabilirea legăturii cauzale.

Fiecare răspunde integral pentru paguba cauzată, dar întrucît paguba e indivizibilă și raportul causal între conduita celor două părți și prejudiciul cauzat nu se poate stabili în mod direct, el se poate stabili indirect, cu ajutorul gravității culpei, care indică măsura în care conduita fiecăruia a fost cauza prejudiciului.

Reșinem, în concluzie, că noțiunea de culpă comună în materia răspunderii contractuale a căpătat în literatură și în practica arbitrală un conținut precis determinat: ea se aplică numai în ipoteza în care paguba s-a produs în patrimoniul unei singure părți prin faptele culpabile ale ambelor părți, care, împreună, constituie cauza indivizibilă a pagubei, astfel încît împărțirea răspunderii se face după gravitatea

¹¹ H. et L. Mazeaud et A. Tunc, *op. cit.*, vol. II, p. 498.

¹² Paul Cosmovici, *Contribuții la studiul culpei civile*, E.S., p. 197.

¹³ Tr. Ionașcu, E. Barasch, *Teoria generală a contractelor economice*, vol. II, Ed. Acad. R. S. România, 1965, p. 434.

culpei. Ea se poate aplica numai pentru obligații izvorînd din răspunderea contractuală, fie sub forma daunelor, fie sub forma penalităților.

Aplicarea consecventă a împărțirii răspunderii după gravitatea culpei, în raporturile între organizațiile socialiste, contribuie la întărirea disciplinei de plan și contractuale.

LA „FAUTE COMMUNE” DANS LES RAPPORTS CONTRACTUELS ENTRE LES ORGANISATIONS SOCIALISTES

Résumé

L'auteur étudie les conditions de la „faute commune” dans les rapports entre les organisations socialistes, en prenant comme point de départ la pratique arbitrale. Selon l'auteur, on peut réduire les dommages — intérêts et les peines dues par le débiteur, si le préjudice est produit dans le patrimoine d'une seule partie, par les faits fautifs de tous les deux et qui ensemble constituent la cause indivisible du dommage; dans ces conditions le partage de la responsabilité doit être fait selon la gravité de la faute.

On peut appliquer la „faute commune” seulement dans les obligations qui dérivent de la responsabilité.

UNELE PROBLEME ALE PARTICIPAȚIEI ÎN LUMINA NOULUI COD PENAL

DE

B. BRAUNȘTEIN

Comunicare prezentată la sesiunea științifică a Univ. „Al. I. Cuza” din oct. 1968

Practica ne arată că, în realitatea vieții, un mare număr de fapte prevăzute de legea penală sînt săvîrșite nu de către o singură persoană, ci de către mai multe în comun, deși această circumstanță nu constituie o cerință legală pentru comiterea lor.

Nevoia de a reflecta această realitate obiectivă pe planul legii penale, de a defini formele pe care le îmbracă și de a stabili răspunderea penală ce incumbă persoanelor care contribuie la săvîrșirea aceleiași fapte prevăzute de legea penală, explică existența și în noul cod penal a normelor ce reglementează participația. Cuprinse în *Partea generală*, titlul II, cap. III intitulat *Participația*, normele ce o reglementează sînt sistematizate după următoarea ordine firească: definiția noțiunii generale de participant și implicit de participație (art. 23), definițiile diferitelor categorii de participanți (art. 24, 25 și 26), răspunderea lor penală cu problemele pe care le implică (art. 27 și urm.), și participația improprie (art. 31).

Pentru a scoate în evidență superioritatea noilor reglementări în raport cu cele încă în vigoare pînă la 1 ianuarie 1969, comunicarea de față se oprește numai asupra a două din numeroasele și complexe probleme pe care le ridică participația și anume: structura juridică a participației și participația improprie.

I. *Structura juridică a participației.* În ce privește structura juridică a participației, aceasta, pentru ca participația să se integreze în mod armonios în sistemul dreptului penal român, a fost determinată

de sfera persoanelor pe care legiuitorul a intenționat să le sancționeze ca participanți și de principiile generale ale dreptului nostru penal care, prin definiție, stau la baza tuturor normelor pe care le cuprinde, indiferent de conținutul lor concret, deci și la baza normelor ce reglementează participația.

a) În ce privește sfera persoanelor ce trebuie considerate participanți la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, legiuitorul nostru a considerat, în mod logic și în conformitate cu principiile generale ale dreptului penal, că aceasta trebuie să includă în afară de persoana autorului numai persoanele care au săvârșit fapte care — fără a fi prevăzute în articolele părții speciale — prezintă pericolozitate socială datorită împrejurării că se găsesc în raport de cauzalitate cu fapta comisă de autor. Aceste persoane sînt: instigatorul și complicii. Iată de ce art. 23, cu care începe participația — și care nu are corespondent în vechiul cod penal, prevede următoarele: „Participanții sînt persoanele care contribuie la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, în calitate de autori, instigatorii sau complicii”.

Prin precizarea categoriilor de participanți chiar în definiția noțiunii de participație, se exclude posibilitatea de a se atribui această calitate tăinuitorului, favorizatorului sau nedenunțatorului, adică persoanelor vinovate de săvârșirea unor fapte care se găsesc în raport de conexiune cu fapta autorului, dar care n-au contribuit cu nimic la comiterea acesteia din urmă.

Potrivit textului citat mai sus, participanți sînt persoanele care contribuie la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală. Precizarea, pe care o face textul, că participația implică existența unei fapte prevăzute de legea penală, exprimă o concepție asupra participației, mai largă decît cea îndeobște admisă în literatură și consacrată prin codurile penale, deoarece noțiunea de faptă prevăzută de legea penală este mai cuprinzătoare decît cea de infracțiune.

Într-adevăr, dacă orice infracțiune este și faptă prevăzută de legea penală, potrivit definiției noțiunii generale de infracțiune, în schimb o faptă prevăzută de legea penală constituie infracțiune numai dacă este săvârșită cu vinovăție. Prevăzînd că pentru existența participației este suficient să se contribuie la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, și nu neapărat a unei infracțiuni — cum prevede codul penal în vigoare — înseamnă că în noțiunea generală de participație au fost incluse de către legiuitor atît participația proprie — cînd se contribuie cu intenție la comiterea unei infracțiuni intenționate — cît și participația improprie cînd se contribuie cu intenție fie la săvârșirea unei infracțiuni din culpă dar numai în raport cu persoana autorului, nu și cu persoana instigatorului sau complicelui, fie la comiterea unei fapte ce nu constituie infracțiune în raport cu

persoana făptuitorului, deoarece acesta a acționat fără vinovăție, faptă care este însă prevăzută de legea penală.

Denumirea de „Participație” dată cap. III de sub titlul II al *Părți generale* oglindește și ea conținutul larg atribuit noțiunii de participație. În codul penal încă în vigoare, capitolul corespunzător poartă denumirea de „Participarea mai multor persoane la săvârșirea aceleiași infracțiuni”.

Pentru ca o persoană să devină participant este necesar ca ea să contribuie la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală. A contribui la comiterea unei astfel de fapte, înseamnă a efectua o activitate care să se înscrie în antecedenta cauzală a faptei prevăzută de legea penală. Dacă în noțiunea generală de participație este firesc ca actele de participație să fie desemnate printr-o expresie generală, cum ar fi „contribuție la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală”, în schimb în definițiile diferitelor categorii de participanți — pentru a se satisface principiul legalității incriminării — aceste activități trebuie concretizate, adică descrise prin trăsăturile lor specifice. Așa a procedat și noul cod penal. Astfel, în art. 24 este definit autorul, în art. 25 instigatorul, iar în art. 26 complicele.

Activitățile participanților converg către săvârșirea aceleiași fapte prevăzute de legea penală. Aceasta înseamnă că noul cod penal nu a renunțat la concepția monistă a participației potrivit căreia ea se caracterizează prin pluralitate de făptuitori și unitate de faptă prevăzută de legea penală.

Din unitatea de faptă prevăzută de legea penală decurg unele consecințe privind data și locul comiterii actelor de participație în sensul că ele sînt aceleași pentru toți participanții și anume, data și locul comiterii faptei comune, indiferent de datele și locurile actelor de participație.

Pe planul calificării juridice, concepția monistă a participației își găsește expresia în faptul că actele de participație se califică pe baza textelor care le prevăd, combinat cu textul care incriminează fapta săvârșită în comun.

Sintetizînd cele arătate în legătură cu structura juridică a participației se poate spune că, potrivit noului cod penal, participația implică existența unei fapte prevăzute de legea penală, fapta să fie săvârșită prin contribuția a două sau mai multe persoane și că particularitățile contribuției aduse determină calitatea participantului de a fi autor, instigator sau complice.

II. *Participația improprie*. După cum se știe participația proprie implică, în afară de cooperarea la fapta prevăzută, și o coeziune psihică între participanți.

Este posibil însă ca persoana determinată sau ajutată la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală să acționeze din culpă sau fără

vinovăție, situații cunoscute de cel ce determină sau ajută pe făptuitor. Să exemplificăm ambele situații: prima situație — X care a luat hotărîrea de a ucide pe Y, însă nu cu mîna sa, îndeamnă pe Z să tragă cu arma în Y, declarîndu-i că arma este încărcată cu gloanțe oarbe. Z, fără a verifica exactitatea celor declarate de către X, urmează îndemnul acestuia, trage în Y pe care-l ucide, gloanțele trase fiind adevărate. În cazul de față X cu intenție a determinat pe Z la uciderea lui Y; Z însă a săvîrșit omorul din culpă, deoarece n-a verificat dacă arma este încărcată cu gloanțe oarbe sau adevărate.

A doua situație: să presupunem că X, pentru înfăptuirea hotărîrii sale de a ucide pe Y, se adresează unei persoane iresponsabile, de exemplu unui minor, care nu răspunde din punct de vedere penal, și acesta dînd urmare îndemnului comite omorul. În această situație X, cu intenție, a determinat pe Z, care este iresponsabil, la săvîrșirea omorului asupra lui Y. Z, făptuitorul, fiind iresponsabil, a acționat fără vinovăție.

Problema dacă, în asemenea situații, există sau nu participație a suscitat numeroase discuții în literatura de specialitate.

Pornind de la ideea că participația nu-i posibilă decît la infracțiunile intenționate, deoarece numai la acestea se poate realiza coeziunea psihică dintre participanți, unii penalisti referindu-se, în special, la situația cînd făptuitorul este un iresponsabil, afirmă că cel ce l-a determinat sau ajutat la comiterea faptei prevăzute de legea penală, trebuie considerat autor mediat al faptei săvîrșite și nu instigator sau complice. În argumentarea acestui punct de vedere se susține că iresponsabilul nu se deosebește, din punct de vedere juridic, de un simplu instrument mecanic sau de un animal dresat. Pe cale de consecință, cel ce determină sau ajută pe un iresponsabil, la săvîrșirea unei fapte prevăzute de legea penală, găsindu-se în situația celui care utilizează la comiterea faptei un instrument mecanic sau un animal dresat, devine ca și acesta din urmă autor, însă nu nemijlocit ci numai autor mediat intrucît nu efectuează direct activitatea materială prin care se realizează fapta săvîrșită.

Teza autorului mediat, ignorînd realitatea obiectivă, duce la consecințe absurde, în cazul infracțiunilor proprii, care implică un subiect calificat. Astfel, de exemplu, să presupunem că o femeie determină un iresponsabil să comită un viol. Potrivit teoriei autorului mediat femeia trebuie considerată nu instigator, ci autor mediat al infracțiunii de viol, ceea ce este absurd, deoarece potrivit textului incriminator numai bărbatul poate fi subiect al acestei infracțiuni.

Combătînd teoria autorului mediat, ca fiind artificială, alți penalisti afirmă că în cazurile determinării sau ajutării unui iresponsabil, sau a unei persoane nepedepsibile, ne găsim tot în cadrul participației, persoana care a determinat sau ajutat pe iresponsabil, urmînd să răspundă nu ca autor ci ca instigator sau complice la fapta săvîrșită.

Pe o astfel de poziție se situează de pildă profesorul V. Dongoroz. În *Tratatul de drept penal* din 1939 el scrie următoarele: „Instigarea presupune... transplantarea unei idei, unei hotărâri, din spiritul unui om, în spiritul altui om, or, această transplantare există și atunci când persoana instigată este nepedepsibilă, fiindcă se poate instiga un om sănătos la minte, după cum se poate instiga un nebun sau un copil; ușurința cu care s-ar realiza instigarea într-un caz și greutatea cu care s-ar obține în altul nu-i schimbă substanța de activitate de instigare, și nu transformă pe instigator în executor” (V. Dongoroz, *Drept penal*, 1939, Buc., p. 537).

Rezolvînd, în mod expres, problema pe care o examinăm, noul cod penal adoptă, prin art. 31, teza participației pe care o denumește însă participație improprie.

Potrivit art. 31, al. 1, constituie participație improprie „determinarea, înlesnirea sau ajutorarea în orice mod, cu intenție, la săvîrșirea din culpă de către o altă persoană, a unei fapte prevăzute de legea penală”, iar potrivit al. 2 al art. 31 constituie, de asemenea, participație improprie „determinarea, înlesnirea sau ajutorarea în orice mod, cu intenție, la săvîrșirea unei fapte prevăzute de legea penală, de către o persoană care comite acea faptă fără vinovăție”.

Soluția adoptată de noul cod penal este realistă și corespunzătoare principiilor fundamentale ale dreptului nostru penal.

Într-adevăr, participația este în primul rînd o problemă de cooperare la săvîrșirea unei fapte prevăzute de legea penală. Sub acest aspect, și în cazurile cînd se determină sau se ajută cu intenție o persoană ce acționează din culpă sau fără vinovăție la comiterea unei fapte prevăzute de legea penală, ne găsim tot în cadrul participației, deoarece fapta este săvîrșită atît prin contribuția celui ce determină sau ajută cit și a celui determinat sau ajutat, fie că acesta acționează cu intenție, din culpă sau fără vinovăție. Aceasta fiind realitatea, a-l fi considerat autor pe instigator sau complice, ar fi însemnat consacrarea prin lege a unei soluții artificiale.

Spuneam, mai sus, că teza admisă de noul cod penal este și conformă principiilor fundamentale ale dreptului nostru penal. După cum se știe, unul din aceste principii este acela al răspunderii penale personale, potrivit căruia fiecare răspunde în raport cu fapta săvîrșită. Aceasta înseamnă că cel ce determină sau ajută cu intenție pe altul la săvîrșirea unei fapte prevăzute de legea penală urmează să răspundă pentru aceste activități, care realizează conținutul instigării, respectiv al complicității, și nu în calitate de autor deoarece nu efectuează activitatea materială prin care se realizează latura obiectivă a faptei săvîrșite.

Iată de ce noul cod penal consideră, în mod just, că, în situațiile de mai sus, există participație. Întrucît însă lipsește legătura subiec-

tivă dintre participanți, participația a fost denumită participație improprie.

Adoptarea tezei participației improprie în situațiile examinate mai sus se va răsfringe asupra încadrării juridice a faptelor săvârșite de participanți. Astfel, determinarea sau ajutarea cu intenție, la săvârșirea din culpă a unei fapte prevăzute de legea penală, se va califica pe baza art. 31, al. 1, combinat cu art. din partea specială care prevede forma intenționată a faptei săvârșite; în ce privește fapta persoanei determinate sau ajutate, aceasta se va încadra în textul care prevede forma neintenționată a aceleiași infracțiuni.

În ce privește determinarea sau ajutarea cu intenție la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală de către o persoană care acționează fără vinovăție, aceasta se va încadra în art. 31, al. 2 combinat cu textul care prevede forma intenționată a faptei săvârșite.

Deși prevederile art. 31 din noul cod penal sînt clare, totuși în editorialul numărului 4/1968 al „Revistei române de drept” se pot citi următoarele: „... aliniatul 2 al aceluiași text (adică al art. 31) prevede ipoteza așa-zisului autor mediat, adică situația celui care determină, înlesnește sau ajută la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală pe un minor care nu răspunde penal, pe un bolnav mintal iresponsabil sau pe o persoană care acționează sub imperiul unei erori de fapt” („Revista română de drept”, nr. 4/1968, p. 7).

Afirmația că aliniatul 2 al art. 31 din noul cod penal ar consacra ipoteza autorului mediat este dezmințită chiar de titulatura textului art. 31 din noul cod penal. Dându-i denumirea de „participație improprie”, legiuitorul a arătat, în mod expres, că respinge teoria autorului mediat, pentru că, ignorînd realitatea lucrurilor, duce în cazul unor infracțiuni, cum sînt infracțiunile proprii, la soluții absurde. Dacă legiuitorul ar fi îmbrățișat teza autorului mediat, textul art. 31 al. 2, în care se vorbește despre determinarea sau ajutarea unei persoane care acționează fără vinovăție, devenea inutil deoarece activitatea acestuia s-ar fi calificat ca și a autorului imediat pe baza textului care prevede fapta săvârșită, fără să se mai facă vreo referire la alte texte, cum va trebui însă să se facă în condițiile existenței art. 31 al. 2 din noul cod penal.

Incheind, vreau să subliniez faptul că prezenta comunicare nu reprezintă decît o modestă contribuție de început la studiul participației.

QUELQUES PROBLÈMES DE LA PARTICIPATION CRIMINELLE
A LA LUMIÈRE DU NOUVEAU CODE PÉNAL

Résumé

Pour mettre en évidence la supériorité du nouveau code pénal dans le domaine de la participation criminelle, l'auteur s'arrête sur deux

problèmes : la structure juridique de la participation criminelle et la participation impropre.

En ce qui concerne le premier problème, l'auteur démontre que selon le nouveau code pénal la participation criminelle est en premier lieu un problème de coopération matérielle à un fait prévu par la loi pénale.

Quant au second problème, l'auteur analyse le texte de l'article 31, qui définit la participation impropre.

PERFECTIONAREA REGLEMENTĂRII RECURSULUI ÎN DEZVOLTAREA DREPTULUI PROCESUAL PENAL ROMÂN

DE

GR. GR. THEODORU

Noul cod de procedură penală al Republicii Socialiste România ridică reglementarea căii de atac a recursului ordinar pe o treaptă superioară, instituind un mijloc suplu și eficient pentru desființarea hotărârilor nelegale și nețemeinice ale primei instanțe și pentru înlocuirea lor cu hotărâri care să corespundă legii și adevărului. Folosind tot ce s-a dovedit mai valoros în știința dreptului român și în practica noastră judecătorească, și luând în considerare, în raport de condițiile specifice ale țării noastre, legislația și literatura de specialitate din țările socialiste și din alte țări, noul cod a menținut, într-o redactare îmbunătățită, trăsăturile recursului care și-au justificat existența și sub legea anterioară de procedură, și a introdus instituții și dispoziții noi, de natură să garanteze în mai bune condiții soluționarea justă a cauzelor penale.

În afară de studiul analitic al noii reglementări, prezintă deosebit interes teoretic și cunoașterea, în trăsăturile ei generale, a reglementării recursului în dezvoltarea dreptului procesual penal român, de la reglementarea burgheză la cea socialistă, iar în cadrul acesteia din urmă la forma ei superioară din noul cod de procedură penală.

1. Trăsăturile caracteristice ale recursului în reglementarea dinainte de 1948

Prin codurile de procedură penală din 1864 și 1936 recursul a fost reglementat ca o cale de atac de *anulare*¹, controlul instanței de

¹ A se vedea în acest sens: I. Tanoviceanu, V. Dongoroz, *Tratat de drept și procedură penală, 1924—1927*, vol. V, p. 502, nr. 311; Traian Pop, *Drept procesul penal*, vol. IV, 1948, p. 420, nr. 456.

recurs fiind limitat numai la lipsurile ce decurgeau din încălcarea legii, fiind interzisă examinarea celor referitoare la chestiunile de fapt. În această concepție „chestiunile de fapt nefiind supuse unei reglementări legale apriorice, implicit nu pot forma o cauză de nulitate și ca atare nu sînt susceptibile de a fi deduse prin recurs înaintea instanței de casare”².

În administrarea și aprecierea probelor erau „suverane” prima instanță și instanța de apel, reținerea vinovăției sau nevinovăției inculpatului fiind scoasă de sub controlul instanței de casare. Pe baza acestei concepții, în recurs se putea desființa o hotărîre prin care s-a încălcat o dispoziție de procedură, dar nu se putea desființa o hotărîre în care faptele reținute nu corespundeau realității.

Această caracteristică a recursului a fost dusă, însă, uneori pînă la situații anacronice, întrucît instanța de recurs refuza să facă, în vederea soluționării juste a cauzei, cele mai elementare verificări de fapt ce rezultau din dosar, dar care nu erau reținute de hotărîrea atacată³; cu atît mai puțin ar fi admis să examineze cauza în raport cu elemente de fapt ce încă nu fuseseră dovedite.

Controlul astfel limitat suferea, în Codul din 1864, o nouă restrîngere prin obligarea instanței de recurs de a nu verifica hotărîrea atacată decît în temeiul motivelor scrise ale recurentului. În cazul cînd recursul nu era motivat, instanța de casare era obligată să-l anuleze, fără a mai examina dacă hotărîrea atacată era sau nu legală. În practică, datorită imposibilității pentru numeroși inculpați de a-și angaja avocați, un mare număr de recursuri erau anulate pentru nemotivarea lor, împiedicînd astfel exercitarea controlului judiciar.

În literatura de specialitate s-a emis, încă din 1927, părerea înaintată de a se îngădui instanței de casare să desființeze hotărîrea atacată și în baza unor motive luate în considerare din oficiu, dacă erau de ordine publică⁴. Codul de procedură penală din 1936 a primit, în parte, această părere, prevăzînd dreptul pentru instanța de recurs de a lua în considerare din oficiu un anumit număr de nulități, considerate de ordine publică. În acest mod, se recunoaște instanței de casare un anumit *rol activ, restrîns și facultativ*, de a desființa o hotărîre nelegală nu numai în baza motivelor invocate de recurent, ci și din propria ei inițiativă. Avînd numai facultatea de a interveni

² I. Tanoviceanu, V. Dongoroz, *op. cit.*, vol. V, p. 502, nr. 311¹.

³ Fosta Curte de Casație a respins cererea de a se aplica în recurs prescripția incriminării, pe motivul că ar fi silită să cerceteze și să stabilească elemente de fapt necesare pentru a constata dacă prescripția a operat, „ceea ce ar fi incompatibil cu principiul fundamental de organizare ce stă la baza acestei supreme instanțe, potrivit căruia rolul ei este limitat la examinarea hotărîrilor sub raportul legalității” (Decizia nr. 4960/1938 a Curtii de Casație, secția a II-a, în „Pandectele române”, 1939, III, p. 71).

⁴ A se vedea I. Tanoviceanu, V. Dongoroz, *op. cit.*, vol. V, p. 525, nr. 326⁴.

și aceasta într-un număr restrîns de cazuri, instanța de recurs burgheză intervenea din proprie inițiativă numai acolo unde o cereau interesele ei de clasă.

În principiu, instanța de recurs efectua verificările numai cu privire la situația celui care a declarat recurs; pentru celelalte părți din proces hotărîrea rămînea definitivă la data expirării termenului de recurs și instanța de casare nu era în drept să examineze și situația lor procesuală, chiar dacă hotărîrea era nelegală în privința lor. Codul de procedură penală din 1936, reflectînd cerințele unei practici judiciare progresiste, a prevăzut posibilitatea extinderii efectelor admiterii recursului unui inculpat și asupra coînculpaților care nu declaraseră recurs, dacă hotărîrea a fost casată pe motivul că infracțiunea nu există, că este prescrisă sau amnistiată ori că urmează a primi o calificare mai ușoară. S-a adoptat astfel un efect extensiv limitat în cazul admiterii recursului unui inculpat și față de coînculpatul care nu declarase recurs; efectul extensiv opera, însă, numai în cazul cînd recursul declarat era admis, iar coînculpatul care nu declarase recurs se afla într-o situație similară cu a recurentului.

Instanța de recurs era limitată și în soluțiile pe care le putea adopta cu privire la cauza dedusă înaintea sa. Curtea de Casație casa, de regulă, numai cu trimitere pentru o nouă judecată; casarea fără trimitere nu era permisă decît în cazul cînd la faptele reținute prin hotărîrea instanței de fond urma să se facă aplicarea normei legale corespunzătoare. Curtea de apel și tribunalul, însă, după casare evocau fondul cauzei, astfel încît puteau să pronunțe orice soluție de fond; această practică era limitată la un număr restrîns de cauze, deoarece tribunalele judecau în recurs numai contravențiile, iar curțile de apel un număr redus de delictе.

Declararea și judecarea recursului erau reglementate în forme procesuale rigide, care împiedicau înlăturarea erorilor făcute de instanțele de fond. Deși recursul era declarat de ordin constituțional și, ca atare, considerat necesar pentru înlăturarea nulităților comise de instanțele de fond, totuși reglementarea lui se caracteriza printr-un *formalism* excesiv, de natură a împiedica folosirea lui eficientă de către un număr cît mai mare de persoane. Astfel, pentru un număr important de condamnați din acea vreme, neștiutori de carte, declararea recursului printr-o petiție semnată, după obicei, prin punere de deget, fără atestare oficială, atrăgea nulitatea lui⁵. De asemenea, era nul recursul declarat de o persoană știutoare de carte, dar care uitase să-și pună semnătura⁶.

⁵ A se vedea decizia nr. 1184/1941 a Curții de Casație, secția a II-a, în „Pandectele române”, 1941, III, p. 234.

⁶ A se vedea decizia nr. 192/1939 a Curții de Casație, secții unite, în „Pandectele române”, 1940, III, p. 147.

Dacă recursul nu era timbrat, instanța de recurs era obligată să-l anuleze, astfel încât putea rămâne în ființă o hotărâre nelegală numai pentru motivul că partea nu a avut posibilitatea să plătească taxa de timbru ori pentru că nu a cunoscut obligația de a timbra recursul⁷.

Un formalism rigid exista și în judecarea recursului. Dacă motivele de recurs nu erau formulate în scris, în termenul prevăzut de lege, recursul era considerat nemotivat și nu putea fi luat în discuție de către instanța de casare⁸. Motivele scrise de recurs nu erau luate în considerare nici în cazul în care, deși depuse în termen, nu erau formulate în condițiile legii, adică mai întâi prin enunțarea nulității și apoi prin dezvoltarea acesteia⁹. Formalismul rigid în care trebuiau redactate și depuse motivele de recurs constituia o piedică în plus în verificarea de către instanța de recurs a legalității hotărârii atacate.

2. Profunda transformare a recursului în cadrul reformei judiciare din anul 1948

Prin reforma judiciară care a fost pusă în aplicare la 1 martie 1948, apelul a fost desființat și singura cale de atac a rămas recursul. Pentru desființarea apelului se pronunțase cu mult înainte o parte din doctrina noastră juridică¹⁰. Cu atât mai necesară devenise desființarea apelului în anii puterii populare, întrucât se dovedise că pentru justa soluționare a cauzei nu era indispensabilă o a doua instanță de fond, iar prin această măsură se asigura o mai mare operativitate în realizarea constrîngerii penale.

Pe linia transformărilor revoluționare, cu caracter socialist, ce au avut loc în 1948 în legislația penală și procesual-penală din țara noastră, a fost părăsit sistemul anterior de recurs, în care predomină formalismul, și s-a adoptat un sistem mai simplu, care să îndeplinească funcțiile recursului din legislația anterioară, dar să suplinească și lipsa unui al doilea grad de jurisdicție în fond. În condițiile specifice ale dezvoltării statului și dreptului nostru din acea perioadă, nu a putut fi adoptat de la început sistemul superior pe care-l consacra actuala reglementare a recursului. Sistemul de recurs pus în aplicare în 1948 era un sistem de tranziție: recursul căpăta trăsături noi, dar menținea și o parte din trăsăturile anterioare.

Instanța de recurs căpăta dreptul de a verifica modul în care fusese stabilită situația de fapt de către instanța de fond, ceea ce implica un *drept de apreciere proprie* a probelor administrate. Reexa-

⁷ A se vedea decizia nr. 2384/1937 a Curții de Casație, secția a II-a, în „Jurisprudența generală”, 1937, p. 1252, sp. 1458.

⁸ A se vedea decizia nr. 6053/1938 a Curții de Casație, secția a II-a, în „Pandectele române”, 1939, III, p. 70.

⁹ A se vedea decizia nr. 5/1945 a Curții de Casație, secții unite, în „Pandectele române”, 1946, III, p. 37.

¹⁰ A se vedea I. Tanoviceanu, *Curs de procedură penală română*, București, 1913, p. 492-494.

minarea fondului cauzei în recurs, prin dreptul instanței de recurs de a da o nouă apreciere probelor și de a indica situația reală de fapt. constituie una din principalele inovații aduse recursului. Ar fi o negare a justiției socialiste dacă instanța de recurs ar fi fost obligată să se pronunțe asupra aplicării corecte a legii penale la o situație de fapt de care era convinsă că nu corespunde adevărului. Ca o consecință a acestei trăsături, instanța de recurs căpăta și dreptul de a modifica pedeapsa pronunțată de prima instanță.

Instanța de recurs avea obligația să efectueze controlul *din oficiu* pentru toate motivele de recurs, fiind înlăturată astfel practica de până atunci de a se anula sau respinge recursuri contra unor hotărâri nelegale și netemeinice numai fiindcă nu s-au formulat de loc sau nu s-au formulat în condițiile legii motive de recurs.

S-a dat o mai largă aplicare efectului extensiv al recursului. În timp ce, sub redactarea din 1936, codul de procedură penală îngăduia extinderea recursului declarat de un inculpat și asupra altui inculpat numai în cazul unor nulități expres indicate, în noua reglementare extinderea devenea posibilă în cazul casării pentru oricare din nulitățile prevăzute de lege, dacă aceasta putea să profite și coînculpaților care nu declaraseră recurs.

În reglementarea din 1948, instanța de recurs exercita un *control integral*, nefiind limitată numai la situația procesuală a inculpatului recurent ci a tuturor inculpaților din cauză, chiar dacă nu declaraseră recurs, și căpăta un *rol activ obligatoriu*, căci trebuia să examineze din oficiu întreaga cauză, atât sub aspectul faptic cât și al respectării legii, chiar în lipsa recurentului sau în lipsa formulării vreunor motive de recurs.

Ca urmare a noilor trăsături aduse recursului, s-au acordat instanței de recurs și drepturi mai întinse în ce privește soluționarea cauzei: Curtea Supremă putea casa fără trimitere ori de câte ori urma să facă aplicarea legii la elemente de fapt definitiv constatate de instanța de fond, precum și în cazul reaprecierii pedepsei: tribunalul și curtea care deveniseră instanțe de recurs cu o largă competență, rejudecau cauza în fond în ultimă instanță, având dreptul să administreze, în caz de necesitate, orice probe noi.

Noua concepție socialistă asupra recursului a impus și simplificarea formelor de declarare și de judecare a recursului. Astfel, a fost introdus recursul peste termen, pentru a veni în ajutorul părții care a lipsit de la judecata în fond și a pierdut termenul legal de recurs. Formularea motivelor de recurs a devenit mai simplă; părțile nu mai au obligația de a prezenta nulitatea în rezumat și apoi să o dezvolte, ci pot formula motivele de recurs chiar printr-o expunere în fapt scrisă, sau printr-o expunere orală în fața instanței. În acest mod a fost înlăturată soluția anulării recursului pentru nedeplinirea

în termen sau în condițiile leții a motivelor de recurs. Spre deosebire de sistemul anterior, părțile trebuiau citate în recurs, cu excepția Curții Supreme, asigurându-se astfel efectiv cunoașterea termenului de judecată de către părți în vederea prezentării la susținerea recursului.

Dar sistemul adoptat în 1948 menținea și unele elemente formale ale reglementării anterioare. Astfel, erau prevăzute 17 nulități care puteau să atragă casarea hotărârii atacate cu recurs, ceea ce păstra recursului un anumit caracter de cale de anulare; încadrarea lipsurilor hotărârii instanței de fond în una din nulitățile prevăzute de lege prezenta dificultăți pentru marea majoritate a recurenților, cerînd cunoștințe de specialitate. Păstrînd recursului un anumit caracter de cale de anulare, legiuitorul din 1948 a voit să-l deosebească net de apel, care era o cale de atac devolutivă, provocînd rejudecarea în fond a întregii cauze. De aceea, instanța de recurs nu putea trece la examinarea cauzei în fond decît după casarea hotărârii primei instanțe, ceea ce nu se întîmpla la judecata în apel.

Așadar, prin reforma din 1948, reglementarea recursului a fost profund transformată, recursul devenind o cale de atac de tip nou, apropiindu-se, prin trăsăturile sale principale, de recursul din procesul penal român actual.

3. *Perfecționarea reglementării recursului în perioada 1948—1968*

Prin actele normative intervenite după 1948 s-a adus o continuă perfecționare reglementării recursului, ceea ce a provocat transformarea lui într-o cale de atac socialistă.

În 1952 s-a adus o importantă modificare reglementării recursului, influențată de legislația procesual-penală sovietică, potrivit căreia, după casarea hotărârii atacate, instanța de recurs nu mai avea dreptul să soluționeze cauza în fond, dacă era necesară administrarea de probe noi, schimbarea situației de fapt reținută de prima instanță sau agravarea situației inculpatului, fiind obligată, în aceste cazuri, să o trimită spre rejudecare la prima instanță. Soluția de bază a instanței de recurs devenea, deci, casarea cu trimitere spre o nouă judecată la prima instanță; ca excepție, era posibilă casarea cu soluționarea concomitentă a fondului cauzei, dacă aceasta era în favoarea inculpatului și nu era necesară schimbarea situației de fapt. S-a renunțat, astfel, la casarea cu evocarea fondului de către instanța de recurs, care era soluția de bază introdusă în 1948.

Aplicarea practică a sistemului casării cu trimitere, ori de cîte ori era necesară administrarea de probe noi sau schimbarea situației de fapt, a prezentat unele inconveniente. În cazul în care se respectau întocmai îndrumările date de instanța de recurs, se ajungea la situația că, în realitate, soluția era dată de instanța de recurs dar prin intermediul hotărârii primei instanțe; în cazul în care prima instanță nu

respecta indicațiile date de instanța de recurs, se producea o nouă casare, și uneori mai multe casări, pînă ce prima instanță se conforma acestor indicații, ajungîndu-se în final la soluționarea cauzei de către instanța de recurs. Nu era, deci, justificată prelungirea duratei soluționării cauzei prin trimiterea la prima instanță, cînd în realitate soluția aparținea instanței de recurs; aceasta cu atît mai mult cu cît judecătorii de la instanța de recurs, în baza pregătirii lor superioare și a unei experiențe mai bogate, aveau capacitatea să procedeze direct la soluționarea cauzei în fond.

Aceste aspecte negative ale sistemului casării cu trimitere a determinat, în 1957, o modificare importantă a structurii judecății în recurs. În primul rînd, s-a acordat instanței de recurs dreptul de a schimba ea însăși situația de fapt reținută de prima instanță, pe baza unei noi aprecieri date probelor administrate la prima instanță și a înscrisurilor noi depuse în recurs. În acest mod, se înlăturau casările cu trimitere în vederea conformării primei instanțe indicațiilor date de instanța de recurs. În al doilea rînd, instanța de recurs dobîndea dreptul să agraveze direct situația inculpatului, în recursul procurorului sau al părții vătămate, fără a mai fi necesară rejudecarea cauzei de către prima instanță, ca în sistemul anterior. În al treilea rînd, dacă era necesară administrarea de probe noi, instanța de recurs, după casare, rejudeca pricina în fond și administra ea însăși aceste probe.

În reglementarea din 1957, spre deosebire de sistemul asemănător din 1948, se păstra, pentru anumite cazuri, și soluția de casare a hotărîrii cu trimitere spre rejudecare la prima instanță. Dar, în timp ce o atare casare constituia regula în sistemul anterior, în noua reglementare casarea cu trimitere la prima instanță devine excepție, limitată la cazurile prevăzute de lege: cînd se comisese o nulitate absolută sau cînd prima instanță nu soluționase fondul cauzei.

Așadar, noua reglementare introducea un sistem mai complex de judecată în recurs, care asigura în același timp atît operativitatea soluționării cauzelor cît și respectarea unor garanții de bază ale unei juste soluționări. Acest sistem și-a dovedit viabilitatea în condițiile țării noastre și a fost menținut, cu unele perfecționări, și de noul cod de procedură penală.

O importantă perfecționare a reglementării recursului a fost adusă în 1955, cînd în locul celor 17 nulități prevăzute ca temeiuri pentru casare, a fost adoptată o formulă mai suplă și mai accesibilă, casarea hotărîrii în caz de nelegalitate și de netemeinicie. Potrivit acestei reglementări superioare, instanța de recurs este obligată să verifice, pe baza lucrărilor din dosarul cauzei și a oricăror înscrisuri noi, legalitatea și temeinicia hotărîrii atacate. Legalitatea hotărîrii se verifică prin examinarea dacă în cursul procesului penal au fost respectate toate dispozițiile legale care garantează aflarea adevărului sau care

asigură drepturile părților și dacă soluția dată corespunde prevederilor legii; temeinicia hotărârii se verifică prin examinarea dacă au fost administrate toate probele necesare pentru aflarea adevărului, dacă probele administrate au fost complet și just apreciate, dacă faptele și împrejurările de fapt reținute prin hotărârea atacată reprezintă adevărul complet și suficient întemeiat și dacă soluția dată este justă. Această definiție dată prin lege noțiunilor de legalitate și temeinicie a fost apreciată drept reușită și în literatura de specialitate sovietică¹¹.

Prin introducerea noțiunilor de legalitate și de temeinicie, ca temeiuri de casare, au fost înlăturate rămășițele caracterului recursului de cale de anulare, întrucât instanța de recurs nu mai examinează lipsurile primei instanțe prin prisma săvârșirii unor nulități, ci prin consecințele ce le produc asupra hotărârii atacate, care, ca act al justiției socialiste, trebuie să fie temeinică și legală.

Pe o treaptă superioară a fost reglementat și efectul extensiv al recursului. În reglementarea anterioară, instanța de recurs putea extinde efectele recursului declarat de un inculpat numai în favoarea altor inculpați care nu declaraseră recurs. Prin modificarea Codului din 1955, efectul extensiv se produce indiferent de persoana care a declarat recurs, hotărârea atacată putând fi casată și în favoarea altor persoane decît inculpații, chiar dacă nu declaraseră recurs sau recursul declarat nu se referea la ele.

4. *Perfecționarea reglementării recursului în noul cod de procedură penală al Republicii Socialiste România*

Sistemul de recurs în vigoare la 31 decembrie 1968 își găsește consacrarea, în linii mari, și în noul cod de procedură penală, care, însă, aduce o perfecționare a reglementării lui atît prin preciziunea formulării textelor cît și prin introducerea unor instituții și prevederi noi, care constituie pentru părți garanții procesuale în această importantă fază procesuală.

S-a menținut, astfel, *controlul integral* al instanței de recurs atît asupra respectării dispozițiilor legale cît și asupra modului în care prima instanță a reținut faptele cauzei. Examinarea de către instanța de recurs nu numai a legalității hotărârii atacate ci și a temeiniciei ei a constituit o cucerire a dreptului nostru socialist care nu mai putea fi părăsită. Noul cod de procedură penală, păstrînd aceleași aspecte ale noțiunilor de legalitate și de temeinicie sub care se făcea de către instanța de recurs verificarea hotărârii atacate, perfecționează conținutul lor și le enumeră în ordinea lor firească, ceea ce dă o mai mare precizie și sistematizare activității instanței de recurs. Totodată, renunțînd la definirea separată a celor două noțiuni, prin enumerarea

¹¹ A se vedea M. S. Strogovici, *Verificarea legalității și temeiniciei sentințelor penale*, București, Editura științifică, 1953, p. 63, nota nr. 2.

aspectelor pe care le cuprind în întrepătrunderea lor, s-a exprimat, în mod fericit, și în lege legătura lor dialectică.

Astfel, potrivit art. 378, instanța de recurs examinează, în primul rând, dacă în cursul procesului penal au fost respectate dispozițiile legale care garantează aflarea adevărului sau care asigură drepturile părților; nu poate fi legală și lasă îndoială asupra temeiniciei ei o hotărâre pronunțată în urma desfășurării procesului cu încălcarea dispozițiilor legale esențiale de procedură. Constatând că procesul s-a desfășurat potrivit legii, instanța de recurs verifică temeinicia hotărârii sub aspectul reținerii corecte a faptelor cauzei, examinând dacă au fost administrate toate probele necesare pentru aflarea adevărului, dacă probele administrate au fost complete și just apreciate, dacă faptele și împrejurările reținute prin hotărârea atacată corespund probelor și reprezintă adevărul. În cazul cînd hotărârea este temeinică în ce privește cunoașterea faptelor, instanța de recurs verifică din nou legalitatea hotărârii, de data aceasta sub aspectul respectării legii penale și a celei civile. În fine, dacă nu s-a produs nici o lipsă de legalitate și de temeinicie dintre cele arătate mai sus, instanța de recurs verifică justețea soluției pronunțate, sub aspectul individualizării pedepsei. Din noua formulare a textului, rezultă în mod vădit legătura dialectică dintre legalitatea și temeinicia unei hotărâri, legătură care trebuie să se reflecte și în activitatea practică a instanțelor de recurs.

Verificarea legalității și temeiniciei hotărârii recurate se face *din oficiu*, ca obligație legală a instanței de recurs. Prin simpla declarare a recursului, instanța de recurs este obligată, potrivit art. 371 alin. 2 ca, în afară de temeiurile invocate și cererile formulate de recurent, să examineze cauza sub toate aspectele legalității și temeiniciei hotărârii atacate, în raport de calitatea pe care o are recurentul în proces. Și această cucerire a dreptului nostru socialist a fost menținută în noua reglementare, mai ales că între regulile de bază ale procesului penal a fost formulat, ca principiu distinct, rolul activ al organelor judiciare.

Noul cod de procedură penală a menținut și *efectul extensiv* al recursului, în temeiul căruia instanța de recurs examinează cauza, prin extindere, și cu privire la părțile care nu au declarat recurs sau la care acesta nu se referă, putînd hotărî și în privința lor, fără să poată crea acestor părți o situație mai grea. Și în noua redactare îmbunătățită a textului referitor la efectul extensiv al recursului (art. 373) se menține interpretarea dată acestuia sub vechiul cod¹², în sensul că extinderea verificărilor nu constituie un efect al admiterii recursului declarat, ci un efect al introducerii recursului. Ca urmare, soluția cu privire

¹² A se vedea decizia de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem nr. 3/1960, în „Culegere de decizii”, 1960, p. 42, sp. 13.

la situația părții care nu a declarat recurs nu mai depinde de soluția dată față de partea care a declarat recursul; chiar dacă recursul declarat este neintemeiat față de partea care l-a introdus, instanța de recurs poate constata nelegalitatea și netemeinicia hotărârii față de partea care nu declarase recurs, casând hotărârea în favoarea acesteia, bineînțeles dacă prin aceasta nu se aduce o agravare părții care folosise calea de atac a recursului.

Acest mod de reglementare a efectului extensiv al recursului este superior, deoarece permite instanței de recurs să înlăture lipsurile cu privire la orice parte din proces, dacă aceasta este în favoarea ei, indiferent de situația celui ce a declarat recurs.

În principiu, au fost menținute și soluțiile pe care le putea pronunța instanța de recurs sub legislația anterioară. Instanța de recurs nu se mărginește la constatarea că hotărârea atacată este nelegală și netemeinică și, ca urmare, la casarea ei, ci, ca regulă, trece și la soluționarea definitivă a cauzei în fond. În acest caz, judecata în recurs trece prin două faze: o primă fază are de obiect verificarea legalității și temeiniciei hotărârii atacate și, ca urmare, menținerea sau casarea ei; în a doua fază, care se desfășoară numai în caz de casare a hotărârii, se trece la soluționarea cauzei în fondul ei, înlocuindu-se hotărârea primei instanțe cu hotărârea cu caracter definitiv a instanței de recurs. Pentru a avea posibilitatea de a soluționa în mod just cauza în fond, instanței de recurs i s-a acordat dreptul ca, după casare, să dea o nouă apreciere probelor administrate și să schimbe situația de fapt reținută de prima instanță; de asemenea, să administreze orice probe noi necesare cauzei în cadrul unei cercetări judecătorești desfășurate în fața ei.

Dacă sistemul de soluții ale instanței de recurs a fost menținut, s-au adus serioase îmbunătățiri prin instituirea de noi garanții pentru părțile din proces (art. 279). Potrivit legii anterioare, soluția de bază a instanței de recurs, după casare, era soluționarea fondului cauzei fără rejudecare, în aceeași ședință și prin aceeași hotărâre prin care instanța se pronunța și asupra recursului. În temeiul acestei soluții, era posibilă, în recursul procurorului, schimbarea situației de fapt în defavoarea inculpatului și agravarea răspunderii sale penale. Potrivit noului cod de procedură penală, pe linia lărgirii garanțiilor acordate părților, instanța de recurs se poate pronunța, fără rejudecare, asupra fondului cauzei numai când soluția de fond este în favoarea inculpatului: achitarea sau încetarea procesului penal, rectificarea textelor greșit indicate ori înlocuirea răspunderii penale. Instanța de recurs nu mai poate, fără rejudecare, să condamne pe cel ce fusese achitat, să schimbe încadrarea juridică într-o infracțiune mai gravă, să mărească pedeapsa aplicată, căci este necesar, în asemenea cazuri, să-i dea inculpatului posibilitatea să-și facă noi apărări.

În noua reglementare soluția de bază a instanței de recurs, după casarea hotărârii primei instanțe, a devenit rejudecarea cauzei în fond. Această soluție intervine atunci când hotărârea recurată a fost casată pe temeiul necesității administrării de probe noi sau pe motive care ar putea crea inculpatului o situație mai grea ori s-ar putea schimba încadrarea juridică a faptei sau modifica pedeapsa. Rejudecarea cauzei se face, de regulă, într-o ședință nouă de judecată a cărei procedură se conduce după regulile de la judecata în primă instanță, când se pot administra probele necesare de oricare din părți, iar inculpatul își poate face noi apărări.

Prin instituirea sistemului de casare cu evocarea fondului — fără rejudecare sau cu rejudecarea cauzei într-o ședință distinctă — legislația noastră procesual-penală se deosebește de cea a altor țări socialiste, în care nu se recunoaște instanței de recurs dreptul de a schimba situația de fapt reținută de prima instanță și agravarea situației inculpatului, ori administrarea de către ea însăși a probelor necesare.

În afară de aceste soluții de bază, noul cod admite și casarea cu trimitere la instanța a cărei hotărâre a fost casată sau, dacă este cazul, la o altă instanță egală în grad. Cazurile în care casarea se face cu trimitere la prima instanță sînt mai bine precizate în noua reglementare și se referă la situațiile în care judecata în primă instanță s-a desfășurat cu încălcarea regulilor esențiale care asigură dreptul de apărare al părților ori s-a adus atingere principiului judecării cauzei în două grade de jurisdicție. Tribunalul Suprem, cînd dispune rejudecarea, trimite totdeauna cauza la prima instanță. Instanța de recurs poate să recurgă și la restituirea cauzei procurorului, pentru refacerea și completarea urmăririi, dacă lipsurile produse nu se pot înlătura în cadrul rejudecării cauzei.

Sistemul de soluții se dovedește, astfel, suplu, dînd instanței de recurs posibilitatea de a alege soluția care creează cele mai bune condiții pentru soluționarea justă a cauzei penale.

O trăsătură principală a noii reglementări constă în *întărirea garanțiilor acordate părților* atît în declararea cit și în susținerea recursului în fața instanței de recurs.

Astfel, s-au creat părților cele mai largi posibilități în exercitarea recursului împotriva hotărîrilor date de prima instanță. Sînt, potrivit noii reglementări, susceptibile de recurs hotărîrile pronunțate de prima instanță, fie că sînt sentințe fie că sînt incheieri (art. 361). Spre deosebire de reglementarea anterioară, pot fi atacate cu recurs și hotărîrile pronunțate în primă instanță de către secția penală sau militară a Tribunalului Suprem, înființîndu-se în acest scop un complet special de recurs, format din 7 judecători (art. 29 pct. 2). În temeiul acestei dispoziții nu mai există nici o excepție de la regula că toate hotărîrile de fond ale primei instanțe sînt supuse recursului. Noul cod a rein-

stituit dreptul inculpatului de a declara recurs separat și împotriva încheierii prin care s-a luat o măsură preventivă de către prima instanță, ceea ce constituie o garanție în plus pentru inviolabilitatea persoanei (art. 161).

Se mărește sfera persoanelor care pot declara recurs; astfel, în afară de procuror și părți, mai pot declara recurs și martorii, experții, apărătorii, cu privire la cheltuielile judiciare cuvenite lor, precum și persoanele cărora le-au fost vătămăte interese legitime prin hotărîrea primei instanțe (art. 362 lit. e). Trebuie subliniată recunoașterea prin lege a dreptului inculpatului de a declara recurs și în ce privește temeiurile achitării sau încetării procesului penal, deoarece în unele cazuri, numai prin schimbarea temeiului hotărîrii inculpatul este repus în toate drepturile sale (art. 362 lit. b).

Formele pentru introducerea recursului au fost simplificate, fiind interzisă orice taxă de timbru; pentru a nu pierde dreptul de recurs, din simple greșeli de formă, s-a prevăzut dispoziția că cererea de recurs nesemnăată sau neatestată poate fi confirmată în instanță de parte sau de reprezentantul ei (art. 366 al. 3).

Pe lângă recursul peste termen, reglementat și în codul anterior, se introduce și instituția nouă a repunerii în termenul de recurs (art. 364), formind astfel un complex de măsuri care să atenueze sancțiunea decăderii din dreptul de recurs.

Se întărește regula potrivit căreia nu se poate agrava situația părții în propriul său recurs (art. 372 al. 1), prin înlăturarea excepției prevăzute de vechiul cod și în baza căreia era posibilă agravarea situației inculpatului dacă, în recursul său, se descopereau noi acte materiale aparținînd infracțiunii pentru care fusese condamnat. În acest mod s-a creat garanția unei libertăți depline în exercitarea recursului de orice parte nemulțumită de hotărîrea pronunțată de prima instanță. De asemenea, s-a adoptat o dispoziție nouă, în temeiul căreia în recursul exercitat de către procuror în favoarea unei părți nu i se poate agrava situația acesteia (art. 372 al. 2).

Noi garanții s-au introdus și în legătură cu susținerea recursului de către părțile care l-au declarat. Noul cod de procedură penală a înlăturat dispozițiile legale anterioare, criticate în literatura de specialitate, potrivit cărora recursul declarat de către inculpatul arestat preventiv era judecat în lipsa acestuia, dar în prezența unui apărător ales sau din oficiu. Potrivit noii reglementări (art. 375 al. 3), judecarea recursului nu poate avea loc fără prezența inculpatului în cazul cînd acesta este în stare de deținere, introducîndu-se astfel garanția elementară a dreptului de apărare al inculpatului de a fi prezent la judecarea cauzei sale.

Dreptul de apărare al inculpatului a fost întărit și prin dispoziția care prevede, pentru prima oară în legislația noastră, că inculpatul are cel din urmă cuvântul și la judecata în recurs (art. 377 al. ultim).

Din analiza reglementării recursului în noul cod de procedură penală al R. S. România, rezultă în mod vădit deosebirea radicală a recursului socialist față de recursul din legislația română burgheză și, totodată, trăsăturile caracteristice superioare ale noii reglementări față de cea imediat anterioară.

LE POURVOI EN CASSATION DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PROCÉDURE PENALE ROUMAINE

Résumé

Dans la première partie de l'étude, l'auteur caractérise le pourvoi en cassation dans les codes roumains de procédure pénale de 1864 et 1936, en soulignant le contrôle limité effectué par la Cour de Cassation, qui ne jugeait pas au fond mais vérifiait seulement si la loi a été bien appliquée. On met en évidence, aussi, que la vérification se limitait aux moyens de cassation déposés par les parties et seulement en faveur de la partie qui a fait le pourvoi.

La réforme judiciaire de 1948, qui a supprimé l'appel, a donné un règlement tout à fait différent au pourvoi en cassation, en reconnaissant au tribunal de cassation le droit de vérifier le fond de la cause, de sa propre initiative, en absence des moyens de cassation des parties et en faveur même des parties qui n'ont pas fait le pourvoi.

Après l'analyse du règlement du pourvoi en cassation dans les actes normatifs intervenus entre 1948 et 1968, l'auteur démontre la supériorité du nouveau code roumain de procédure pénale dans ce domaine, en relevant particulièrement les dispositions qui constituent des garanties pour les droits de la défense.

MINORITATEA ÎN NOUL COD PENAL

DE

OCTAVIAN LOGHIN

După cum se știe, Codul penal român din 1937, republicat în 1948, deși a stabilit pentru infractorii minori un regim special de sancționare, deosebit de cel prevăzut pentru infractorii majori, a reglementat, totuși, minoritatea în cadrul titlului consacrat cauzelor care apără de răspundere penală sau o micșorează. Noul cod penal, pe deplin consecvent ideii că, criminalitatea infantilă prezintă o serie de particularități, atât sub aspectul cauzelor și condițiilor care îi explică existența, cât și sub aspectul mijloacelor cu ajutorul cărora poate fi combătută, particularități determinate în ultimă instanță de însăși particularitățile vârstei minorilor ca: lipsa experienței de viață, insuficienta aptitudine de a aprecia în mod just un fenomen sau altul, o mare receptivitate la unele influențe exterioare etc., reglementează minoritatea și regimul de sancționare al infractorilor minori în mod separat, în cadrul unui titlu anume destinat pentru aceasta, titlul V, situat după titlul consacrat înlocuirii răspunderii penale.

Ținând seama, pe de o parte, de descreșterea sistematică a criminalității infantile în țara noastră, ca urmare a profundelor transformări social-economice care au avut loc, iar pe de altă parte, de tendința restrîngerii sferei de aplicare a constrîngerii penale, tendință specifică societății socialiste, noul cod penal a ridicat, de asemenea, limita de vîrstă de la care începe răspunderea penală de la 15 la 16 ani.

În mod excepțional, potrivit noului cod penal, va putea răspunde din punct de vedere penal și minorul între 14 și 16 ani, dacă se dovedește că a săvîrșit fapta cu discernămint (art. 99 aliniatul 2).

Un alt element nou pe care îl aduce legiuitorul nostru penal constă în aceea că, spre deosebire de codul penal anterior care, după cum se știe, prevedea măsuri aplicabile atât minorilor infractori cît și

celor neînfractori, noul cod penal prevede numai măsuri aplicabile minorilor infractori, adică minorilor care au împlinit vârsta de 16 ani, precum și aceluia care, fiind în vîrstă de 14 la 16 ani, au săvîrșit fapta cu discernămint. Aceasta rezultă cu claritate din dispozițiile art. 100, text cu valoare de principiu, situat înaintea textelor care prevăd măsurile aplicabile minorilor, potrivit căruia aceste măsuri pot fi luate numai față de minorul care răspunde din punct de vedere penal, adică față de acela care a împlinit vârsta de 16 ani sau care, fiind în vîrstă de la 14 la 16 ani, a săvîrșit fapta cu discernămint.

Considerăm cu totul justă această poziție a legiuitorului deoarece, fiind vorba de un cod penal, firesc este ca acesta să cuprindă în sfera sa de reglementare numai ceea ce este în legătură cu răspunderea penală, care se naște, după cum prevede art. 17 din acest cod, ca urmare a săvîrșirii cu *vinovăție* a unei fapte care prezintă pericol social și care este prevăzută de legea penală.

Bazîndu-se pe o cunoaștere profundă a particularităților vârstei minorilor, particularități datorită cărora unii dintre aceștia, sub acțiunea unor influențe negative manifestate în mediul din imediata lor apropiere, pot aluneca mai ușor pe panta săvîrșirii unei infracțiuni, dar, în același timp, pot fi mai ușor reeducați și recuperați pentru societate, noul cod penal prevede, în primul rînd, pentru minorii infractori o gamă variată de măsuri educative. Această gamă de măsuri educative apare mult lărgită față de cea a măsurilor de siguranță prevăzute de codul penal anterior, deoarece, pe cînd acesta din urmă prevede numai două asemenea măsuri — libertatea supravegheată și reeducarea morală — noul cod penal ridică numărul măsurilor educative aplicabile minorilor la patru, dintre care una de natură morală, una fără privare de libertate și două cu caracter privativ de libertate.

Recunoscînd acestor măsuri educative o mare eficacitate, legiuitorul înscrie în dispozițiile alin. final al art. 100 din noul cod penal regula consacrată și prin dispozițiile aliniatului final al art. 150 din codul penal anterior, potrivit căreia pedeapsa se aplică numai dacă se apreciază că luarea unei măsuri educative nu este suficientă pentru îndreptarea minorului. Așadar, în sistemul special de sancționare instituit pentru minorii infractori accentul se pune pe aplicarea măsurilor educative, pedeapsa avînd rolul unei măsuri extreme, la care se recurge numai în acele cazuri cînd reeducarea minorului nu poate fi asigurată în alt mod. Acesta fiind principiul care stă la baza regimului de sancționare al minorilor infractori, instanța de judecată, pusă în situația de a lua față de un minor o măsură de îndreptare, va trebui să aleagă cu deosebită atenție și pricepere, din gama variată de măsuri prevăzute de lege, pe aceea care este cea mai indicată în cazul concret dat. Pentru a veni în ajutorul instanței în această privință, legiuitorul a indicat, în dispozițiile art. 100 alin. 1, partea a II-a, o serie de criterii după care aceasta trebuie să se călăuzească în alegerea măsurii pe

care o ia față de minor. Aceste criterii sînt : gradul de pericol social al faptei săvîrșite, starea fizică, dezvoltarea intelectuală și morală, comportarea minorului, condițiile în care acesta a fost crescut și în care a trăit precum și orice alte elemente de natură să caracterizeze persoana minorului.

Călăuzindu-se după aceste criterii, instanța de judecată va putea lua, în primul rînd, față de minorul infractor una dintre următoarele măsuri educative prevăzute de art. 101 :

- a) mustrarea ;
- b) libertatea supravegheată ;
- c) internarea într-un institut special de reeducare ;
- d) internarea într-un institut medical-educativ.

a) *Mustrarea*. Mustrarea este prima și cea mai ușoară măsură educativă care poate fi luată, potrivit noului cod penal, față de minorul infractor. Este de observat că legiuitorul nostru penal, o dată cu adoptarea noului cod penal, a schimbat natura acestei măsuri transformînd-o dintr-o pedeapsă, așa cum era prevăzută de codul penal anterior, într-o măsură educativă.

Această măsură constă, potrivit art. 102 din noul cod penal, în „dojenirea minorului, în arătarea pericolului social al faptei săvîrșite, în sfătuirea minorului să se poarte în așa fel în cît să dea dovadă de îndreptare, atrăgîndu-i-se totodată atenția că dacă va săvîrși din nou o infracțiune, se va lua față de el o măsură mai severă sau i se va aplica o pedeapsă”.

Deși noul cod penal nu conține nici o referire expresă cu privire la cazurile în care poate fi luată această măsură, este, totuși, evident că instanța nu va recurge la mustrare în cazul unui minor înrăit și insensibil care a săvîrșit o faptă gravă, care trăiește într-un mediu dăunător, deoarece, într-un asemenea caz, măsura ar fi lipsită de orice eficiență. Prin urmare, măsura educativă a muștrării va fi luată față de un minor numai în cazul cînd instanța de judecată își va forma, pe baza datelor despre acesta, convingerea că dojenirea sa este suficientă pentru a-l face să-și revizuiască conduita și să nu mai săvîrșescă în viitor alte fapte prevăzute de legea penală.

Dispozițiile art. 102 din noul cod penal se completează cu disp. art. 437 din codul de procedură penală, potrivit căroră în cazul cînd s-a luat față de minor măsura educativă a muștrării, aceasta se execută deîndată, în ședința în care s-a pronunțat hotărîrea. Dacă măsura nu poate fi executată îndată după pronunțare, se fixează un termen pentru cînd se dispune aducerea minorului, citîndu-se totodată părinții ori, dacă este cazul, tutorele ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află minorul.

b) *Libertatea supravegheată*. O a doua măsură pe care o poate lua instanța de judecată față de minorul infractor, măsură care urmează din punctul de vedere al gravității imediat după măsura muștrării, este

libertatea supravegheată. Aceasta constă, potrivit art. 103 din noul cod penal, în lăsarea minorului în libertate pe timp de un an sub supraveghere deosebită.

Prin urmare, libertatea supravegheată se caracterizează prin aceea că minorul care s-a făcut vinovat de săvârșirea unei infracțiuni nu este condamnat și supus executării unei pedepse, ci este lăsat în libertate o anumită perioadă de timp în care, în scopul îndreptării sale, se execută asupra sa o supraveghere deosebită.

Preocupat de a da măsurii educative a libertății supravegheate maximul de eficacitate, legiuitorul nostru, o dată cu adoptarea noului cod penal, vine cu o serie de precizări pe care nu le conținea codul penal anterior. Aceste precizări se referă la persoanele cărora li se poate încredința supravegherea minorului precum și la obligațiile care revin, în decursul termenului de încercare, atât minorului cât și persoanei căreia i-a revenit sarcina supravegherii acestuia.

Astfel, în ceea ce privește persoanele cărora le poate fi încredințată supravegherea minorului, este de observat că legiuitorul a lărgit sfera acestor persoane, stabilind totodată o anumită ordine de preferință. Astfel, această sarcină va putea fi încredințată, în primul rând, părinților, celui care l-a înfiat pe minor sau tutorelui. Dacă aceștia nu pot asigura supravegherea minorului în condiții satisfăcătoare, această sarcină va fi încredințată unei persoane de încredere, de preferință unei rude mai apropiate și la cererea acesteia. În sfârșit, sarcina supravegherii minorului va putea fi încredințată și unei instituții legal însărcinată cu supravegherea minorilor.

În ceea ce privește obligațiile care revin în decursul perioadei de încercare atât minorului cât și persoanei căreia i-a revenit sarcina supravegherii acestuia, noul cod penal vine, de asemenea, cu o serie de precizări, menite să ridice eficacitatea măsurii. Astfel, în ceea ce îl privește pe minor, acesta trebuie să aibă o conduită bună, să nuse sustragă de la supravegherea exercitată asupra lui, să nu săvârșească din nou o faptă prevăzută de legea penală.

Instanța de judecată, după cum prevede alin. 2 al art. 103 în partea sa finală, îi atrage atenția minorului asupra consecințelor comportării sale.

Persoana căreia i-a fost încredințată supravegherea minorului, la rândul ei, are obligația asupra căreia îi atrage atenția instanța, de a veghea îndeaproape asupra minorului, în scopul îndreptării lui. De asemenea, această persoană are obligația să înștiințeze instanța de îndată — și nu la expirarea termenului de încercare, cum prevedea codul penal anterior — dacă minorul se sustrage de la supravegherea ce se exercită asupra lui, sau are purtări rele, sau săvârșește din nou o faptă prevăzută de legea penală.

Stabilirea de către noul cod penal a obligației de a informa de îndată instanța cu privire la conduita necorespunzătoare a minorului este

pe deplin justificată deoarece, în felul acesta, se va putea lua la timp o altă măsură mai eficientă de îndreptare a minorului.

În același scop al măririi eficienței măsurii educative a libertății supravegheate, legiuitorul, o dată cu adoptarea noului cod penal, a stabilit, prin dispozițiile alin. 2, art. 103, că după luarea acestei măsuri, instanța va încunoștiința școala unde minorul învață sau unitatea la care este angajat, pentru ca acestea să colaboreze la reeducarea minorului, împreună cu persoana căreia acesta i-a fost încredințat.

Noul cod penal precizează, de asemenea, că termenul de 1 an, pentru care se ia măsura libertății supravegheate, curge de la data punerii în executare a acestei măsuri.

Deși nici noul cod penal nu conține vreo dispoziție expresă în această privință, măsura educativă a libertății supravegheate nu va putea fi luată față de un minor care depășește vârsta de 17 ani la data punerii în executare a acestei măsuri. Argumentele folosite în această privință în literatura noastră de specialitate își păstrează pe deplin valabilitatea¹.

Într-adevăr, din moment ce și noul cod penal stabilește pentru realizarea măsurii un termen de un an, termen care nu poate fi prelungit dar nici scurtat, legiuitorul apreciind că reeducarea minorului, fiind un proces complex și de durată, nu se poate realiza decît după scurgerea acestui interval de timp, și din moment ce continuarea exercitării supravegheerii, după ce minorul devine major, nu mai poate avea eficacitatea pe care o are în cazul unui minor, este cu totul firesc ca măsura educativă a libertății supravegheate să se aplice numai minorului care nu a depășit vârsta de 17 ani la data punerii în executare a acestei măsuri.

Noul cod penal nu mai condiționează aplicarea libertății supravegheate de necondamnarea anterioară a minorului la o pedeapsă privativă de libertate mai mare de o lună, așa cum făcea codul penal anterior prin dispozițiile aliniatului 3 al art. 146. Aceasta înseamnă că, în principiu, instanța de judecată va putea lua această măsură și în asemenea cazuri, bineînțeles, dacă își va face convingerea, pe baza tuturor datelor despre minor, că îndreptarea acestuia este posibilă prin luarea măsurii educative a libertății supravegheate.

Spre deosebire de codul penal anterior, care arăta în dispozițiile alin. 1 al art. 147 că dacă „minorul s-a purtat bine în tot timpul de încercare, acțiunea deschisă contra lui se declară stinsă prin hotărîre judecătorească”, noul cod penal nu prevede nimic în această privință. În dispozițiile alin. 3 al art. 103, însă, noul cod penal arată că dacă

¹ Vezi V. Papadopol, *Cu privire la aplicarea condamnării condiționate infractorilor minori*, în „Legalitatea populară” nr. 10/1961, p. 47; E. Lazăr, *Notă*, publ. în „Legalitatea populară” 5/1961, p. 115.

În același sens, I. C. Manoliu, *Minoritatea în reglementarea noului Cod penal*, în „Revista română de drept”, nr. 10/1968, p. 8.

înăuntrul termenului de încercare minorul se sustrage de la supravegherea exercitată asupra lui sau are purtări rele ori săvârșește din nou o faptă prevăzută din legea penală, instanța revocă libertatea supravegheată și ia față de minor măsura internării într-un institut special de reeducare. Aceasta înseamnă că, în acele cazuri cînd nu intervine una dintre cauzele de revocare indicate în textul suscitât, la expirarea termenului de un an, măsura luată față de minor va înceta, ea fiind executată.

Dacă — dimpotrivă — în decursul termenului de încercare minorul se sustrage de la supravegherea exercitată asupra lui, are purtări rele ori comite o faptă prevăzută de lege, măsura libertății supravegheate va fi revocată.

Măsura care poate fi luată contra minorului, în caz de revocare, diferă în funcție de cauza care a determinat-o. Astfel, dacă revocarea s-a dispus din cauză că minorul s-a sustras de la supravegherea exercitată asupra lui sau a avut purtări rele, ori a comis o faptă prevăzută de lege care, însă, nu constituie infracțiune, instanța va lua față de minor măsura internării într-un institut special de reeducare. Dacă revocarea s-a dispus din cauză că minorul a săvîrșit o faptă prevăzută de lege care constituie infracțiune, instanța va lua fie măsura internării, fie îi va aplica minorului o pedeapsă.

Întrucît chiar prin ipoteză minorul la care se referă textul este responsabil, se va putea vorbi de săvîrșirea de către acesta a unei fapte prevăzute de lege, fără ca această faptă să constituie infracțiune, ori de cîte ori fapta săvîrșită de minor nu constituie infracțiune din orice altă cauză în afara lipsei discernămîntului. O asemenea cauză ar putea fi — de pildă — împrejurarea că, deși fapta săvîrșită este prevăzută de lege, ea totuși nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni.

c) *Internarea într-un institut special de reeducare*, cea de a treia măsură care poate fi luată împotriva minorului infractor, constă — potrivit art. 104 din noul cod penal — în internarea acestuia într-un institut special, în scopul reeducării lui, institut în care i se asigură minorului posibilitatea de a dobîndi învățătura necesară și o pregătire profesională potrivit cu aptitudinile sale.

Așadar, această măsură se caracterizează prin următoarele :

— ea presupune, în primul rînd, internarea minorului într-un institut. Presupunînd aceasta, internarea — spre deosebire de măsurile examinate pînă acum — are caracter privativ de libertate ;

— în al doilea rînd, această măsură se ia într-un scop bine determinat și anume reeducarea minorului ;

— în sfîrșit, sarcina reeducării minorului este încredințată unui institut special în care i se asigură acestuia posibilitatea de a dobîndi învățătura necesară și o pregătire profesională potrivit cu aptitudinile sale.

În ceea ce privește condițiile de aplicare a acestei măsuri, articolul 104, alin. final din noul cod penal arată doar că „măsura internării se ia față de minorul în privința căruia celelalte măsuri educative sînt neîndestulătoare”.

O problemă legată de condițiile de aplicare a măsurii internării, care ar merita — după părerea noastră — atenția, este aceea a vârstei pe care trebuie să nu o depășească minorul la data aplicării acestei măsuri. Dacă ne referim la dispozițiile art. 149 alin. 1 din codul penal anterior, care prevedeau că „dacă a trecut cel puțin un an de la așezarea minorului în institut se poate dispune, la cerere, punerea sa în libertate de încercare”, precum și la dispozițiile art. 148 alin. 2, potrivit cărora măsura nu putea dura decît pînă la împlinirea vârstei de 18 ani, trebuie să ajungem la concluzia că măsura internării, potrivit acestui cod, nu putea fi luată față de minorul care a depășit vîrsta de 17 ani.

Termenii problemei nu s-au schimbat însă deloc în raport cu dispozițiile noului cod penal, deoarece și aceste dispoziții prevăd, pe de o parte, posibilitatea liberării minorului dacă a trecut cel puțin un an de la data internării (art. 107), iar pe de altă parte, că măsura internării nu poate dura decît pînă la împlinirea vîrstei de 18 ani (art. 106)

Este adevărat că art. 106, în alin. său final, prevede posibilitatea prelungirii internării cu încă 2 ani, după ce minorul a devenit major și deci oferă, la prima vedere, posibilitatea respectării termenului minim de ședere a minorului în institut, stabilit de legiuitor la un an, dar, cum instanța nu poate dispune prelungirea internării o dată cu luarea acestei măsuri, întrucît nu poate ști dinainte dacă o asemenea prelungire va fi necesară, este evident că, pentru aplicarea ei, minorul va trebui să aibă cel mult 17 ani impliniți la data judecării cauzei.

d) *Internarea într-un institut medical educativ* este ultima măsură educativă care poate fi luată împotriva unui minor infractor. Această măsură se ia, potrivit art. 105 din noul cod penal, față de minorul care, din cauza stării sale fizice sau psihice, are nevoie de un tratament medical și de un regim special de educație.

Atît măsura internării într-un institut special de reeducare cît și măsura internării într-un institut medical educativ se iau, potrivit art. 106, pe timp nedeterminat, însă ele nu pot dura decît pînă la împlinirea vîrstei de 18 ani.

În ceea ce privește internarea într-un institut medical educativ, potrivit aceluiași text, măsura trebuie ridicată deîndată ce a dispărut cauza care a determinat-o. Într-un asemenea caz, dacă apreciază că acest lucru este necesar, instanța va putea dispune internarea minorului într-un institut special de reeducare.

Punînd capăt discuțiilor care au avut loc în această privință în literatura noastră de specialitate², alin. final al art. 106 din noul cod penal prevede că, la data cînd minorul devine major, instanța poate dispune prelungirea internării pe o durată de cel mult doi ani, dacă aceasta este necesară pentru realizarea scopului internării. Aceste dispoziții își găsesc pe deplin explicația în faptul că scopurile urmărite prin internarea unui minor, mai ales atunci cînd acesta se află mai aproape de pragul majoratului, pot să nu fie pe deplin realizate la data cînd el împlinește 18 ani, fiind necesară pentru aceasta încă o anumită perioadă de timp.

Liberarea minorului înainte de a deveni major. Minorul față de care a fost luată măsura internării poate fi liberat înainte de a deveni major, potrivit art. 107 din noul cod penal, dacă a trecut cel puțin un an de la internarea sa și dacă el a dat dovezi temeinice de îndreptare, de sîrguință la învățătură și la însușirea pregătirii profesionale.

Așadar, pentru ca minorul care a fost internat în institutul special de reeducare să poată fi liberat înainte de a deveni major sînt necesare următoarele condiții:

- să fi trecut cel puțin un an de la internarea sa în institut;
- minorul să fi dat dovezi temeinice de îndreptare, sîrguință la învățătură și la însușirea pregătirii profesionale.

Instituția liberării minorului înainte de a deveni major este o expresie în plus a grijei legiuitorului față de minor, întrucît creează posibilitatea ridicării măsurii luate împotriva acestuia, deîndată ce, după scurgerea unui an de la internare, se constată că el s-a îndreptat.

Codul penal anterior, prin dispozițiile art. 149, reglementînd punerea minorului în libertate de încercare, stabilea pentru aceasta un termen de 2 ani. Noul cod penal nu prevede nimic în această privință.

Întrucît, pe de o parte, noul cod penal nu mai stabilește un termen de încercare și întrucît, pe de altă parte, în dispozițiile art. 108 prevede posibilitatea revocării liberării, se naște problema de a ști pînă cînd poate interveni această revocare.

Bazîndu-ne pe principiul înscris în art. 106 din noul cod penal, cit și pe constatarea că legiuitorul atunci cînd vorbește în art. 108 alin. 1 de revocarea liberării folosește termenul de „minor”, considerăm că această revocare poate interveni pînă cînd minorul împlinește vîrsta de 18 ani. În felul acesta, dacă pînă la împlinirea vîrstei de 18 ani minorul are o conduită bună, nu săvîrșește o altă infracțiune se va considera că măsura luată împotriva lui a fost executată și că ea și-a atins scopul. Dacă — dimpotrivă — pînă la 18 ani minorul liberat are o con-

² A. I. Dumitrescu, *Aplicarea art. 65 c.p. față de infractorii minori*, în „Legalitatea populară” 10/1961, p. 42; Gh. Buzatu, *Reeducarea morală*, în „Justiția nouă” 2/1965, p. 37; I. Grigoraș, *Notă*, în „Legalitatea populară” 1/1962, p. 84; V. Papadopol, *op. cit.*; E. Gergely, *Procedura de judecată în cauzele cu minori*, în „Justiția nouă” 6/1963, p. 39.

duită necorespunzătoare sau comite o infracțiune, liberarea va fi revocată.

Într-un asemenea caz, potrivit art. 108 alin. 2, se va putea menține internarea, dacă minorul a avut o conduită necorespunzătoare sau a comis o infracțiune pentru care nu este necesară aplicarea unei pedepse, și dacă, bineînțeles, internarea este posibilă, sau se va aplica o pedeapsă, dacă infracțiunea comisă necesită o asemenea sancțiune ori dacă menținerea internării nu mai este posibilă datorită vârstei infractorului.

Art. 108 alin. 2 din noul cod penal mai prevede posibilitatea menținerii internării sau aplicării unei pedepse, în cazul unui minor care comite o infracțiune în timpul internării într-un institut special de reeducare, sau într-un institut medical educativ.

Pedepsele aplicabile minorilor infractori. În regimul special de sancționare instituit de legiuitor pentru minorii infractori, pedeapsa apare — după cum am arătat — ca o măsură la care se recurge numai în acele cazuri când se apreciază că reeducarea minorului nu poate fi asigurată în alt mod. Dar, și în asemenea cazuri când se învederează necesitatea aplicării unei pedepse, legiuitorul, ținând seama de faptul că reeducarea unui minor poate fi mai ușor obținută decât reeducarea unui major, a avut grijă să arate pedepsele care pot fi aplicate minorilor și în ce limite anume. Astfel, potrivit art. 109 din noul cod penal, pedepsele aplicabile minorilor sînt închisoarea și amenda. Limitele acestor pedepse se reduc, în cazul minorilor, cu o treime fără ca, în cazul închisorii, minimul pedepsei să poată depăși 5 ani. Aceasta, adică pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvîrșită ale cărei limite sînt reduse cu o treime, este pedeapsa legală pentru respectiva infracțiune în cazul când ea este comisă de un minor. Ca atare, de această pedeapsă va trebui să se țină seama în cazul apariției unei legi de amnistie sau grațiere, și tot de la această pedeapsă va trebui să se pornească ori de cîte ori minoritatea intră în concurs cu alte cauze de modificare a pedepsei³.

Minorilor nu li se poate aplica pedeapsa cu moartea. Cînd pentru infracțiunea săvîrșită de minor legea prevede pedeapsa cu moartea, potrivit al. 2 al art. 109, se aplică închisoarea de la 5 la 20 de ani.

Minorului nu i se pot aplica nici pedepse complimentare. În sfîrșit, potrivit aliniatului final al aceluiași text, condamnările pronunțate pentru fapte săvîrșite în timpul minorității nu atrag incapacități sau decăderi.

O problemă care a constituit obiectul a numeroase discuții în literatura noastră de specialitate a fost aceea de a ști dacă minorilor le

³ A se vedea Gh. Dăringă, *Notă* publicată în „Legalitatea populară” 3/1960, p. 12 cît și decizia de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem nr. 12 din 10.XI.1966, în „Culegere de decizii”, 1966, p. 52.

este aplicabilă instituția suspendării condiționate a executării pedepsei⁴.

Noul cod penal, prin dispozițiile art. 110, pune capăt acestor discuții, arătând în mod expres că instituția la care ne-am referit este aplicabilă minorilor.

Ținând seama însă de situația specifică minorului, legiuitorul și în această materie a suspendării condiționate a executării pedepsei a stabilit unele dispoziții derogatorii. Astfel, dacă în cazul majorului termenul de încercare se compune, în situația în care condamnarea a fost la pedeapsa închisorii, potrivit art. 82, din cuantumului acestei pedepse la care se adaugă un interval de 2 ani, în cazul minorului, termenul de încercare se compune, într-o asemenea situație, din durata pedepsei închisorii la care se adaugă, potrivit art. 110, un interval de timp de la 6 luni la 2 ani.

De asemenea, dacă în cazul majorului condamnat la amendă termenul de încercare este de un an, în cazul minorului acest termen este numai de 6 luni.

După cum se știe, unul dintre argumentele aduse, în literatura noastră de specialitate, în sprijinul punctului de vedere că suspendarea condiționată a executării pedepsei nu e aplicabilă, potrivit codului penal ieșit din vigoare, infractorilor minori, a fost acela că este mai indicat de a se aplica acestora libertatea supravegheată, dat fiind faptul că această măsură, spre deosebire de suspendarea condiționată a executării pedepsei, presupune supravegherea minorului în tot timpul de încercare.

Ținând seama de justețea acestui argument legiuitorul, reglementând în noul cod penal aplicarea suspendării condiționate a executării pedepsei infractorilor minori, a avut grijă ca să prevadă în dispozițiile alin. 2 al art. 110 că, o dată cu luarea acestei măsuri, instanța poate dispune încredințarea supravegherii minorului unei persoane din cele arătate la art. 103, persoană căreia îi vor reveni toate obligațiile prevăzute de acest articol.

Această măsură, cum este și firesc, nu poate dura decît pînă la împlinirea vârstei de 18 ani.

Legiuitorul a prevăzut posibilitatea aplicării față de minor a suspendării condiționate a executării pedepsei, apreciind, în mod just, că s-ar putea întîmpla ca și în cazul unui minor fapta săvîrșită să recla-

⁴ A se vedea Al. Dumitrescu, *op. cit.*; V. Papadopol *op. cit.*; E. Gerely, *În legătură cu aplicarea libertății supravegheate și a suspendării executării pedepsei față de infractorii minori*, în „Legalitatea populară” 11/1961, p. 60.

me aplicarea unei pedepse, dar că, în același timp, executarea efectivă a acestei pedepse să nu fie, totuși, necesară pentru îndreptarea minorului, acest scop realizându-se numai prin teama consecințelor pe care și le-ar putea atrage el în cazul comiterii unei noi infracțiuni.

De asemenea, legiuitorul a apreciat, în mod just, că s-ar putea ivi și situații în care luarea măsurii libertății supravegheate să nu fie posibilă din cauza vârstei minorului, și totuși executarea efectivă a unei pedepse să nu fie necesară. În asemenea situații, aplicarea față de minor a suspendării condiționate a executării pedepsei va fi iarăși indicată și pe deplin justificată.

În afară de dispozițiile la care ne-am referit pînă acum, în partea generală a noului cod penal mai există și alte dispoziții referitoare la infractorii minori.

Astfel, articolul 12 din acest cod dispune că legea, care prevede măsuri educative, se aplică și infracțiunilor care nu au fost definitiv judecate pînă la data intrării în vigoare a legii noi.

Articolul 119 al. ultim și art. 120 al. ultim din noul cod penal prevăd că amnistia (respectiv grațierea) nu are efecte asupra măsurilor educative. Aceste dispoziții își găsesc pe deplin justificarea în finalitatea acestor măsuri.

Nici noul cod penal nu conține vreo prevedere referitoare la aplicarea măsurilor educative în caz de concurs de infracțiuni. După cum s-a arătat, în literatura noastră de specialitate⁵, într-un asemenea caz, măsura se va aplica o singură dată și nu pentru fiecare infracțiune concurentă în parte.

De asemenea, nici noul cod penal nu conține vreo dispoziție cu privire la prescripția măsurilor educative. Explicația constă în aceea că măsurile educative luate împotriva minorilor pot fi executate numai pînă la vârsta de 18 ani, iar pînă la această vîrstă este necesar, dată fiind finalitatea lor, ca să fie executate⁶.

Din prezentarea făcută dispozițiilor noului cod penal cu privire la minoritate, rezultă, desigur, superioritatea acestor dispoziții față de cele ale codului anterior, grija deosebită și permanenta preocupare a legiuitorului nostru de a pune la dispoziția instanțelor judecătorești mijloace cit mai variate și cit mai eficiente de reeducare a minorilor infractori.

În legătură cu aplicarea acestor dispoziții se vor naște, fără îndoială, unele probleme pe care practica judiciară și literatura noastră de specialitate vor fi chemate ca să le soluționeze.

⁵ E. Sencovici, *Notă*, „Legalitatea populară” 9/1961, p. 84; I. C. Manoliu, *art. cit.*, p. 13.

⁶ I. C. Manoliu, *art. cit.*, p. 14.

LA MINORITÉ DANS LE NOUVEAU CODE PÉNAL ROUMAIN

Résumé

En examinant les dispositions du nouveau Code pénal roumain concernant la minorité, l'auteur souligne les nouveaux éléments qui sont emmenés dans cette matière. En même temps, abordant quelques problèmes soulevés par la nouvelle réglementation, l'auteur propose des solutions.

CONSIDERAȚII ASUPRA CONCURSULUI FORMAL DE INFRACTIUNI ÎN LUMINA NOULUI COD PENAL

DE

M. ZOLYNEAK

1. Superioritatea reglementărilor noului cod penal, în raport cu codul penal vechi, se relevă pe lângă alte instituții ale dreptului penal și în materia concursului de infracțiuni.

Ne vom ocupa, în comunicarea de față, de noile dispoziții care consacră concursul formal de infracțiuni, care își vădesc superioritatea față de dispozițiile art. 103 al codului penal anterior — atât în definirea acestei modalități a concursului de infracțiuni cât și în stabilirea tratamentului juridic.

Pentru a ne da seama de justețea și caracterul științific al noilor reglementări, sub aspectele arătate, va trebui să examinăm în prealabil reglementarea concursului formal de infracțiuni, așa cum a fost dată de dispozițiile art. 103 al codului penal anterior.

Potrivit textului de lege citat, există concurs formal de infracțiuni „Cînd prin unul și același fapt se violează mai multe dispoziții ale legii penale”. Din formularea art. 103 al codului penal — rămas în redactarea din 1936 — se observă cu ușurință că această instituție a fost construită pe baza definiției formale a infracțiunii, specifică dreptului penal burghez.

În concepția dreptului penal burghez, infracțiunea este „o faptă pe care legea penală o interzice”, „o violare a legii penale”, o faptă prevăzută și pedepsită de legea penală. Indiferent de termenii cu ajutorul cărora se definește infracțiunea în legislația penală burgheză, se observă că acest fenomen complex social-juridic, legat de condițiile sociale, economice și politice în contextul cărora se produce, este redus la aspectul formal juridic, ignorîndu-se în mod intenționat justificarea incriminării lui de către legea penală, adică arătarea

motivelor de ordin social-politic care au determinat considerarea, de către legea penală, ca infracțiuni a unor fapte periculoase pentru ordinea de drept burgheză.

Reportind definiția dată de codul penal vechi concursului ideal de infracțiuni, la definiția formală a infracțiunii, observăm că redactarea art. 103 al codului penal apare ca o consecință firească a definiției formale a infracțiunii care, de altfel, a stat la baza tuturor instituțiilor codului penal la data elaborării lui.

Dacă infracțiunea în concepția definiției formale constă într-o violare a legii penale, concursul ideal de infracțiuni nu este altceva decât violarea mai multor dispoziții ale legii penale, înfringerea mai multor norme penale prin unul și același fapt material, așa cum rezultă din dispoziția legală amintită¹.

Acest fel de a defini concursul formal de infracțiuni poate să ducă la concluzia că, într-o atare situație, există o singură infracțiune susceptibilă de mai multe calificări, sau la identificarea concursului ideal de infracțiuni cu concursul de texte sau de legi penale, problemă cu totul diferită a dreptului penal, care are regulile ei de rezolvare.

De aceea, formularea necorespunzătoare dată concursului formal de infracțiuni a făcut să apară, în literatura juridică penală, diferite opinii cu privire la natura juridică a acestei forme de concurs.

Astfel, unii autori au considerat că în această situație numai aparent, în mod ideal, se poate concepe o pluralitate de fapte penale și numai în mod formal juridic, prin raportare la normele dreptului penal se poate vorbi de o pluralitate de infracțiuni, în realitate fiind vorba de o unitate infracțională².

În concepția altor autori, concursul ideal de infracțiuni ar constitui o formă juridică penală distinctă, cu anumite trăsături care o caracterizează și care-i dau o individualitate proprie deosebită de aceea a concursului real. Așa se explică de ce legea penală reglementează concursul formal de infracțiuni prin norme exprese, deosebite de cele care consacră concursul real³.

Concursul ideal de infracțiuni fiind generat de un singur fapt material, dar violând mai multe dispoziții ale legii penale și producând mai multe rezultate, este situat ca o formă intermediară între unitate și pluralitate de infracțiuni, ceea ce face să i se stabilească și un tratament juridic deosebit.

¹ A se vedea, V. Papadopol, *Efectele amnistiei și grațierii asupra pedepsei aplicate în caz de concurs ideal de infracțiuni*, în „Revista română de drept”, nr. 2, 1968, p. 109.

² I. Tanoviceanu, *Curs de drept penal*, Buc. 1912, p. 676: „Nu există cumul de infracțiuni, în caz de ceea ce penalistii numesc concurs ideal sau intelectual de infracțiuni”.

³ N. Buzea, *Infracțiunea penală și culpabilitatea*, 1944, p. 694.

În sfârșit, o ultimă părere care s-a susținut, la care ne alăturăm și care credem că s-a întemeiat nu numai pe interpretarea dispozițiilor art. 103 al codului penal, ci pe a tuturor normelor care disciplină materia concursului de infracțiuni, este aceea, potrivit căreia, în cazul concursului formal de infracțiuni pluralitatea de infracțiuni este tot așa de reală ca și în cazul concursului real propunându-se chiar desființarea denumirii de concurs ideal ca fiind improprie desemnării unei pluralități reale.

Astfel, printre susținătorii acestui punct de vedere, Tr. Pop a arătat că „modalitatea concursului ideal nu este o formă esențial distinctă a pluralității de infracțiuni, ci identică cu concursul real” și că noțiunea concursului real ar fi suficientă pentru determinarea tuturor cazurilor ce aparțin pluralității adevărate de infracțiuni⁴.

Aceeași idee este susținută și de V. Dongoroz care arată că „Mai multe fapte ilicite pot să fie la rândul lor realizate printr-o execuțiune comprimată.” Deci mai multe fapte ilicite penal pot fi executate printr-o acțiune comprimată, care, conține în materialitatea sa elementul material al fiecăreia din faptele realizate. Și mai departe: „Demonstrând că sub aspect subiectiv avem o pluralitate de rezoluțiuni, iar sub aspect obiectiv o pluralitate de elemente materiale, există atâtea infracțiuni câte se realizează din impenetrarea lor și, deci, toate cazurile de pretins concurs ideal nu sînt decît adevărate cumuluri reale”. Autorul referindu-se la caracterul artificial al teoriei cumulului ideal arată că acesta nu este decît o modalitate deosebită a cumulului real⁵.

Într-o lucrare apărută mai tîrziu, același autor demonstrează în continuare că „în caz de concurs ideal există o pluralitate reală, în dosul unității aparente”, întrucît deși există o singură activitate aceasta conține comprimate în ea elementele obiective și subiective ale mai multor infracțiuni. Chiar dacă legea penală prevede un tratament juridic special pentru această pluralitate, nu înseamnă că pluralitatea de infracțiuni nu există. Deci, concursul zis ideal de infracțiuni nu este decît o pluralitate comprimată în opunere cu concursul real la care pluralitatea este disociată⁶.

Susțineri asemănătoare, cu argumente temeinice, găsim și în lucrările altor autori, în care se arată că este posibil ca un același act săvîrșit în anumite condiții să prezinte toate trăsăturile mai multor infracțiuni⁷.

⁴ Tr. Pop, *Drept penal comparat, Partea generală*, vol. II, p. 628.

⁵ I. Tanoviceanu și V. Dongoroz, *Tratat de drept și de procedură penală*, 1925, vol. II, p. 283 și urm.

⁶ V. Dongoroz, *Drept penal*, București, 1939, p. 332--333.

⁷ Gr. Rîpeanu, *Cîteva observații pe marginea unor hotărîri judecătorești în legătură cu pluralitatea și unitatea de infracțiuni*, în „Legalitatea populară”, nr. 1, 1956, p. 25 și urm.; L. Biró și M. Basarab, *Curs de drept penal, Partea generală*,

Întrebarea care s-a născut în literatura juridică penală, dacă infringerea mai multor dispoziții legale prin aceeași faptă constituie o unitate sau o pluralitate de infracțiuni, și la care s-a răspuns în felul arătat în rindurile ce preced, precum și părerile formulate în această privință au fost determinate, așadar, de modul de redactare oarecum echivoc a dispoziției care consacră concursul ideal de infracțiuni.

Noul cod penal adoptând o definiție clară, științifică pentru această formă de concurs, a pus capăt interpretărilor diferite și discuțiilor apărute în legătură cu această problemă.

Concursul de infracțiuni cu cele două modalități ale sale este consacrat în noul cod penal în art. 33 în punctele a și b.

După definirea concursului real de infracțiuni în punctul a, legea definește concursul formal de infracțiuni în punctul b, ca fiind situația în care „o acțiune sau inacțiune săvârșită de aceeași persoană, datorită împrejurărilor în care a avut loc și urmărilor pe care le-a produs, intrunește elementele mai multor infracțiuni”.

Din formularea legii rezultă cu claritate, fără posibilitate de echivoc, că atât în cazul concursului formal cit și în cazul concursului real este vorba de un asamblu de fapte penale, de o pluralitate de infracțiuni care, însă, se constituie în mod diferit.

Consacrând concepția științifică asupra concursului formal, ca fiind o pluralitate reală de infracțiuni ca și concursul real, art. 33 — definind concursul de infracțiuni — subliniază ideea că ceea ce deosebește o formă de alta este unicitatea sau pluralitatea acțiunilor materiale care provoacă rezultatele socialmente periculoase. Elementul esențial de diferențiere a celor două categorii de concurs îl găsim, așadar, în unicitatea sau pluralitatea acțiunilor sau inacțiunilor săvârșite, pe care se grefează pluralitatea de infracțiuni, ea existând în amândouă cazurile în toată realitatea ei.

Editura didactică și pedagogică, București, 1963, p. 248; I. Oancea, *Drept penal, Partea generală*, Editura didactică și pedagogică, București, 1965, p. 226. (Autorul, deși recunoaște în structura concursului formal existența unei pluralități reale de infracțiuni, având în vedere specificul concursului formal, emite ideea că „tehnico-legislativ această situație poate fi rezolvată și prin crearea unei infracțiuni unice, sub forma unei infracțiuni calificate, în sensul că ori de câte ori printr-o singură acțiune sau inacțiune se cauzează pe lângă un prim rezultat și un al doilea rezultat, fapta ia înfățișarea unei infracțiuni calificate pentru care se aplică o pedeapsă mai severă”. Propunându-se această rezolvare legală concursului ideal se motivează că „s-ar curma astfel discuția privind existența concursului formal, care din multe puncte de vedere este o construcție juridică forțată”; B. Braunștein, *Cu privire la tratamentul juridic al concursului de infracțiuni*, în „An. št. ale Univ. Al. I. Cuza din Iași”, secțiunea III, Tomul XIII, anul 1967; V. Papadopol, *op. citată*, p. 110—111; V. Papadopol, *Notă la decizia penală*, nr. 2522, 1964, a fostului Tribunal regional Cluj, în „Justiția nouă”, nr. 7, 1965, p. 152—153; V. Rămureanu, *Concursul de infracțiuni în reglementarea noului Cod penal*, în „Revista română de drept”, nr. 9, 1968, p. 21—22.

Și, intrucît în lumina dispozițiilor noului cod penal nu se mai poate contesta pluralitatea de infracțiuni existentă în structura concursului formal, vom căuta să demonstrăm în cele ce urmează existența ei și compatibilitatea unui ansamblu de infracțiuni cu unicitatea acțiunii sau inacțiunii, săvîrșită însă în anumite împrejurări concrete.

Va trebui să arătăm că pluralitatea de infracțiuni poate fi generată nu numai de o pluralitate de activități materiale distincte — situație întîlnită mai ales în practica judiciară și în care pluralitatea de infracțiuni apare cu toată evidența — ci că ea poate să apară în anumite condiții date chiar în urma comiterii unei singure acțiuni sau inacțiuni.

Problema care se pune este aceea de a explica cum printr-o singură acțiune sau inacțiune se poate realiza conținutul a două sau mai multe infracțiuni, fiecare caracterizat prin trăsături obiective și subiective proprii, cînd de regulă este știut că o singură acțiune dă naștere unei singure infracțiuni.

Demonstrînd acest lucru, vom determina locul și semnificația acțiunii unice, săvîrșite în structura concursului ideal, precum și în conținutul fiecărei infracțiuni în complexul trăsăturilor constitutive ale acesteia.

Dacă, în cazul concursului real, fiecare infracțiune în parte apare ca rezultat al unei acțiuni distincte, în ipoteza concursului formal o singură acțiune sau inacțiune materială săvîrșită de o persoană apare ca generatoare a mai multor infracțiuni, dar în același timp și parte componentă a fiecăreia dintre ele.

Actul material care poate îmbrăca forma acțiunii sau inacțiunii, privit în structura concursului formal de infracțiuni, nu trebuie confundat cu infracțiunea, și nici cu latura obiectivă a acesteia ca element constitutiv al infracțiunii.

Actul material nu poate fi confundat cu noțiunea de infracțiune, intrucît aceasta reprezintă un fenomen mult mai complex în compunerea căruia intră elemente de natură diferită, obiective și subiective; nu poate fi confundat nici cu latura obiectivă a infracțiunii intrucît aceasta presupune, pe lângă acțiunea sau inacțiunea socialmente periculoasă, și rezultatul socialmente periculos produs prin acțiunea ilicită, precum și raportul de cauzalitate care leagă acțiunea sau inacțiunea de urmările provocate.

Constatînd existența unei singure acțiuni în ipoteza concursului formal, trebuie să admitem posibilitatea ca aceasta să poată fi descompusă, să poată fi fragmentată în alte acte materiale componente, devenite părți alcătuitoare ale infracțiunilor concurente. Dar, așa cum rezultă din dispozițiile noului cod penal, pentru ca acțiunea sau inacțiunea să dea naștere unei pluralități de infracțiuni, să întrunească

elementele mai multor infracțiuni, trebuie să aibă loc în anumite împrejurări și să producă diferite urmări socialmente periculoase.

Săvârșită în anumite condiții date, acțiunea trebuie unită, pe de o parte cu celelalte trăsături ale laturii obiective — cum ar fi urmările socialmente periculoase în antecedenta causală a cărora ea se înscrie —, iar, pe de altă parte, trebuie unită cu o anumită poziție psihică a făptuitorului față de rezultatele produse.

Unind acțiunea materială cu diferite urmări socialmente periculoase produse prin săvârșirea ei, stabilind legătura de cauzalitate a acesteia în raport cu fiecare urmare apărută, avînd în vedere și poziția subiectivă a celui care a comis acțiunea față de fiecare rezultat periculos în parte, vom vedea că acțiunea materială, deși unică, poate da naștere mai multor infracțiuni.

Iată deci că pluralitatea de infracțiuni este compatibilă chiar cu săvârșirea unei singure acțiuni care, pentru a genera însă pluralitatea de infracțiuni sub forma concursului de care ne ocupăm, trebuie săvârșită întotdeauna în contextul unor anumite împrejurări, circumstanțe.

Cerința legală a săvârșirii acțiunii în împrejurări anumite se impune pentru că unele dintre împrejurările concrete, împreună cu unele rezultate apărute, devin trăsăturile constitutive ale uneia dintre infracțiunile concurente, în timp ce alte împrejurări concrete și alte urmări produse se integrează în conținutul altei infracțiuni determinate, apărută de obicei simultan cu cealaltă.

Fiecare dintre aceste trăsături unite cu acțiunea materială — care apare ca factor comun al tuturor infracțiunilor — precum și cu poziția subiectivă a făptuitorului față de urmările socialmente periculoase produse, dau o altă faptă penală, o altă infracțiune cu un conținut propriu bine individualizat, cu o încadrare juridică deosebită.

2. Noul cod penal își vedește superioritatea față de codul penal anterior nu numai prin adoptarea unei definiții științifice pentru concursul ideal ci și sub aspectul reglementării tratamentului său juridic.

Pentru a demonstra superioritatea noului cod penal și sub acest aspect, va trebui să înfățișăm mai întii tratamentul juridic al concursului formal în reglementarea veche.

În conformitate cu prevederile art. 103 al codului penal care a ieșit din vigoare, „Cînd prin unul și același fapt se violează mai multe dispoziții ale legii penale se aplică dispoziția care prevede pedeapsa cea mai gravă”. Din dispozițiile legii, se observă că pentru concursul ideal de infracțiuni, codul penal vechi a adoptat un singur sistem de sancționare — numit al absorbției — potrivit căruia, pentru infracțiunile în concurs ideal se aplică din capul locului o singură pedeapsă — a faptei celei mai grave — fără a se mai stabili în prealabil cite o pedeapsă în parte pentru fiecare infracțiune concurentă, deși instanța constată existența concursului ideal.

Dacă acesta este sistemul adoptat pentru concursul formal, pentru concursul real de infracțiuni legea penală a consacrat mai multe sisteme de sancționare — al cumulului juridic facultativ, al cumulului aritmetic nelimitat sau limitat — sisteme care se aplică de către instanța de judecată în funcție de natura pedepselor stabilite pentru infracțiunile concurente. Astfel, pentru pedepsele privative de libertate, legiuitorul a prevăzut sistemul cumulului juridic facultativ, potrivit căruia instanța de judecată stabilește câte o pedeapsă în parte pentru fiecare infracțiune concurentă, după care dispune executarea pedepsei celei mai grave, cu posibilitatea adăugării unui spor privativ de libertate, arătat în lege. Dacă pentru infracțiunile concurente instanța de judecată va aplica numai pedepse pecuniare, pedeapsa de executat se va stabili potrivit unui alt sistem, al cumulului aritmetic nelimitat, infractorul urmînd a executa cuantumul rezultat în urma operațiunii de adunare, fără limită.

Pentru pedepsele complementare privative de drepturi se aplică tot sistemul cumulului aritmetic, dar limitat, după care se cumulează pedepsele privative de drepturi ce decurg din infracțiuni identice, fără a se depăși prin adunarea acestora maximul general al respectivului fel de pedeapsă stabilit de lege.

Fără de diversitatea sistemelor de sancționare consacrate de lege pentru concursul real, concursul formal este prevăzut în codul penal vechi — așa cum s-a arătat — cu un singur sistem de pedepsire, mai blînd decît al concursului real, de unde rezultă că, în mod aprioric, concursul formal era considerat mai puțin periculos decît cel real și în consecință tratat în mod diferit⁸.

Din împrejurarea că legea dispune, în cazul concursului formal de infracțiuni, să se aplice o singură pedeapsă, în baza textului care prevede infracțiunea cea mai gravă, nu trebuie să se tragă concluzia greșită că pedeapsa aplicată ar reprezenta numai sancțiunea pentru infracțiunea cea mai gravă și că restul infracțiunilor concurente, prevăzute, cu pedepse mai ușoare, ar rămîne nesancționate.

Ca și în cazul concursului real de infracțiuni la care, în final, se ajunge tot la executarea unei singure pedepse (deși în prealabil fiecărei infracțiuni în parte i s-a aplicat câte o pedeapsă distinctă), pedeapsă care reflectă pericolozitatea socială a întregului ansamblu de fapte, tot așa, și în cazul concursului formal de infracțiuni, pedeapsa unică ce se aplică din capul locului de instanța de judecată reprezintă sancțiunea pentru pluralitatea de infracțiuni ce formează concursul formal, fiind expresia gradului de pericol social pe care îl prezintă toate faptele penale concurente.

Deci, prin sistemul de sancționare prevăzut de art. 103 cod penal, instanța, aplicînd dispoziția legală care prevede pedeapsa cea mai

⁸ A se vedea B. Braunstein, *op. cit.*

mare, are în vedere nu numai infracțiunea cea mai gravă, a cărei sancțiune legală reprezintă pedeapsa aplicabilă pentru întregul concurs de infracțiuni, ci toate infracțiunile concurente, în așa fel în cât condamnarea pronunțată să reflecte gradul de pericol social al tuturor faptelor penale în concurs⁹.

Consacrind un unic sistem de sancționare pentru concursul formal de infracțiuni, cu caracteristicile arătate mai sus, rezultă că aplicându-se o singură pedeapsă principală, se va aplica și o singură pedeapsă complementară, dacă în norma penală care prevede pedeapsa faptului celui mai grav se va prevedea și o astfel de pedeapsă, nefiind necesar să se mai fi prevăzut, față de sistemul de sancționare adoptat, vreun sistem diferit pentru pedepsele complementare privative de drepturi, așa cum s-a prevăzut pentru concursul real de infracțiuni.

De asemenea, sistemul de sancționare al concursului formal de infracțiuni, numit al absorbției, nu pune nici o problemă în legătură cu pedepsele pecuniare prevăzute pentru unele infracțiuni concurente, nefiind necesară instituirea unui sistem de pedepsire care să opereze numai în sfera acestora, deoarece, dispunându-se aplicarea pedepsei celei mai grave, s-a considerat că se vor absorbi în ea toate pedepsele mai ușoare, indiferent de natura lor, fie ele privative de libertate sau pecuniare.

Observăm că sistemul de sancționare al concursului formal consacrat în codul penal anterior este deosebit ca severitate și mod de aplicare de al celui real.

Iată, așadar, două forme de concurs de infracțiuni, două aspecte ale pluralității reale de infracțiuni, cărora li s-au consacrat sisteme de sancționare diferite

Referindu-ne numai la tratamentul juridic diferențiat al celor două modalități ale concursului de infracțiuni — fără a pune în discuție varietatea sistemelor de sancționare prevăzute de lege — se pot formula unele obiecțiuni pe marginea dispozițiilor codului penal anterior, privind răspunderea penală în cazul concursului formal de infracțiuni.

Am arătat că atît în cazul concursului formal ca și în cazul celui real, se constituie forme de pluralitate reală de infracțiuni, neexistind nici o deosebire calitativă între ele, fiind indiferent pentru existența pluralității de infracțiuni ca atare, dacă aceasta apare de pe urma săvîrșirii mai multor acțiuni diferite sau de pe urma unei singure acțiuni materiale.

Pluralitatea de infracțiuni este elementul comun celor două forme ale concursului de infracțiuni; pe lîngă factorul acesta comun, datorită căruia sînt incluse în aceeași instituție — concursul de infracțiuni — și care este determinant pentru existența lui, găsim și un element de diferențiere care constă în modul deosebit de apariție a infrac-

⁹ A se vedea, în același sens, V. Papadopol, *op. cit.*

țiunilor. Astfel, în situația concursului real, pluralitatea de infracțiuni se grefează pe tot atâtea activități materiale distincte cîte infracțiuni s-au săvîrșit, pe cînd în situația concursului formal, pluralitatea de infracțiuni, care este tot atît de reală ca și în cazul celeilalte forme amintite, se grefează pe o singură acțiune sau inacțiune.

Acest element de diferențiere, care nu prezintă relevanță pentru existența pluralității de infracțiuni ca atare, nu este de natură să conducă la instituirea unui tratament juridic deosebit pentru o formă sau alta a concursului de infracțiuni.

Modul diferit de sancționare consacrat pentru situații juridice identice apare cu totul nejustificat.

Pornind de la faptul că între modalitățile concursului de infracțiuni nu există deosebiri calitative, de esență, amîndouă constituind pluralități reale de infracțiuni, se impunea unificarea tratamentului juridic în această materie, adoptîndu-se un sistem sau altul de sancționare, dar un sistem unitar.

Avînd în vedere aceste considerente, noul cod penal, prin dispozițiile cuprinse în art. 34, unifică tratamentul juridic al concursului de infracțiuni — real și formal — consacrînd sistemul cumulului juridic facultativ, adaptabil, pentru cele două forme, dovedind astfel, și din acest punct de vedere, o reglementare rațională, superioară.

De altfel, încă înainte de apariția noului cod penal, în literatura juridică de specialitate, pornindu-se de la faptul că între cele două categorii ale concursului nu există deosebiri de esență, ele reprezentînd adevărate forme de pluralitate reală, s-au făcut propuneri de lege ferenda pentru unificarea tratamentului lor juridic¹⁰.

Consacrînd același sistem de sancționare pentru concursul de infracțiuni — real și formal — noul cod penal înlătură inegalitatea, prestabilită de însăși legea penală, a pericolului social al celor două forme ale concursului de infracțiuni, prin considerarea concursului formal ca fiind mai puțin periculos, fapt care rezulta din modul mai atenuat de sancționare a acestuia.

Stabilirea apriorică a unui grad de pericol social mai puțin intens, în cazul concursului formal, a fost deseori infirmată de practică, care a demonstrat că sînt situații în care pericolul social al unui concurs formal de infracțiuni, adeseori, este mult mai mare decît al unui ansamblu de fapte ce constituie modalitatea denumită concurs real.

De aceea, unificarea tratamentului juridic, înlăturînd inegalitatea legală creată, răspunde mai bine nevoilor de reprimare a faptelor socialmente periculoase apărute de pe urma săvîrșirii unei singure acțiuni sau inacțiuni.

¹⁰ A se vedea B. Braunstein, *op. cit.*, p. 176; V. Papadopol, *Notă la decizia penală nr. 2522 a fostului tribunal regional Cluj, din 24 decembrie 1964, în „Justiția nouă”, nr. 7, 1965, p. 154—155.*

Dar, noua reglementare a tratamentului juridic al concursului de infracțiuni — real sau formal — apare ca fiind superioară și din alt punct de vedere în raport cu dispozițiile art. 103 al codului penal anterior. Acest text de lege prevedea aplicarea, de către instanța de judecată, în cazul concursului ideal, a dispoziției legale care corespunde faptei celei mai grave. Deci, fără a se mai individualiza câte o pedeapsă în parte pentru fiecare infracțiune săvârșită, după care să se stabilească pedeapsa de executat, ca în cazul concursului real — art. 101 al codului penal vechi, în cazul concursului formal de la început instanța aplică o singură pedeapsă, în temeiul textului care incriminează infracțiunea cea mai gravă.

Acest mod de aplicare a pedepsei, în cazul concursului formal de infracțiuni, a generat în practica judiciară și în literatura juridică penală soluții și discuții contradictorii privind recunoașterea efectelor unor cauze de stingere sau micșorare a pedepselor, ca dezincriminarea, amnistia sau grațierea apărute după aplicarea pedepsei.

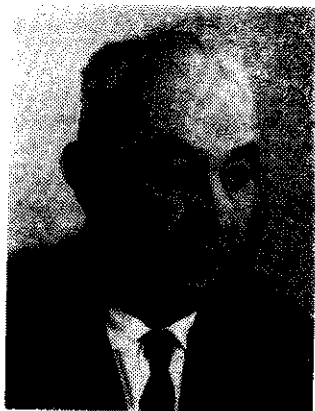
S-a pus problema astfel de a ști dacă dispozițiile legii de dezincriminare, amnistie sau grațiere trebuie raportate numai la infracțiunea sau pedeapsa faptei celei mai grave, sau și la celelalte infracțiuni concurente, în situația în care ar intra sub incidența unor astfel de legi.

Stabilind în mod clar cum trebuie să procedeze instanța de judecată în aplicarea pedepselor aferente infracțiunilor concurente, noul cod penal înlătură pe viitor interpretările diferite și dificultățile apărute în practica judiciară cu prilejul aplicării clemenței acordate de stat.

CONSIDÉRATIONS SUR LE CONCOURS IDÉAL D'INFRACTIONS DANS LE NOUVEAU CODE PÉNAL

Résumé

L'auteur en examinant le concours idéal d'infractions dans le nouveau Code pénal, relève la supériorité des nouvelles réglementations en ce qui concerne la définition du concours idéal d'infractions et son traitement juridique.

MEDALION

PAUL I. DEMETRESCU

În ziua de 8 iunie 1968 a încetat din viață profesorul dr. P. Demetrescu de la Facultatea de drept din Iași.

Născut la 29 iunie 1900 în Craiova, a urmat cursul primar și liceul din Craiova luîndu-și diploma de bacalaureat în septembrie 1918. În octombrie 1918, s-a înscris la Facultatea de drept din București unde și-a luat licența în anul 1921. După aceasta s-a înscris în Baroul Ilfov, iar în anul 1923 a plecat în Italia pentru a-și continua studiile de drept comercial. Înscris la doctorat la Facultatea de drept din Roma, a urmat cursurile de doctorat și a elaborat teza: „Administrarea societăților în nume colectiv” obținînd diploma de doctor în 1924.

În anul 1926 a fost numit referent stagiar la Consiliul Legislativ unde a lucrat în această calitate pînă la 1 martie 1929, cînd a fost definitivat în postul de referent, specialitatea drept comercial, funcție pe care a deținut-o pînă în anul 1948.

În luna noiembrie 1946, s-a prezentat la concursul ce s-a ținut la Facultatea de drept din Iași pentru ocuparea celei de a doua catedre de drept comercial și, reușind la acest concurs, a fost numit profesor de drept comercial pe data de 1 februarie 1947.

În anul universitar 1947/48 a ținut cursul de Drept constituțional și administrativ la fosta Academie de înalte studii comerciale și industriale din București, în calitate de profesor suplinitor.

După intrarea în vigoare a legii pentru reforma învățămîntului superior, desființîndu-se postul de profesor de drept comercial, Paul Demetrescu s-a îndreptat spre disciplina Dreptului cooperatist agricol, aducînd o importantă contribuție în această nouă ramură a dreptului nostru socialist. După o bogată documentare teoretică și practică, a publicat — în anul 1959 — prima parte a cursului de drept cooperatist agricol, iar în toamna aceluiași an a publicat — împreună cu prof. dr. Zeno Oprea — de la Facultatea de drept din București, partea a II-a a cursului de *Drept cooperatist agricol*. Perseverent în muncă,

conștient de necesitatea unui curs complet, atât pentru uzul studenților cît și pentru lucrătorii din domeniul dreptului și al economiei agrare, profesorul Paul Demetrescu, împreună cu prof. dr. Zeno Oprea, reușesc să publice — în anul 1964 — partea a III-a a cursului de *Drept cooperatist agricol*. În aceste cursuri sînt tratate probleme legate de activitatea organizațiilor cooperatiste de producție agricolă, precum și cea a unităților agricole de stat: I.M.A. și I.A.S.

Merită a fi remarcat faptul că la data publicării cursului, deși reglementarea complexelor probleme ridicate de activitatea acestor unități era încă insuficientă, autorii au aplicat în mod selectiv, în darea unor soluții, principiile generale ale dreptului comun în măsura în care acestea erau compatibile cu scopul noilor unități, corespunzător relațiilor de producție care le-au determinat.

Concomitent cu munca de redactare și de predare a cursurilor, profesorul Paul Demetrescu a publicat o serie de alte studii din domeniul dreptului cooperatist agricol ca: *Raporturile contractuale dintre I.M.A. și C.A.P.*, *Natura juridică a contractului încheiat în cadrul sistemului de contractări de produse agricole*, *Dreptul de dispoziție al C.A.P.*

Munca de cercetare științifică în domeniul Dreptului cooperatist agricol s-a completat și împletit în persoana prof. Paul Demetrescu cu munca metodico-didactică căreia i-a acordat atenția cuvenită impusă de dezvoltarea învățămîntului nostru superior.

După numirea sa în învățămîntul superior, profesorul Paul I. Demetrescu a desfășurat o bogată și rodnică activitate didactică și științifică în domeniul dreptului civil. Începînd cu anul universitar 1955/56, a predat studenților anului III cursul de *Teoria generală a obligațiilor și contractele speciale*. În acest curs, profesorul a îmbinat armonios teoria dreptului civil cu practica instanțelor noastre judecătorești, în scopul de a da o pregătire cît mai bună viitorilor lucrători în aparatul de stat.

Preocupat permanent de formarea unor juristi cu o înaltă calificare profesională, Paul Demetrescu a publicat lucrări în cadrul cursului de drept civil, care au prezentat mult interes nu numai pentru studenți ci și pentru toți cei ce activează în domeniul dreptului.

Cursul de *Drept civil — Teoria generală a obligațiilor și contractele speciale*¹ — se remarcă prin deosebita atenție ce s-a dat contractelor dintre organizațiile socialiste, precum și prin folosirea largă a practicii arbitrale ce le guvernează. Acest curs, fiind unul dintre primele lucrări consacrate contractelor speciale, publicate după 23 August 1944, a avut un rol însemnat în pregătirea studenților de la toate facultățile de drept din țara noastră.

¹ V. Negru și Paul Demetrescu, *Curs de drept civil (teoria generală a obligațiilor și contractelor speciale)*, litografiat, Iași, 1958 (700 pagini).

În anul 1966, Paul I. Demetrescu a publicat — în Editura didactică și pedagogică — *Teoria generală a obligațiilor*. Această lucrare constituie o sinteză care îmbină în mod fructuos nevoia de concentrare a materiei, în limitele și proporțiile indicate de programa analitică, cu exigențele impuse de cercetarea științifică a problemelor tratate. Justa fundamentare teoretică, aprecierea critică a practicii, stăpînirea literaturii juridice de specialitate, fac ca *Teoria generală a obligațiilor* să constituie o lucrare utilă oricărui jurist.

Pe lângă activitatea didactică, Paul Demetrescu a desfășurat o bogată activitate științifică în domeniul dreptului civil, publicînd o serie de studii de o valoare unanim recunoscută. Astfel, în anul 1962 a publicat — în Editura didactică și pedagogică — o monografie consacrată Contractului de transport, în care cercetează regulile speciale aplicabile tuturor contractelor de transport: transportul pe calea ferată, transportul cu mijloace auto, transportul maritim și cel aerian. Elaborată pe baza unui bogat material bibliografic, român și străin, precum și pe baza unei serii de spețe din practica judiciară, lucrarea prezintă o deosebită importanță atât teoretică cît și practică, autorul aducînd unele prețioase precizări cu privire la caracterul autonom al contractului de transport și natura juridică a drepturilor destinatarului în contractul de transport de mărfuri, precum și răspunderea cărașului și exercitiul acțiunilor ce privesc efectele contractului de transport. Lucrarea este de mare folos și pentru practicienii dreptului, fiind singura lucrare mai recentă, care îmbrățișează problemele contractului de transport în ansamblu.

În activitatea sa multilaterală, Paul Demetrescu a consacrat două valoroase studii dreptului de autor și contractelor încheiate în cadrul exercițiului dreptului de autor. În *Analele Universității din Iași*, a publicat studiul intitulat *Dreptul de autor* în care aduce precizări importante asupra naturii juridice a dreptului de autor pe care îl consideră „un tip de drept deosebit în conținutul căruia se înmănușiază drepturi personale și patrimoniale, avînd din această cauză o proprie și originală reglementare juridică”¹.

A doua lucrare în acest domeniu este publicată în *Analele Universității din Iași* sub titlul: *Contractele pentru folosirea în film a unor opere de creație*, apărută în anul 1962. În această lucrare se fac delimitarea și cercetarea naturii juridice în diferitele categorii de contracte care se încheie în legătură cu executarea și difuzarea unui film.

În anul 1967 a publicat în *Analele Universității din Iași* un studiu consacrat cauzelor de exonerare a răspunderii organizațiilor socialiste, în care ia poziție în cadrul discuțiilor ce se poartă asupra noțiunii de forță majoră în raporturile între organizațiile socialiste

¹ „An. st. Univ. Iași”, secția III, 1966, p. 382.

pe care Paul Demetrescu o consideră ca avînd aceleași trăsături ca și în raporturile de drept comun,² precum și asupra unor probleme controversate în practica arbitrală.

Jurist cu o formație multilaterală, el și-a îndreptat cercetările și către problemele filozofiei dreptului, precum și către contribuția unor juristi de seamă la dezvoltarea științei juridice din țara noastră. Astfel, în 1955 a publicat în *Analele Universității din Iași* un studiu privind concepția politico-juridică a lui Montesquieu, iar în 1966, un studiu despre Nicolae Titulescu în care relevă personalitatea acestuia ca profesor și cercetător al dreptului civil.

În cadrul activității științifice, Paul Demetrescu a prezentat numeroase comunicări la sesiunile științifice ale Universității din Iași, precum și în cadrul activității Asociației Juriștilor din R. S. România.

Întreaga activitate a profesorului Paul I. Demetrescu se caracterizează printr-un deosebit simț al noului, prin preocuparea pentru problemele majore ale dreptului nostru socialist. Moartea l-a surprins cu condeiu în mină, în plină efervescență creatoare, cu o mulțime de planuri de viitor nerealizate.

Ca profesor, Paul I. Demetrescu s-a impus prin firea sa sociabilă, prin seriozitatea muncii desfășurate și prin atașamentul său față de colectivul Facultății de drept în care și-a desfășurat activitatea timp de 21 ani.

Prelegerile sale erau urmărite cu viu interes de către studenți, iar conferințele sale erau frecventate de un numeros public. Exemplele pe care le dădea la curs nu erau simple citate ale unui om erudit, ci se bazau, în cea mai mare parte, pe rezultatele propriei sale activități științifice. Lecțiile sale întruchipau o armonioasă îmbinare între teoria și practica dreptului care ajutau pe viitorul jurist să-și însușească cunoștințele de bază la un înalt nivel și îi insufla cunoștința nobilei misiuni sociale a profesiei de jurist în statul nostru socialist. Îndrumările ce le dădea studenților erau făcute cu multă răbdare, cu blîndețe și dragoste de oameni; de aceea era unul dintre cei mai stimați și iubiți profesori ai facultății.

Amintirea profesorului Paul I. Demetrescu va rămîne mereu vie în memoria studenților și a colegilor săi.

Vasile Negru

² „An. șt. Univ. Iași”, secția III, 1967, p. 183.

LEGALITATEA INCRIMINĂRII, GARANȚIE JURIDICĂ
FUNDAMENTALĂ A DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR
CETĂȚENEȘTI

DE

B. BRAUNȘTEIN

Deschizind o nouă etapă în dezvoltarea României, în activitatea partidului, Congresul al IX-lea a trasat un program multilateral de perfecționare a tuturor laturilor vieții economice, sociale, politice și ideologice ale țării, a cărui îndeplinire reprezintă premisa esențială a desăvârșirii construcției socialiste și trecerii treptate la construirea comunismului.

În cadrul procesului de îndeplinire a programului susmenționat se înscriu și măsurile inițiate de partid privind continuarea dezvoltării democrației noastre socialiste.

Din multitudinea acestor măsuri fac parte și cele care urmăresc consolidarea legalității socialiste, aceasta reprezentând în concepția partidului o componentă esențială a democrației socialiste, deoarece respectarea legilor creează condiții favorabile de manifestare a democrației, după cum existența unui climat democratic chează adoptarea unor legi care să exprime nevoile societății și ale cetățenilor.

În această direcție menționăm determinarea atribuțiilor Ministerului Afacerilor Interne și Consiliului Securității Statului, controlarea întregii lor activități pe plan central și local de către organele de partid și de stat, hotărârea privind reabilitarea unor activiști de partid, în sfârșit, elaborarea și adoptarea noului cod penal care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969.

Pornind de la condițiile specifice ale țării noastre — privite și în perspectiva dezvoltării lor viitoare — de la prevederile Constituției, ca bază legislativă a întregului sistem al dreptului, de la realizările po-

zitive ale științei și practicii noastre judiciare, noul cod penal prezintă o operă cu adevărat nouă, originală, armonioasă, clară ca formulări și consecvent socialistă.

În ce privește caracterul socialist al unei legi penale, acesta, după cum se știe, se oglindește în funcțiile pe care respectiva lege este chemată să le îndeplinească în viața societății.

Tocmai de aceea, chiar în art. 1 al noului cod penal se prevede că scopul legii penale este să apere, împotriva infracțiunilor, Republica Socialistă România, suveranitatea, independența și unitatea statului, proprietatea socialistă, persoana și drepturile acesteia precum și întreaga ordine de drept.

Enumerând valorile sociale a căror apărare este indispensabilă pentru existența și dezvoltarea orînduirii noastre socialiste, textul amintit îndeplinește totodată și un important rol educativ contribuind la formarea și dezvoltarea sentimentului de respect față de aceste valori.

Apărarea acestor valori împotriva infracțiunilor — al căror număr este în continuă scădere ca rezultat al înaintării țării pe drumul socialismului — se face prin amenințarea și, la nevoie, prin aplicarea de pedepse sau măsuri educative în funcție de gravitatea celor înfăptuite.

În condițiile democrației socialiste și ca expresie a acesteia, realizarea funcției mai sus amintite implică respectarea neabătută a legalității. Iată de ce, exprimînd grija pentru continua ei întărire, noul cod penal, tot în cadrul dispozițiilor preliminare (art. 2), înscrie în mod expres, și nu implicit, cum o face vechiul cod penal, ca dominant în dreptul nostru penal principiul potrivit căruia numai legea prevede ce fapte constituie infracțiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor și măsurile ce se pot lua în cazul săvîrșirii acestor fapte.

Prin urmare, potrivit acestui principiu, orice fapt oricît de periculos ar fi pentru societate nu poate fi pedepsit de către judecător, atîta timp cît în prealabil nu a fost incriminat și pedepsit de către legiuitor; totodată, nimeni nu poate fi supus unei pedepse pe care legea nu o prevede.

Lăsînd numai legii puterea de a trage hotarul dintre faptele penale și cele extrapenale, principiul legalității incriminării și pedepselor constituie o garanție juridică fundamentală a drepturilor și libertăților pe care Constituția țării noastre le recunoaște tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie, în scopul afirmării multilaterale a personalității umane.

De vreme ce legea arată ce fapte constituie infracțiuni, principiul legalității incriminării apare, în mod necesar, în definiția noțiunii generale de infracțiune dată de art. 17, al. 1 din noul cod penal, potrivit căruia, infracțiune este fapta care prezintă pericol social, săvîrșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală.

Întrucit, prin săvîrșirea sau comiterea unei infracțiuni, după cum se arată în art. 144 din noul cod penal, se înțelege săvîrșirea oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora ca autor, instigator sau complice, urmează că trebuie definite prin lege, cu precizie și claritate, nu numai conținuturile infracțiunilor consumate pe care le prevăd normele penale speciale, ci și tentativa de infracțiune, instigarea și complicitatea despre care tratează normele penale generale.

În lumina acestei sarcini ce revine legiuitorului, noul cod se distinge prin claritatea și precizia formulărilor atît din partea generală cît și din partea specială, asigurînd astfel realizarea legalității socialiste în domeniul luptei contra infracțiunilor.

În conținutul unor infracțiuni se repetă unii termeni ca „obștesc”, „arme” etc., sau expresii ca „în public”, „timp de război” etc. Pentru a preîntîmpina interpretarea și aplicarea diferită a normelor ce cuprind asemenea termeni sau expresii, și deci încălcarea caracterului unitar al legalității socialiste, noul cod penal precizează înțelesul acestor termeni sau expresii în *Partea generală*, titlul VIII denumit *Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală* asigurînd astfel interpretarea și aplicarea uniformă a legii penale.

Principiul legalității incriminării și pedepsei se adresează nu numai legiuitorului dar și organelor judiciare. Trebuind să-și întemeieze activitatea de urmărire și judecată numai pe lege, ele nu pot nici să adauge nici să elimine vreo trăsătură din conținutul legal al infracțiunilor, deoarece numai legea penală prevede ce fapte constituie infracțiuni.

Dar nu numai atît; nu este suficient ca fapta judecată să constituie infracțiune, ci mai este necesar ca organul judiciar să arate și ce anume infracțiune, orice greșeală de încadrare juridică ducînd la casarea hotărîrii pronunțate pentru nelegalitate.

Din principiul legalității incriminării și pedepsei, ca principiu dominant în dreptul nostru penal, decurg o serie de consecințe privind izvoarele dreptului penal, aplicarea legii penale în timp și limitele interpretării legii penale.

1. Consecințe cu privire la izvoarele dreptului penal

De vreme ce numai legea prevede ce fapte constituie infracțiuni și pedepsele ce se pot aplica infractorilor, urmează cu necesitate că izvor al dreptului penal nu poate fi decît legea penală.

Prin lege penală, potrivit art. 141 din noul cod penal, se înțeleg orice dispoziții cu caracter penal cuprinse în legi sau decrete. Dacă numai legea penală în înțelesul dat acesteia de art. 141 din noul cod

penal prevede ce fapte constituie infracțiuni, această regulă fundamentală nu ridică legii puterea de a lăsa determinarea unor elemente, de exemplu a elementului material al faptei incriminate pe seama altor acte normative. În acest sens putem cita, de exemplu, art. 308 din noul cod penal potrivit căruia „Nerespectarea măsurilor privitoare la prevenirea sau combaterea bolilor molipsitoare, dacă a avut ca urmare răspîndirea unei asemenea boli se pedepsește cu închisoare de la o lună la 2 ani”. Textul urmează a se completa cu un alt act normativ, ce va stabili măsurile privitoare la prevenirea și combaterea bolilor molipsitoare. Aceste măsuri vor putea fi luate prin hotărîri ale Consiliului de Miniștri, hotărîri ale consiliilor populare etc.

În legătură cu tratatul internațional, ca izvor de drept penal, părerea noastră este că acesta poate constitui izvor al dreptului penal numai dacă capătă putere de lege, satisfăcîndu-se astfel principiul legității incriminării. Întemeiem această opinie pe prevederea din art. 43, pct. 9 din Constituție, potrivit căreia Marea Adunare Națională ratifică și denunță tratatele internaționale care implică modificarea legilor. Este evident că un tratat internațional care ar incrimina o faptă ca infracțiune, implicînd în fapt o modificare a legii penale prin completare, va deveni izvor de drept penal numai după ratificarea sa de către Marea Adunare Națională.

Cit privește Deciziile de îndrumare ale Planului Tribunalului Suprem, emise în vederea aplicării unitare a legilor, în activitatea de judecată, acestea neconstituind lege nu sînt nici izvor al dreptului penal.

2. Consecințe cu privire la aplicarea legii penale în timp

Întrucît numai legea prevede ce fapte constituie infracțiuni, urmează cu necesitate că legea penală se aplică faptelor pe care le incriminează, numai din momentul intrării și pînă în momentul ieșirii ei din vigoare, deoarece numai în acest interval de timp se poate vorbi de fapte prevăzute de legea penală. Acesta este principiul activității legii penale pe care noul cod penal îl înscrie în art. 10, potrivit căruia legea penală se aplică infracțiunilor săvîrșite în timpul cit ea se află în vigoare. Pe cale de consecință, legea penală nu are nici efect retroactiv nici putere ultraactivă, cu excepția cazurilor admise

de lege. Aceste cazuri sînt arătate în art. 11 și următoarele din noul cod penal, a căror examinare depășește cadrul comunicării de față.

3. *Consecințe cu privire la limitele interpretării legii penale.* Prin interpretarea legii penale se urmărește doar cunoașterea sensului exact al acesteia ca premisă a realizării legalității socialiste. Aceasta înseamnă că pe cale de interpretare, indiferent de organul care o face, nu se pot crea infracțiuni sau pedepse, aceasta fiind numai opera legii potrivit principiului legalității incriminării și pedepselor.

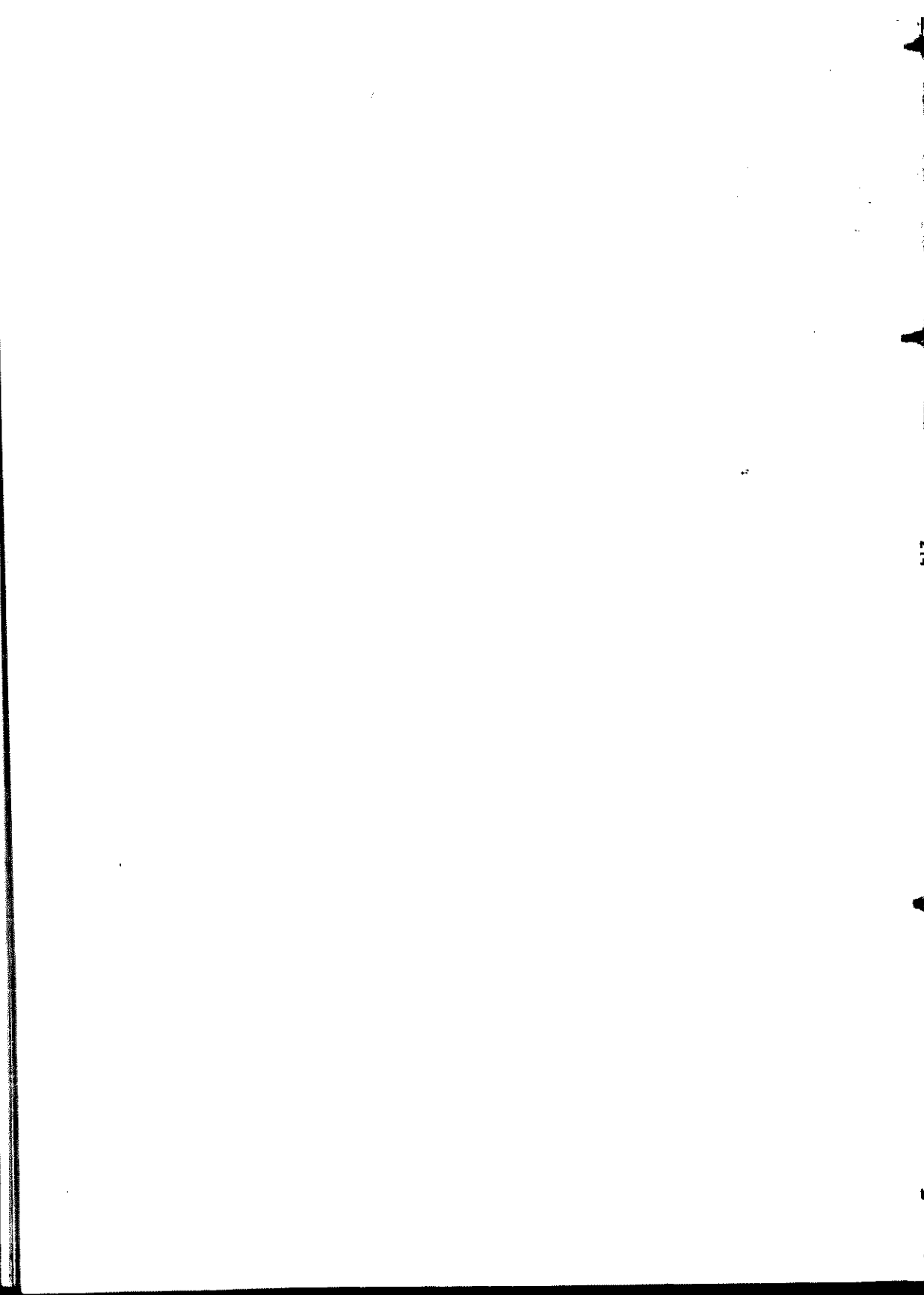
Afirmația de mai sus privește în egală măsură nu numai interpretarea extensivă ci și cea restrictivă.

Se afirmă, uneori, după părerea noastră în mod greșit, că în cazul interpretării extensive s-ar lărgi sensul legii penale, iar în cazul celei restrictive s-ar restrînge acest sens.

Dacă afirmația de mai sus ar fi exactă, ar însemna că pe cale de interpretare nu se stabilește sensul adevărat al legii penale ci, dimpotrivă, se încalcă acest înțeles.

Adevărul este că pentru a pune de acord formula legii cu voința pe care o exprimă, este necesar uneori de a o extinde sau de a o restrînge, fără ca prin aceasta să se extindă ori să se restrîngă însuși sensul legii.

În incheiere, vreau să subliniez faptul că, fără a avea pretenția unei analize exhaustive, comunicarea de față a încercat doar să contureze imaginea generală a unuia dintre principiile de bază ale dreptului nostru penal, a cărei neabătută respectare contribuie la dezvoltarea democrației noastre socialiste.

NOUL COD DE PROCEDURĂ PENALĂ AL REPUBLICII SOCIALISTE
ROMÂNIA, IMPORTANT INSTRUMENT JURIDIC DE ÎNTĂRIRE
A LEGALITĂȚII SOCIALISTE ÎN ACTIVITATEA ORGANELOR
JUDICIARE PENALE

DE

GR. GR. THEODORU

Întărirea continuă a legalității socialiste constituie o condiție indispensabilă pentru desăvârșirea construirii socialismului în România și trecerea treptată la comunism, deoarece normele de drept transpun pe plan juridic politica Partidului Comunist Român, întemeiată pe cunoașterea profundă a legilor obiective de dezvoltare socială în condițiile specifice ale țării noastre. Normele de drept consacră la noi valorile fundamentale ale societății socialiste, cucerite de poporul muncitor, și de aceea ele determină cadrul social în care trebuie să acționeze fiecare cetățean pentru bunul mers al colectivității, ocrotindu-l totodată față de orice tendință de încălcare a drepturilor și intereselor lui legitime. În mod deosebit, în etapa actuală de construire în țara noastră a societății socialiste multilateral dezvoltate, legea constituie unul din instrumentele principale prin care se definesc obiectivele de realizat și se instituie mijloacele cele mai potrivite pentru îndeplinirea lor.

Întărirea legalității este pe deplin posibilă în statul nostru, oamenii muncii fiind interesați în respectarea legilor socialiste, care exprimă voința și interesele lor. De aceea, partidul promovează și cultivă în mod consecvent respectul legii, ca o îndatorire a tuturor cetățenilor, fără excepție, importanța care se acordă acestei îndatoriri reflectându-se prin consfințirea ei în Constituție (art. 39).

Dacă respectarea legilor Republicii Socialiste România reprezintă una din îndatoririle fundamentale ale fiecărui cetățean, cu atât mai mult constituie o îndatorire fundamentală pentru organele judiciare

penale, care au sarcina de a apăra respectarea întocmai a legilor și de a trage la răspundere penală pe cei care săvârșesc cele mai grave încălcări ale legii — infracțiunile. „Să întărim continuu legalitatea socialistă — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R. Respectul legilor trebuie să reprezinte o obligație pentru toți activiștii de partid și de stat. Legea trebuie să fie respectată în primul rind de aceia care sint chemați să vegheze la aplicarea ei”¹. Iar în Hotărîrea din aprilie 1968 a Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la reabilitarea unor activiști de partid se dau următoarele indicații obligatorii: „Nimeni nu are dreptul să se prevaleze, indiferent sub ce formă, de funcțiile deținute în partid sau în stat pentru a nesocoti legile statului, a încălca normele democrației noastre socialiste. Nici o indicație sau dispoziție dată de vreo persoană, indiferent de funcția pe care o deține, nu poate să înlocuiască legea. Fiecare membru de partid, fiecare cetățean poartă răspunderea pentru faptele sale și are obligația să acționeze numai și numai în conformitate cu legile țării”².

Întărirea legalității în activitatea organelor judiciare impune perfecționarea continuă a calificării profesionale și dezvoltarea în permanență a conștiinței juridice socialiste a celor care activează în cadrul organelor judiciare penale, astfel încît să se promoveze la fiecare în parte atît un înalt spirit de vigilență și de fermitate neabătută în apărarea legilor, cît și atitudine atentă, plină de grijă față de om, față de drepturile ce-i sint recunoscute prin lege. De aceea, activitatea organelor judiciare penale trebuie să se întemeieze numai pe adevăr și pe aplicarea întocmai a legii.

Dar sarcina întăririi legalității în activitatea organelor judiciare nu se poate limita numai la asigurarea respectării legilor în vigoare. Legalitatea depinde în cel mai înalt grad de caracterul legilor care trebuie respectate, de faptul dacă ele corespund în totul relațiilor sociale existente și în continuă dezvoltare, dacă cuprind suficiente garanții pentru evitarea abuzurilor, dacă sint în concordanță cu noile concepții de reglementare a domeniului respectiv de activitate.

În actuala etapă a construcției socialismului în țara noastră, analiza științifică a dus la constatarea unei rămîneri în urmă a codului de procedură penală ce fusese adoptat cu peste 30 ani în urmă, față de necesitatea unei cît mai rapide și eficiente activități de tragere la răspundere penală a tuturor infractorilor, dar și a unei cît mai ferme respectări a drepturilor și libertăților fundamentale ale fiecărui cetățean. Cerința perfecționării legislației procesual-penale, ca un mijloc important de întărire a legalității în activitatea organelor judiciare

¹ Cuvîntare la adunarea activului de partid al municipiului București din 26 aprilie 1968, Editura politică, București, 1968, p. 31.

² „Scînteia”, nr. 7685 din 26 aprilie 1968.

penale, s-a reflectat în elaborarea noului cod de procedură penală, intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969, și a noilor legi care l-au însoțit³.

Noul cod de procedură penală al Republicii Socialiste România se întemeiază pe o concepție consecvent socialistă. Este concepția care reflectă victoria deplină și definitivă a socialismului în țara noastră, concepția care pune în centrul atenției omul, cu drepturile și libertățile sale fundamentale, consfințite prin constituție, și care impune o reglementare de natură să le garanteze în cel mai înalt grad. Transpunerea în lege a acestei concepții asigură întărirea legalității socialiste în activitatea organelor judiciare penale, deoarece pune la dispoziția acestor organe cadrul legal perfecționat de desfășurare a activității lor, ceea ce le dă posibilitatea aplicării în cele mai bune condiții a represiunii penale împotriva infractorilor, instituind totodată și garanțiile procesuale necesare pentru ca activitatea judiciară să se desfășoare numai potrivit legii și în conformitate cu adevărul, iar orice abuz și orice eroare judiciară să poată fi descoperită și înlăturată imediat.

Analiza dispozițiilor noului cod de procedură penală ne dezvăluie această concepție ce a stat la baza elaborării lui. Cerința întăririi continue a legalității socialiste în activitatea organelor judiciare penale a acționat pe trei direcții principale:

— trecerea celor mai importante atribuții de urmărire și de judecată asupra organelor judiciare cu calificare superioară, care prin pregătirea și experiența lor pot asigura în mai bune condiții legalitatea în activitatea judiciară penală;

— perfecționarea controlului și supravegherii activității judiciare, pentru ca orice încălcare a legii să poată fi ușor descoperită și imediat înlăturată;

— extinderea drepturilor procesuale ale părților, în special ale învinuitului și inculpatului, și întărirea lor cu noi garanții de natură să asigure aflarea adevărului în fiecare cauză penală și respectarea întocmai a legii.

Dispozițiile care reflectă o direcție sau alta nu sînt separate, ci se întrepătrund; legalitatea nu ar putea fi asigurată numai prin efectuarea urmăririi de către procuror sau judecarea cauzei de către un tribunal superior, dacă nu ar exista și garanțiile procesuale de natură să împiedice chiar aceste organe de la abuzuri și erori judiciare; controlul și supravegherea mai bine organizate, mai eficiente, previn ilegalitățile, iar în caz că ele au fost totuși săvîrșite, creează condițiile descoperirii și înlăturării lor la timp. Numai existența unor garanții procesuale nu poate asigura respectarea legii, dacă activitatea judiciară

³ Legea nr. 58/1968 pentru organizarea judecătorească, Legea nr. 60/1968 pentru organizarea și funcționarea Procuraturii R. S. România, Legea nr. 59/1968 privind comisiile de judecată (Buletinul Oficial nr. 169 din 27 decembrie 1968).

ar fi lăsată în sarcina unor organe mai puțin pregătite, cu o experiență mai redusă și nesupuse unui control eficient.

1. Activitatea de urmărire penală, efectuându-se de un organ ce acționează unipersonal și în secret, fără participarea, de regulă, a părților la strângerea probelor, prezintă, teoretic, un teren prielnic pentru săvârșirea de abuzuri și de ilegalități de persoanele rău intenționate. Practica ne-a demonstrat că atunci când s-au produs ilegalități în activitatea judiciară, acestea au fost mai frecvente și mai grave în activitatea organelor de urmărire penală. Era, de aceea, firesc ca noul cod de procedură penală să se preocupe, pentru întărirea legalității în activitatea judiciară, în principal de o mai bună reglementare a urmăririi penale.

Noul cod trece asupra procurorului, ca organ de supraveghere a respectării legilor, atribuția exclusivă de a lua măsuri care aduc atingere libertății persoanei și de a hotărî asupra trimiterii în judecată a celor care au săvârșit infracțiuni. Astfel, punerea în mișcare a acțiunii penale, prin care se declanșează activitatea de tragere la răspundere penală a infractorului, nu este dată decât în căderea procurorului (art. 235); trimiterea în judecată a inculpatului nu se poate realiza decât prin rechizitoriul procurorului (art. 262); arestarea invinuitului sau a inculpatului devine o prerogativă numai a procurorului în faza de urmărire penală (art. 136 al. 2). Organul de cercetare al miliției sau al securității, care desfășoară activitatea de strângere de probe, poate face propuneri procurorului asupra măsurilor necesare, dar luarea și motivarea măsurii și răspunderea pentru legalitatea și temeinicia ei revine numai procurorului. Procurorul fiind și organ cu sarcini speciale de supraveghere a respectării legii, există o mai mare garanție că aceste măsuri nu vor fi luate decât în cazurile strict necesare și cu respectarea dispozițiilor și formelor legale.

Noul cod perfecționează mijloacele și formele supravegherii pe care o exercită procurorul asupra activității de cercetare penală, conferindu-i dreptul de a infirma orice act sau măsură procesuală a organului de cercetare penală care nu a fost dată cu respectarea legii.

Desființînd calitatea de organ de anchetă penală, ca organ superior de urmărire, noul cod prevede obligativitatea efectuării urmăririi penale de către procuror în cazurile mai grave și mai complicate (art. 209 al. 4); calitățile superioare ale procurorului față de cele ale organului de cercetare penală asigură, pentru aceste cazuri, efectuarea unei urmăririi complete și temeinice dar, în același timp, legale.

Competența de a efectua urmărirea și de a exercita supravegherea activității organelor de cercetare penală revine procurorului de la unitatea de procuratură corespunzătoare instanței competente să judece cauza în primă instanță (art. 209 al. 2 și 4). În acest mod, urmărirea penală în cele mai grave cazuri — de competența tribunalelor județene, militare teritoriale și a celui suprem — va fi supravegheată

sau efectuată de procurorii din organele superioare de procuratură, ceea ce este de natură să asigure în mai bune condiții legalitatea în activitatea de urmărire penală. Supunând și activitatea de urmărire pe care o exercită procurorul personal unui control, noul cod prevede, spre deosebire de trecut, că măsura arestării preventive și trimiterea în judecată sînt supuse confirmării procurorului șef al unității, iar cînd urmărirea este efectuată de acesta, confirmării procurorului ierarhic superior.

Dispoziția din art. 5 al Legii nr. 60/1968 pentru organizarea și funcționarea Procuraturii R. S. România, potrivit căreia procurorul ierarhic superior poate să îndeplinească oricare din atribuțiile procurorilor în subordine sau să suspende ori să anuleze actele și dispozițiile acestora, poate fi folosită oriocînd de procurorii ierarhic superiori pentru aplicarea justă și unitară a legii în activitatea de urmărire penală.

Din toate dispozițiile examinate rezultă că prin noua reglementare a urmăririi penale, trecîndu-se efectuarea celor mai importante activități și hotărîri asupra procurorului, în special asupra procurorului ierarhic superior, s-a format cadrul necesar pentru întărirea respectării legii în desfășurarea acestei activități procesuale.

Sub codul anterior, în judecarea cauzelor penale nu s-au înregistrat vădite încălcări ale drepturilor procesuale ale părților, dar s-au pronunțat hotărîri care nu au constatat pe deplin adevărul sau care nu au aplicat întocmai legea penală. Aceste lipsuri în activitatea instanțelor judecătorești se datorau, în bună parte, judecării unor cauze grele și complicate de judecători cu o pregătire profesională insuficientă, cu o experiență judiciară mai redusă.

Pentru a întări legalitatea în activitatea instanțelor judecătorești, noul cod încredințează judecarea cauzelor penale mai importante tribunalelor județene și tribunalelor militare teritoriale, în compunerea cărora intră judecători cu o pregătire superioară și cu o mai mare experiență judiciară, calități care au determinat încadrarea lor la aceste tribunale superioare. Prin lărgirea competenței tribunalelor județene și militare teritoriale, de a judeca în primă instanță, se asigură o mai atentă și serioasă judecare în cele mai grave și complicate cauze, reducîndu-se astfel cazurile de aplicare greșită a legii. Într-adevăr, judecătorii de la tribunalele superioare, prin pregătirea lor, pot evita mai ușor erorile judiciare și aplicarea greșită a legii. La aceasta contribuie și formarea completului de judecată cu cel puțin doi judecători, care se pot sfătui în hotărîrea pe care trebuie să o dea; de asemenea, contribuie și activitatea de mai bună calitate a procurorului care participă la judecată — din procuratura de județ —, precum și a avocaților care asigură apărarea, selecționați din cei mai bine pregătiți.

Dat fiind că în aceste cazuri judecarea recursului revine Tribunalului Suprem, se asigură și uniformitatea în interpretarea legii pe întreg teritoriul țării și o politică penală unitară în aplicarea pedepselor celor mai grave.

2. Teoria procesuală consideră, și practica judiciară a confirmat justețea acestui punct de vedere, că oricât de calificat este organul judiciar care efectuează urmărirea sau judecata, prevenirea sau înlăturarea abuzurilor, ilegalităților și a erorilor judiciare nu este posibilă fără instituirea unui control judiciar sistematic și eficient. De aceea, perfecționarea controlului activității judiciare se reflectă în noul cod de procedură penală ca o preocupare permanentă.

Legiuitorul s-a preocupat, în primul rînd, de instituirea unui control mai eficient în ce privește măsurile preventive luate împotriva inculpatului. Sub reglementarea anterioară, prelungirea duratei arestării preventive a învinutului, după primele trei luni de prelungire, se acorda de procurorul general; noul cod prevede că după expirarea prelungirilor pe care le poate acorda procurorul — cel mult trei luni — orice altă prelungire a măsurii arestării preventive nu se mai poate acorda decît de către instanța judecătorească. Judecarea cererii de prelungire a duratei arestării preventive se face în prezența inculpatului și a apărătorului său, ceea ce asigură în mai bune condiții libertatea persoanei, căci instanța poate lua cunoștință de toate apărărilor invocate de către inculpat și pe care procurorul nu le-a avut în vedere cînd a cerut prelungirea. Făcînd parte din altă categorie de organe, instanța de judecată va aprecia mai obiectiv necesitatea prelungirii arestării preventive decît organul superior celui care cere prelungirea.

Pe aceeași linie de garantare a libertății personale, noul cod prevede, spre deosebire de vechea reglementare, dreptul inculpatului de a ataca cu recurs separat și imediat încheierea primei instanțe prin care se ia măsura preventivă, supunînd legalitatea și temeinicia ei verificării instanței de recurs.

Pentru a asigura o supraveghere și un control eficient a libertății cetățenilor, prin legea de organizare și funcționare a procuraturii se prevede (art. 12) că procurorul exercită supravegherea legalității măsurilor de reținere și de arestare preventivă nu numai în cursul urmăririi penale, ci și la locurile de reținere și de deținere, verificînd condițiile în care aceste măsuri se execută și luînd măsurile prevăzute de lege. De asemenea, Legea nr. 58/1968 pentru organizarea judecătorească (art. 17) prevede, ca o inovație pentru legislația noastră, că președintele tribunalului județean, al municipiului București și al tribunalului militar teritorial, sau judecătorii delegați de aceștia verifică, la locurile de deținere, legalitatea deținerii și modul de executare a pedepselor privative de libertate.

Procurorul și judecătorii delegați cu verificarea locurilor de deținere au dreptul să examineze orice acte referitoare la legalitatea deținerii sau internării, dosarele personale și orice alte lucrări în legătură cu situația celor reținuți sau deținuți, să examineze cererile sau reclamațiile verbale ale deținuților și să-i asculte fără prezența altor persoane, luând cunoștință astfel de orice abuz ce s-a săvârșit cu privire la libertatea unei persoane și având dreptul să ia măsurile necesare pentru intrarea în legalitate sau să sesizeze organele competente pentru luarea lor.

Noul cod a perfecționat mijloacele de control și de înlăturare a ilegalităților nu numai în materie de arestare preventivă ci și în ce privește soluționarea cauzelor penale.

S-a lărgit dreptul de recurs al părților și împotriva hotărârilor pronunțate în primă instanță de secția penală sau militară a Tribunalului Suprem. Controlul instanței de recurs se referă atât la legalitatea cât și la temeinicia hotărârii primei instanțe, efectuându-se din oficiu și sub toate aspectele; s-au creat și alte condiții mai bune pentru descoperirea și înlăturarea erorilor cu privire la fapte sau la aplicarea legii.

O importantă modificare s-a adus reglementării revizuirii. Sub codul anterior, revizuirea era o cale de atac de excepție, care nu putea fi admisă, în principiu, decât dacă noile împrejurări descoperite atrăgeau o schimbare de soluție a cauzei, din condamnare în achitare și invers. În acest mod, dacă noile împrejurări aduse la cunoștința organelor judiciare nu implicau decât o schimbare de calificare sau o modificare a pedepsei, revizuirea nu era primită iar hotărârea nelegală și netemeinică rămânea executorie. Noua reglementare a cazurilor de revizuire (art. 394) permite, dacă s-au descoperit fapte sau împrejurări care nu au fost cunoscute de instanță la soluționarea cauzei, să fie desființată hotărârea nelegală și netemeinică și să fie nu numai schimbată soluția dată, ci chiar modificată în ce privește încadrarea juridică sau pedeapsa. Printr-o asemenea reglementare, revizuirea devine o cale de atac la îndemina părților pentru a fi înlăturate erorile grave de fapt sau de drept care au influențat soluția dată cauzei. Trebuie reținută noua dispoziție (art. 399) care obligă pe procuror să înainteze dosarul instanței competente după efectuarea cercetării referitoare la noile împrejurări descoperite, indiferent de concluziile la care ajunge, astfel încât revizuirea își recapătă caracterul de cale de atac ce trebuie soluționată de o instanță judecătorească; sub codul anterior, numai cererile de revizuire pe care procurorul le găsea întemeiate ajungeau în fața instanței, ceea ce nu putea asigura în cele mai bune condiții înlăturarea erorilor judiciare pe baza descoperii de noi împrejurări de fapt.

Pentru a crea posibilități și mai largi de sesizare a Tribunalului Suprem cu un recurs extraordinar, se acordă acest drept nu numai

procurorului general și și ministrului justiției (art. 409) care, prin inspectorii judecătorești, este informat sistematic de orice hotărâre definitivă prin care s-a adus o încălcare esențială legii sau este vădit netemeinică. De asemenea, dacă inculpatul condamnat a decedat între timp, Tribunalul Suprem nu dispune încetarea procesului penal ca urmare a acestei cauze de împiedicare a punerii în mișcare sau a exercitării acțiunii penale, ci continuă judecarea recursului extraordinar pentru a se pronunța achitarea, dacă inculpatul nu este vinovat; se dă posibilitatea, astfel, ca și în cazul revizuirii, să se reabiliteze persoana care fost victima unei erori judiciare, chiar după moartea sa.

Subliniind și dispozițiile care prevăd că orice persoană condamnată definitiv fără a fi vinovată sau arestată preventiv pe nedrept are dreptul la repararea de către stat a pagubei suferite, drept ce trece, în caz de deces, și la persoanele care se aflau în întreținerea sa, se poate forma o imagine clară a mijloacelor pe care le instituie noul cod pentru descoperirea erorilor judiciare și a ilegalităților, precum și pentru înlăturarea și repararea lor.

3. Oricît de bine ar fi reglementată activitatea organelor judiciare și controlul din oficiu al acesteia, abuzurile, încălcarea legii nu ar putea fi evitate dacă nu s-ar acorda părților din proces drepturi procesuale cît mai largi, înarmate cu garanții judiciare puternice, prin folosirea cărora să se poată împiedica producerea sau, dacă s-au produs, să se poată obține înlăturarea lor și pedepsirea celor vinovați.

Spre deosebire de vechea reglementare, noul cod înscrie în mod expres, printre alte reguli de bază ale procesului penal, și garantarea libertății persoanei (art. 5), potrivit căreia în cursul procesului penal nici o persoană nu poate fi reținută sau arestată decît în cazurile și condițiile prevăzute de lege. Fără o asemenea garanție a libertății persoanei nu se poate concepe cu adevărat nici democrația socialistă, nici drepturi cetățenești, nici dezvoltarea personalității umane.

În aplicarea acestui principiu, se prevăd dispoziții noi care asigură în mai bune condiții libertatea persoanei. Astfel, noul cod reproduce dispoziția din constituție care prevede că măsura preventivă nu poate fi luată decît dacă sînt probe sau indicii temeinice că învinuitul sau inculpatul a săvîrșit o faptă prevăzută de legea penală (art. 143). Această dispoziție era necesară întrucît atît timp cît există prezumția de nevinovăție — și noul cod formulează în mod expres această prezumție (art. 66) — luarea unei măsuri de constrîngere care presupune vinovăția învinuitului nu poate fi admisă decît după răsturnarea prezumției de nevinovăție prin probe sau indicii temeinice. Obligînd pe procuror sau instanța de judecată să indice temeiurile concrete care au determinat luarea măsurii preventive, se asigură astfel răspunderea în luarea măsurii și se creează condițiile evitării abuzurilor.

Umanismul socialist al noilor prevederi se reflectă și în dispoziția după care, la luarea măsurii preventive sau la alegerea ei, trebuie să se țină seama de scopul acesteia, de gradul de pericol social al infracțiunii, de sănătatea, vârsta, de antecedentele și alte situații privind persoana față de care se ia măsura (art. 136 al. 3), astfel în cât măsura reținerii și arestării preventive să constituie o măsură de excepție în cursul procesului penal, luată numai în cazurile strict necesare.

O inovație în domeniul garantării libertății persoanei o constituie introducerea unei măsuri preventive cu un grad mai redus de constrângere — obligarea temporară a învinutului sau inculpatului de a nu părăsi localitatea în care locuiește fără încuviințarea organelor judiciare (art. 145). Prin această măsură, care constă numai dintr-o limitare temporară a libertății de circulație, se realizează scopul oricărei măsuri preventive — împiedicarea învinutului sau inculpatului de a se sustrage de la urmărire și judecată — dar printr-un grad mai redus de constrângere decît privarea de libertate.

Pe linia garantării libertății persoanei se înscrie și dispoziția că arestarea inculpatului nu poate fi dispusă decît după ascultarea lui, ceea ce asigură cunoașterea împrejurărilor care ar putea face inutilă măsura preventivă; de asemenea, dispoziția care reduce durata arestării preventive a inculpatului de la două luni, sub codul anterior, la o lună.

Unul din drepturile de bază ale învinutului sau inculpatului este acela de a lua parte la activitatea desfășurată de organele judiciare pentru a-și putea dovedi nevinovăția sau împrejurările care atenuază răspunderea sa penală. În această privință, noul cod înscrie dispoziții de o deosebită importanță în asigurarea legalității în activitatea organelor judiciare.

Astfel, spre deosebire de vechea reglementare, potrivit căreia învinutul nu era chemat la efectuarea actelor de urmărire penală, noul cod asigură prezența personală sau prin reprezentant a învinutului sau a inculpatului la efectuarea următoarelor acte de urmărire: ridicarea de obiecte și înscrisuri, percheziții, cercetarea la fața locului, autopsii, prelungirea duratei arestării preventive de către instanță. În cursul judecății în primă instanță se asigură în mai bune condiții chemarea inculpatului la termenul de judecată și prezența acestuia. O dispoziție nouă, revendicată de literatura de specialitate, o constituie aceea care acordă inculpatului arestat preventiv dreptul de a fi adus la judecata în recurs, indiferent dacă se poate ușura sau agrava situația lui, precum și dreptul inculpatului de a fi citat la judecata în recursul extraordinar, dacă s-a cerut agravarea situației sale. Se știe că sub codul anterior inculpatul arestat preventiv nu era adus la judecata în recurs, fiind reprezentat de un apărător, afară de cazul în care recursul era declarat de procuror sau de partea vătămată. Lipsa de contact dintre apărător și recurentul arestat preventiv împiedica pe apărător să desfășure

soare apărarea în cele mai bune condiții; lipsa inculpatului recurent la judecata în recurs împiedică instanța să cunoască împrejurările pe care inculpatul ar fi dorit să le comunice în apărarea sa.

Dacă a fost lărgit dreptul învinutului și al inculpatului de a participa la activitatea judiciară, era firesc, pe linia întăririi garanțiilor acordate acestuia, să se lărgască și participarea apărătorului la această activitate. Potrivit prevederilor anterioare, în cursul urmăririi penale apărătorul nu avea decât dreptul să facă cereri și memorii în favoarea învinutului. Noul cod admite participarea apărătorului la efectuarea următoarelor acte de urmărire: percheziții, cercetarea la fața locului, autopsii, iar la celelalte acte dacă obține încuviințarea organului de urmărire (art. 172 al. 1). A fost înscrisă revendicarea doctrinei ca apărătorul să-l poată asista pe învinuit sau inculpat la prezentarea materialului de urmărire penală (art. 172 al. 2), activitate la care apărătorul poate da un sprijin efectiv nu numai celui pe care-l apără, dar și organelor de urmărire; de asemenea, apărătorul îl poate asista pe învinuit cu ocazia judecării cererii de prelungire a duratei arestării preventive. Și pentru ca apărarea să fie efectivă, se prevede că nu poate fi împiedicat, în aceste două cazuri, contactul dintre apărător și învinuitul sau inculpatul arestat preventiv (art. 172 al. 3).

Au fost sporite cazurile în care participarea apărătorului este obligatorie. Astfel, se prevede că apărarea este obligatorie în cursul urmăririi și al judecării nu numai pentru minori, ca în vechea reglementare, ci și pentru militarii în termen sau pentru învinuții sau inculpații care sînt arestați, chiar în alte cauze. De asemenea, în cursul judecării, asistența juridică este obligatorie în cauzele în care legea prevede pentru infracțiunea săvîrșită pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani sau atunci cînd instanța s-a convins că inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea.

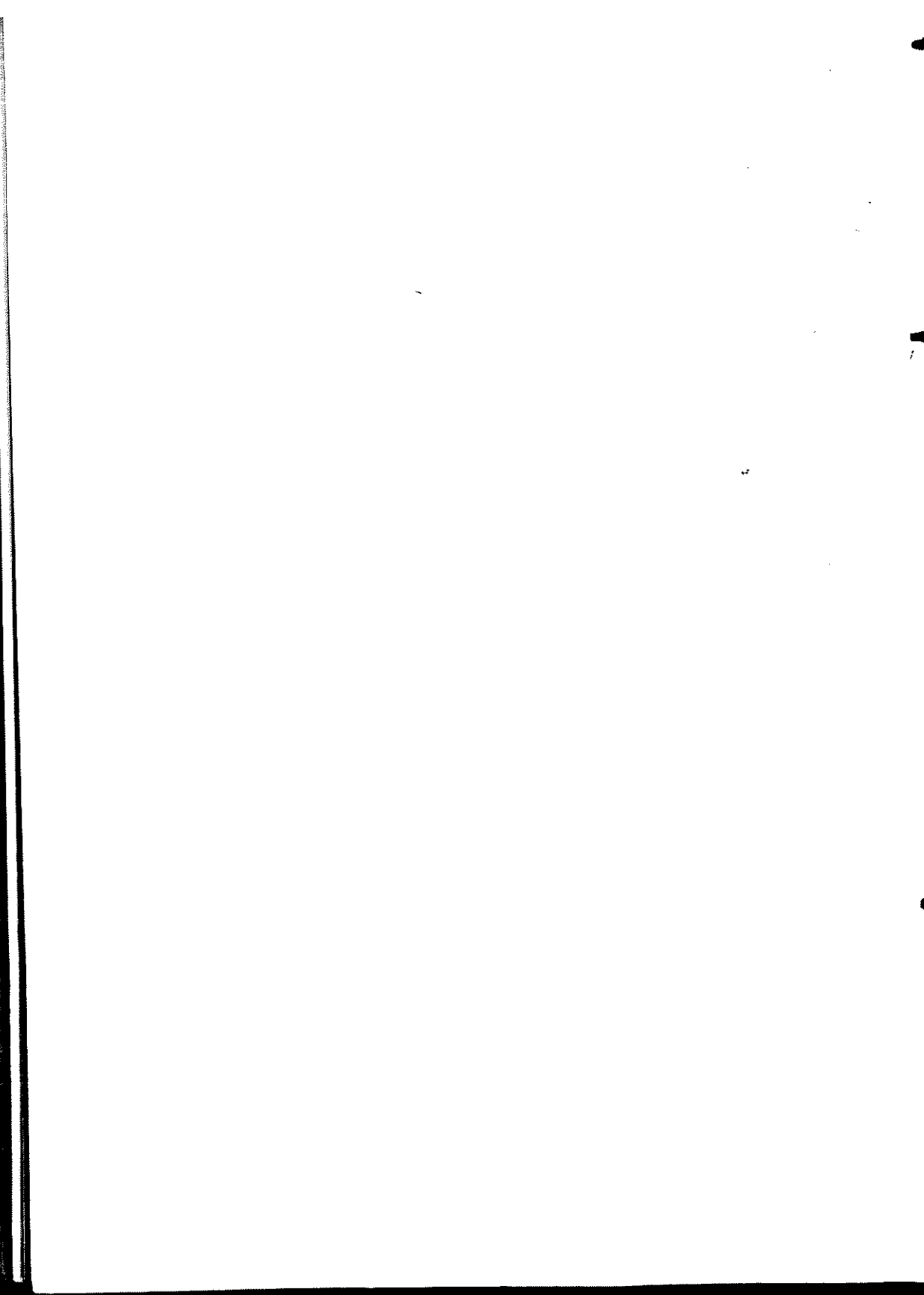
Dreptul învinutului sau inculpatului de a participa mai eficient la activitatea judiciară, prin prezența sa la efectuarea unor acte de urmărire și prin asistarea lărgită de către apărător în tot cursul procesului, face posibilă o apărare fermă a intereselor sale legitime și împiedicarea abuzurilor și a erorilor. De aceea, dispozițiile care asigură prezența personală a inculpatului la judecată și asistarea lui de către apărător, în cazurile cînd aceasta este obligatorie, sînt prevăzute sub sancțiunea nulității absolute (art. 197 al.2).

Noul cod de procedură penală nu acordă numai drepturi sporite învinutului sau inculpatului, ori celorlalte părți din proces, dar creează și noi garanții pentru exercitarea lor. Astfel, este posibil ca învinuitul sau inculpatul, ori persoana vătămată, să nu cunoască drepturile procesuale acordate de lege și de aceea să nu le exercite în proces. Pentru a da eficiență acestor drepturi, se instituie obligația procesuală pentru organele judiciare de a explica părților drepturile procesuale pe care le au și de a le ajuta să le exercite (art. 202, 323).

Trebuie subliniată și renunțarea de către noul cod la procedura specială pentru judecarea infracțiunilor care aduc atingere avutului obștesc; procedura de drept comun fiind considerată că asigură mai bine soluționarea justă a cauzelor penale, s-a renunțat la o astfel de procedură specială.

Din analiza de mai sus a unora din dispozițiile noului cod de procedură penală și ale legilor care l-au însoțit la punerea lui în aplicare, se poate trage concluzia că noua noastră legislație se înscrie consecvent pe linia trasată de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, prin glasul secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Partidul e ferm hotărât să pună cu desăvîrșire capăt la tot ce a fost negativ în trecut, este capabil să ia toate măsurile pentru ca nimeni și niciodată să nu mai poată fi arestat și condamnat pe nedrept, pentru ca toți cetățenii țării noastre să se simtă cu adevărat membri ai unei societăți socialiste”⁴.

⁴ Cuvîntare la adunarea activului de partid al municipiului București din 26 aprilie 1968, Editura politică, București, 1968, p. 32.

PROBLEME ȘI SOLUȚII ALE CONFLICTELOR DE LEGI ÎN DOMENIUL FAMILIEI
ÎN CODIFICAREA POLONEZĂ DIN 12 NOIEMBRIE 1965

DE

M. JACOTĂ

Există un lucru care cu greu ar putea fi tăgăduit acum: în condițiile economice, sociale și politice ale lumii contemporane interesul nostru pentru problemele practice și, pe cale de consecință, și pentru cele teoretice ale dreptului internațional privat este în plină creștere. Lucrul acesta rezultă din numărul din ce în ce mai mare de tratate, convenții și acorduri internaționale care cuprind și prevederi de drept internațional privat, cit și din eforturile constante de a dezvolta și perfecționa legislația internă privind conflictele de legi. Ar trebui să subliniem aici, cel puțin în trecere, importanța regulilor scrise și nescrise din legislația conflictuală a fiecărei țări, cu atât mai mult, cu cât s-a susținut în literatura noastră, ca și în alte țări socialiste, că o caracteristică a dreptului internațional privat socialist îl constituie dezvoltarea cu precădere a dispozițiilor din tratatele, convențiile și acordurile internaționale. (Istvan Szaszy, *Private International Law in the European People's Democracies*, Budapest, 1964, p. 11; Horst Wiemann, *Caratteristiche sui rapporti di diritto internazionale privato fra gli stati socialisti*, estr. da „Diritto internazionale”, an. XVI, nr. 3, 1962, p. 274 urm.). În unele din țările socialiste din Europa, cum ar fi R.D. Germană, R.S. Cehoslovacă, R.P. Polonă și U.R.S.S. s-au făcut pași importanți în vederea perfecționării legislației interne a dreptului conflictelor de legi¹. Dispozițiile vechi acolo unde existau (ca în R.D.G., R.S.C. și R.P.P.), au fost abrogate și în locul lor au fost adoptate noi texte care exprimă transformările sociale și economice care au avut loc de la eliberarea lor. Astfel, pentru a ne mărgini la câteva exemple, din legea poloneză din 1965 nu mai fac parte dispozițiile asupra competenței legii naționale a bărbatului și a tatălui, care le era atribuită în calitate de „șefi de familie” și, de asemenea, a dispărut reglementarea tipică pentru o epocă mai veche a legislației burgheze privind „copilul natural” și altele. Mai puțin s-a făcut, după părerea noastră, pe linia preocupărilor ca noile reguli să corespundă realităților sociale, necesităților practice în condițiile istorice date. Într-adevăr, în R.P.P., ca și în R.S.C. și în R.D.G. (v. „Anal. Univ.

¹ *Legea cehă asupra dreptului internațional privat și a procedurii* din 1963, în vigoare din 1 aprilie 1964, publicată în „Bulletin de droit tchécoslovaque”, 4, 1963, p. 273; *Legea introd. la Cod. fam. al R.D.G. din 20 dec. 1965* (cap. III și IV); *Bazele legist. căsătoriei și fam. U.R.S.S. și rep. unionale din 1968* (sect. VI).

Iași, S. III b, t. XIII, 1967, p. 232), redactorii noilor legi au plecat de la concepția că aceste raporturi sînt sau trebuie să fie cîrmuite în principiu de legea națională. Aplicarea acestui principiu, ușor de justificat teoretic, creează însă, atunci cînd urmează a fi tradus în viață, dificultăți serioase, uneori de netrecut, care nu pot fi soluționate decît printr-o părăsire a principiului legii naționale și revenirea la aplicarea legii instanței sau a legii teritoriale. Revenirea aceasta poate avea loc fie direct, atunci cînd noua lege consacră aplicarea legii instanței sau a reședinței în cazurile în care aplicarea legii naționale nu constituie soluția satisfăcătoare, fie indirect, atunci cînd se pun la îndemina judecătorului instrumente de felul ordinii publice, retrimiteii, calificării, precum și altele mai puțin cunoscute, care le permit să înlăture aplicarea legii naționale în favoarea legii instanței sau a reședinței. Desigur, legea națională nu trebuie să fie exclusă cu totul dintre soluțiile care ar putea fi luate în considerare. Judecătorii utilizează totdeauna aceste mijloace și aceasta arată preferința lor deosebită pentru legea instanței și rezistența pasivă pe care o opun injuncțiilor literaturii juridice privind aplicarea legii naționale. În rîndurile ce urmează, vom trece în revistă principalele dispoziții ale noii legi poloneze² și vom căuta să subliniem însemnătatea reală a textelor care fac aplicarea legii naționale în domeniul căsătoriei, a celor care fac aplicarea legii instanței, cît și importanța practică a dispozițiilor privind ordinea publică și retrimiterea, care au efectul de a înlocui aplicarea legii naționale cu legea instanței.

1. Condițiile de fond pentru încheierea căsătoriei sînt indicate în legea din 1965 de legea națională a soților sau a fiecăruia din viitorii soți, dacă au cetățenii diferite. În această materie, aplicarea legii naționale nu creează dificultăți. Pentru a se vedea dacă mariajul este posibil pentru fiecare dintre viitorii soți potrivit legii sale naționale, se vor cerceta pentru fiecare în parte dispozițiile din legile respective. Practic, lucrul acesta se realizează cerînd de la fiecare dintre viitorii soți un certificat eliberat de autoritățile competente din țara noastră, constatînd că, după legea sa, se poate căsători.

② 2. Raporturile personale și patrimoniale dintre soți sînt, în principiu, cîrmuite de legea națională comună a soților. Dar cazul în care soții (străini) să aibă o lege națională comună, dar să se adreseze tribunalelor poloneze și nu celor din țara lor se iveau mai degrabă rar, căci, dacă soții au aceeași cetățenie, ei se adresează de preferință tribunalelor lor naționale pentru numeroase considerații. Cazul cel mai frecvent, așa cum ne arată practica, este acela în care soții nu au o cetățenie comună. Și atunci, conform § 3 al art. 17 din noua lege, li se aplică legea domiciliului lor comun. Aici, trebuie să facem o observație: soții pot avea domiciliul comun în Polonia sau în străinătate. Dacă au domiciliul comun în străinătate, este firesc să introducă acțiunea la tribunalul competent de acolo (și, în cazul acesta, aplicarea legii străine de instanța poloneză rămîne mai mult ipotetică). Dacă au domiciliul comun în Polonia, aplicarea legii domiciliului înseamnă aplicarea legii poloneze (decî, a legii instanței). Rămîne la aprecierea instanțelor poloneze împrejurarea dacă părțile au în Polonia un domiciliu sau numai o simplă reședință.

În vechea reglementare (art. 14, al. 1 al legii de drept internațional privat din 2 august 1926, „Revue de droit international privé”, 1928, p. 190 și urm.), raporturile personale și patrimoniale dintre soți erau cîrmuite de legea națională, dacă ei aveau aceeași cetățenie. Dacă aparțineau unor state diferite, atunci raporturile personale și patrimoniale erau cîrmuite de ultima lege națională comună. Dar, dacă soții n-avuseră niciodată o lege națională comună? În privința aceasta, legea nu spunea nimic, lăsînd practicii judiciare cîmp liber de acțiune și practica a preferat, în general, să aplice legea instanței, în locul legii naționale, raporturilor între străini care se formează în fața instanțelor și cu concursul lor. În ce privește convențiile matrimoniale și donațiile între soți și logodnici, ele erau supuse legii naționale a soțului sau a logodnicului în momentul încheierii căsătoriei sau a logodnei (v. art. 15

² Această notă prezintă, în esență, textul comunicării prezentate la sesiunea științifică a Univ. Iași din oct. 1967.

al. 1 din legea de drept internațional privat din 1926). Aici dificultatea de a alege între cele două legi naționale era soluționată în favoarea legii soțului sau a logodnicului, consacrare evidentă a concepției despre inegalitatea femeii cu bărbatul în cadrul familiei burgheze. Soluția este, evident, impracticabilă în dreptul socialist și chiar din ce în ce mai mult respinsă de dreptul din principalele țări europene cu o altă orînduire socială, din cauza locului tot mai important ocupat de femeie în producția socială, (cf. legea franceză din 13 iulie 1965 care instituie un nou regim al bunurilor soților în timpul căsătoriei — regimul legal al comunității limitate la dobîndiri). Pentru divorț, art. 17 repeta soluția tradițională a legii naționale comune a soților. Dacă, în momentul divorțului, soții nu aveau o lege națională comună, atunci urma să se aplice ultima lor lege națională comună. Dar dacă nu aveau o lege națională comună? În lipsa unei prevederi exprese, rămînea ca judecătorul să găsească cea mai potrivită soluție, conformă cu principiile generale (legea cea mai apropiată de raportul juridic considerat) care, după concepția redactorilor legii, era, evident, legea națională și, fiindcă trebuia să se facă o opțiune, legea națională a bărbatului. Comparația între soluțiile vechii legi și cele din noua reglementare ne arată drumul parcurs în direcția aplicării legii instanței și tendința care se manifestă în acest domeniu de raporturi sociale, devenit de la un timp destul de important: raporturile de familie cu un element străin.

3. În noua lege, divorțul este supus legii naționale comune a soților în momentul introducerii acțiunii. Dar, dacă în acest moment, nu au o lege națională comună, divorțul este cirmuit de legea statului unde soții sînt domiciliați. În lipsă de domiciliu comun, se aplică dreptul polonez ca lege a instanței. Dar, în legătură cu aceste dispoziții, trebuie să facem cîteva precizări. După cum rezultă din texte, se ia în considerare faptul că soții au cetățenii diferite sau au aceeași cetățenie. Să examinăm primul caz.

a. Soții au o lege națională comună. Desigur, trebuie să înțelegem că este vorba în acest caz de doi străini, fiindcă altfel cazul nu mai privește dreptul internațional privat. Dacă soții au aceeași cetățenie, atunci, de obicei, și așa pare și firesc, ei se adresează instanțelor lor naționale. Sînt mai multe șanse ca ele să soluționeze mai bine cauza. Rareori soții, amîndoi străini și avînd aceeași cetățenie, se adresează tribunalelor poloneze și acesta ar fi cazul cînd ei ar avea domiciliul în Polonia. Presupunînd că instanța poloneză a domiciliului părților (și în direcția aceasta merge practica actuală), este competentă, se pune problema dacă sentința va fi recunoscută în statul căruia îi aparțineau străinii, pentru motivul că instanțele aceluia stat erau și ele competente.

b. Mai frecvent este cazul cînd soții nu au aceeași cetățenie și este și firesc să fie așa. Și aici putem distinge: 1. un soț este străin, iar celălalt este polonez; 2) amîndoi soții sînt străini, dar au cetățenii diferite. Noua lege nu face această deosebire, dar dispune: li se aplică legea statului unde sînt domiciliați și, dacă au domiciliul în R.P. Polonă, se aplică dreptul polonez — ca drept al instanței — adăugăm noi.

Să ne oprim la prima soluție: dacă soții au cetățenii diferite, divorțul este reglementat de legea statului unde soții sînt domiciliați. Asupra noțiunii de domiciliu există diferite sisteme în dreptul internațional privat. Se deschide, deci, problema calificării noțiunii de domiciliu. Instanța poloneză este suverană în a decide dacă soții au sau nu un domiciliu în Polonia și ar putea considera ca atare o simplă reședință în Polonia. În cazul nostru putem considera că 1) soții au un domiciliu comun în afară de Polonia; 2) au un domiciliu comun în Polonia.

1) Pentru primul caz, este greu de presupus că un proces de divorț se va deschide în Polonia. Ar fi instanța poloneză competentă?

2) În cazul al doilea care, după părerea noastră, se poate singur prezenta sau, cel puțin, cel mai frecvent, soții ar avea domiciliul în Polonia (dar după calificarea poloneză; după calificarea străină, ei ar putea avea domiciliul în altă parte!). Li se aplică dreptul polonez. Soluția este simplă, dă siguranță părților și va fi ușor primită de instanțe. În fine, ultima soluție: soții sînt străini, dar nu au un domi-

ciliu comun. Față de dificultățile pe care le-ar fi prezentat menținerea soluției bazată pe legea națională, noua lege a admis soluția primită din ce în ce mai mult în dreptul comparat, a aplicării legii instanței, adică soluția teritorială. Iată, deci, că în această materie, de o netăgăduită importanță și de o frecvență aplicare practică, noua lege primește soluția teritorială.

Noua lege marchează un progres față de proiect (publicat în *Rev. critique de dr. int. privé*, 1, 1962, p. 190 și urm.) și față de vechea lege.

Proiectul, spre exemplu, prevedea aplicarea legii naționale a celor doi soți (art. 22). Soluția n-ar fi prezentat dificultăți prea mari dacă cei doi soți ar fi avut aceeași cetățenie. Dar dacă aveau cetățenii diferite? Pe care din cele două legi naționale o preferăm? Proiectul, pentru acest caz, dispunea că dacă legile naționale diferă asupra admisibilității divorțului, se aplică legea statului unde soții își au reședința.

4. Raporturile dintre părinți și copii sint cirmuite în noua reglementare de legea națională a copilului. Și aici, ca și în cazurile de mai sus, se poate, bineînțeles, presupune că părinții și copiii au aceeași cetățenie sau au cetățenii diferite. Dar legea nouă crede a pune capăt dificultăților optînd pentru una din legile în conflict și anume pentru legea națională a copilului. La drept vorbind, opțiunea pentru una din legile în conflict nu este o chestiune nouă.

Tratatele de asistență juridică încheiate de Polonia cunosteau această soluție. Cf. art. 26 din tratatul de asistență cu România, „În cauzele privind contestarea, tăgăduirea și stabilirea filiației este aplicabilă legea Părții Contractante al cărei cetățean este copilul”. Iar după art. 27, raporturile dintre părinți și copii se stabilesc potrivit legii Părții Contractante al cărei cetățean este copilul.

Legea din 1926, acum abrogată, opta, în cazul în care cetățenia părinților era diferită de a copiilor, pentru legea națională a tatălui. Într-adevăr, în cursul sec. XIX, în țările în care se adoptă principiul legii naționale în domeniul familiei, era necesar să se aleagă una din legile în conflict, în cazul în care părțile aveau cetățenii diferite. Concepția dominantă permitea să se opteze pentru legea națională a bărbatului, considerat ca șeful asociației conjugale; iar, în raporturile dintre copii și părinți, pentru legea națională a tatălui, ca persoana care deține puterea părintească. Ulterior, în sec. XX, transformările ce au avut loc în concepțiile clasei dominante și apoi în drept, în direcția recunoașterii unei egalități formale, juridice între soți au făcut ca prima soluție să fie părăsită de literatură și practică în mare măsură. A rămas însă predominantă legea părintelui în cazul raporturilor dintre părinți și copii, cu tendința de a căuta și aici o soluție mai potrivită.

În tratatele de asistență juridică încheiate de țările socialiste din Europa, care au păstrat în conflictele de legi în domeniul familiei principiul legii naționale (dar cu importante restricții, care fac ansamblul de soluții mai potrivit nevoilor practice), pentru cazul în care părinții și copiii au cetățenii diferite, se optează pentru legea națională a copilului (dar art. 24 al tratat. dintre Ungaria și Bulgaria prevede aplicarea legii naționale a persoanei indicată ca tată; cf. *Herzegh, G., Le système de nos conventions d'aide judiciaire conclus avec les Etats socialistes*, în „Acta juridica”, V, 1963, fasc. 1—2, p. 156; cf. și observațiile noastre în *An. șt. Univ. Iași*, III, b, X, 1964, p. 135). În cazul tratatelor de asistență, soluțiile s-ar putea explica prin aceea că, de obicei, copilul care se găsește în proces cu părintele său (mai adesea pentru cercetarea paternității ori pensie de întreținere) domiciliază în țara a cărei cetățenie o are și introduce acțiunea în fața instanțelor naționale. Aceștia le vine mai ușor să judece după propria lege. Așa în cit sub cuvîntul aplicării legii naționale, se înlesnește, de fapt, aplicarea legii instanței care judecă. Acesta este cazul obișnuit. Dar că s-au putut ivi cazuri în care aplicarea legii naționale a copilului să nu fie cea mai potrivită soluție, este ceea ce dovedește practica și chiar dispozițiile tratatelor.

Într-un număr mare de procese, reclamantii, copii prin reprezentanții lor legali, cetățeni sovietici și domiciliați în U.R.S.S., au introdus acțiuni în cercetarea paternității și pensie de întreținere împotriva părinților lor, cetățeni români și domici-

liați în România. După prevederile tratatului de asistență, acțiunile erau de competența instanțelor sovietice și urma să se aplice dreptul sovietic. Ele s-au judecat, totuși, în România cu aplicarea dreptului român (cf. observațiile noastre în „An. șt. Univ. Iași”, III b, X, 1964, p. 137; una din spețe este prezentată de D. Stănescu, *Caracterul absolut sau relativ al regulii de competență stabilite prin art. 29 al tratatului cu U.R.S.S.*, în „Justiția Nouă”, nr. 1, 1960, p. 125 și urm.). Așadar, opțiunea în favoarea legii naționale a copilului poate să aibă o oarecare rațiune în tratatele de asistență, deoarece ea este însoțită de dispoziția că instanța competentă este instanța națională sau de la domiciliul copilului (reclamantul). În cazul opțiunii conținută într-o lege internă, dispoziția este nesemnificativă. Ar avea un sens oarecare dacă legea copilului ar cuprinde dispoziții mai favorabile pentru el. Din p.d.v. practic, nu vedem ce avantaj ar avea copilul străin să se judece în Polonia conform legii lui naționale? Această ar putea să cuprindă dispoziții mai puțin favorabile iar, pe de altă parte, aceste dispoziții să nu fie totuși de așa natură, în cât să permită instanței poloneze să invoce ordinea publică. Pe de altă parte, dacă se invocă ordinea publică, aplicarea legii naționale rămâne inoperantă. Legea cehă de drept internațional privat din 1963 — care, și ea, are la bază principiul legii naționale — a prevăzut aceste dificultăți de aplicare și a dispus următoarele: în cazul în care copilul străin locuiește în Cehoslovacia, pentru o mai completă apărare a drepturilor sale, se va aplica legea cehă (deci, legea teritorială). Copilul va fi apărat în special când legea străină nu permite cercetarea paternității sau o permite în condiții de prescripție nefavorabile copilului (prescripția prea scurtă, trecerea termenului de prescripție). Legea națională a copilului se observă în dreptul internațional privat ceh și pentru celelalte raporturi între copii și părinți (creșterea, educarea, întreținerea). Dar există o excepție foarte importantă, menită, după părerea noastră, să formeze regula în practică, și anume, cazul când copilul „trăiește” (în sensul de simplă „reședință”) în Cehoslovacia: atunci se aplică legea cehă. Același lucru se poate observa în noua lege germană (art. 10 din *Einführungsgesetz zum Familiengesetzbuch der DDR*, vom 20 Dez. 1965; cf. observațiile noastre în An. șt. Univ. Iași, III b, XIII, 1967, p. 235); filiația copilului, stabilirea paternității sînt examinate conform legii naționale a copilului în momentul nașterii și aceeași lege cîrmuiește raporturile dintre părinți și copii (art. 19). Atunci cînd aceste dispoziții ar da naștere la dificultăți, H. Wiemann (*Le nuove norme di diritto internazionale privato (diritto de famiglia) della Repubblica Democratica Tedesca*, în „Diritto internazionale”, Anno XX, n. 3 (1966), p. 348—356) este de părere că se va recurge în mod subsidiar la legea instanței și în unele cazuri, va fi singura soluție posibilă.

Nu putem înțelege bine ce înseamnă în practică sistemul de drept internațional privat polonez pe care l-am înfățișat aici, dacă nu ținem seama de influența citorva instituții, bine cunoscute, asupra soluționării conflictelor de legi în domeniul familiei, printre care ordinea publică, calificarea, retrimiteria și a. În fine, cf. art. 7 din noua lege, „Dacă este imposibil să se determine conținutul legii străine sau circumstanțele de legătură, trebuie să se aplice legea poloneză”. Deși Przybylowski, în comentariul său („*Panstwa i Prawo*”, 1, 1966, p. 27) are grijă să ne previe că nu trebuie să deducem din aceste dispoziții mai mult decît conțin etc., rămîne totuși de văzut ce vor face în fapt instanțele și, de altfel, cazul prevăzut de art. 7 nu este singurul caz de extindere a aplicării legii instanței, care se practică. Mai există și cazul în care părțile sau partea străină nu-și declină calitatea de străini sau și-o declină, dar nu invocă legea străină sau, mai mult, invocă legea instanței. Literatura nu se ocupă aproape de loc de asemenea situații, totuși foarte frecvente în practică, în care dreptul polonez se va aplica cu titlu subsidiar.

Așadar, realitățile sociale, dificultățile de ordin tehnic constatate în experiența ultimelor decenii, au determinat redactorii noii legi poloneze să facă un loc important legii instanței în noile texte. Principiul fundamental de soluționare pare a fi rămas tot legea națională, ceea ce nu constituie decît o primă impresie la un contact superficial cu textele. Cercetarea aprofundată a situațiilor pune în lumină faptul că numărul cel mai mare de litigii cade sub aplicarea legii instanței. Pe de altă parte,

chiar acolo unde textul dă soluția legii naționale, practica încă pune la îndemna judecătorului un număr de mijloace juridice pentru a reveni la soluția cea mai realistă, care este aplicarea legii instanței.

Trăsăturile pe care am căutat să le subliniem în noua reglementare poloneză se înscriu într-o evoluție generală și uniformă în Europa a soluțiilor în domeniul familiei ale cărei trăsături caracteristice le putem astfel formula:

a) În sistemele de drept internațional privat care, de mai bine de un secol, primiseră principiul legii naționale în domeniul familiei, există tendința de a-l abandona, ca principiu unic de soluționare.

b) Se adoptă în loc un ansamblu de soluții în care, pe lângă legea națională, au un loc important legea domiciliului, legea instanței și cea teritorială.

c) Își face din ce în ce mai mult loc concepția că pentru raporturile care se nasc în fața instanței cu concursul ei (divorțul, împărțirea bunurilor soților etc.) legea cea mai potrivită este legea instanței.

I. FILIPESCU și M. JACOTĂ, *Drept internațional privat*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, 300 pag.

Cursul de drept internațional privat, recent apărut, are menirea de a pune la îndemâna studenților și a altor persoane interesate de acest cerc de probleme o expunere sistematică a principiilor conflictelor de legi.

Prima parte a lucrării este consacrată chestiunilor cu un caracter general (p. 5—99); partea a doua, chestiunilor sociale (p. 99—293). Ne vom mărgini, în cele ce urmează, să subliniem și să discutăm punctele prin care lucrarea de față se distinge de cele ce au precedat.

Relațiile cu un element străin — arată autorii — există în toate domeniile: în dreptul civil, al familiei, ca și în cel penal sau administrativ. Nu toate aceste relații formează însă domeniul de reglementare al dreptului internațional privat, ca ramură a dreptului. Din grupul relativ vast al relațiilor cu un element străin, dreptul internațional privat, ca ramură a dreptului, circumscrie numai relațiile civile, de familie, procesuale civile și unele relații conexe cu acestea. În prezent, atât relațiile pe calea cît și cele financiare cu un element străin atrag atenția specialiștilor. Se vorbește despre un drept penal internațional (H. Donnedieu de Vabres ș.a.), iar articolele de drept financiar internațional apar destul de frecvent în unele reviste străine de specialitate. Chiar țara noastră încheie convenții care au printre altele sau în mod exclusiv ca obiect probleme de drept financiar internațional (evitarea dublei impunerii). Dar dreptul penal internațional și dreptul financiar internațional sînt distincte de dreptul internațional privat: acesta din urmă se ocupă numai de relațiile în care se admite aplicarea dreptului străin de instanțele noastre. Pe de altă parte, este de observat că dezvoltarea relațiilor economice internaționale are drept urmare o lărgire a domeniului dreptului internațional privat. Astfel, de pildă, problemele de dreptul muncii sînt din ce în ce mai mult tratate de autorii de specialitate. Pe de altă parte, se subliniază în lucrare, relațiile civile, de familie și procesuale civile cu un element străin reclamă o reglementare întrucîtva deosebită de ale celorlalte relații civile, de familie și procesuale civile în care lipsesc elemente străine. Specificul reglementării constă în împrejurarea că, în unele situații, dreptul internațional privat indică aplicarea legii străine relațiilor cu un element străin. Într-adevăr, relațiile cu un element străin prezintă o importanță deosebită, subliniată la vremea lor de către Engels și Lenin și care nu încetează să sporească în zilele noastre. Ele impun o reglementare adecvată, care să le permită o continuă și rapidă dezvoltare, dat fiind rolul lor în economia națională. Uneori reglementarea cea mai potrivită — și în privința acesta se dau unele exemple în curs — o constituie legea străină. Un rol în această chestiune îl au necesitățile legate de dezvoltarea relațiilor economice internaționale ale țării noastre. Această concepție cu privire la aplicarea legii străine — care stă (chiar dacă nu a fost de la început clar exprimată) la baza dreptului internațional privat din momentul apariției sale — este opusă în lucrare concepției anterioare sec. XII—XIV. Într-adevăr, în orînduirea sclavagistă (de pildă, în imperiul roman) sau în epoca următoare se aplica uneori legea străină,

dar în virtutea unei concepții diferite (pe care o cunoaștem în știința noastră sub numele de „personalitatea dreptului”). Astfel, în statul roman, ius civile nu era aplicabil anumitor raporturi cu un element străin (condiția juridică a libertului dezrobît de un peregrin nu era determinată de ius civile, ci de dreptul cetății peregrine căreia îi aparținea peregrinul). În aceste cazuri, nu se putea aplica decât legea străină, legea grupului din care făcea parte peregrinul respectiv. Era vorba de o concepție neevoluată, conform căreia dreptul grupului este făcut numai pentru membrii acestuia. Dreptul internațional privat ar avea la bază o concepție nouă, care ar putea fi exprimată ca ideea „posibilității aplicării dreptului străin”. Aplicarea dreptului străin a cunoscut, de la începutul dreptului internațional privat și pînă astăzi, o evoluție care poate fi caracterizată prin lărgirea ariei geografice pe care s-a admis „posibilitatea aplicării dreptului străin” (această arie cuprinzînd astăzi tot globul) și prin fenomenul de sporire constantă a domeniilor în care se aplică dreptul străin (p. 18—20). Așa cum arăta Engels, comerțul mondial cere un sistem juridic egal pentru toți, cel puțin pe scară locală. Această cerință s-a realizat pe mai multe căi; dar metoda cea mai suplă, cea mai corespunzătoare unei vieți economice dezvoltate s-a dovedit a fi dreptul internațional privat. Diferențele concepțiilor privind fundamentul aplicării dreptului străin sînt trecute în revistă și contribuția literaturii române la discutarea acestei probleme este, de asemenea, pusă în valoare.

Din prima parte, nu vom mai insista decît asupra discuției în jurul retrimiterii. Problema este pusă în lumina unor transformări importante în disciplina noastră: este vorba despre trecerea de la conflictele între legi provinciale, care au dominat pînă la finele sec. XIX, la conflictele între legi naționale care, din sec. XIX, au început să prezinte mai multă importanță. Pentru soluționarea conflictelor de legi, literatura de pe continent a preluat, la începutul sec. XIX, teoria școlii franceze a statutelor, care propunea soluții pentru conflictele între legi provinciale. Dar, în conflictele între legi provinciale, aplicarea legii străine era destul de ușor de admis. Și, pentru aceasta, teoria școlii franceze primea frecvent aplicarea legii străine. Dar aplicarea largă a legii străine nu era potrivită cu conflictele între legi naționale. Din această cauză, instanțele au recurs, în cursul sec. al XIX-lea, la diferite modalități pentru a înlătura într-un număr cît mai mare de cazuri aplicarea legii străine. Printre acestea se numără și retrimiteria (împreună cu calificarea, ordinea publică și altele). Atrage atenția faptul că retrimiteria a fost admisă de practică de la început cu scopul vădit de a înlătura aplicarea legii străine, acolo unde nu era de dorit (afacerea Forgo). Utilizarea ei (și nu numai a ei) este un simptom că regulile dreptului internațional privat, așa cum au fost preluate de la școala franceză a statutelor din sec. XVIII, cunoșteau uneori o aplicare prea largă a dreptului străin. Poate ar fi de semnalat că în ultimii 25 de ani practica noastră nu cunoaște nici o aplicare a retrimiterii, ceea ce s-ar putea interpreta ca un semn că, față de sistemul de reguli privind aplicarea dreptului străin adoptat de instanțe, nu se simte nevoia unei atare instituții. Ar mai fi de subliniat și considerentele privind retrimiteria în dreptul conflictual român în lumina principiilor generale. Într-adevăr, retrimiteria — se arată pe larg în lucrare — presupune o concepție despre aplicarea dreptului străin pe care acum dreptul internațional privat o respinge: este vorba de curtoazia internațională. Pe de altă parte, primirea retrimiterii introduce o sursă permanentă de nesiguranță și nestabilitate în dreptul internațional privat. Ori, stabilitatea raporturilor juridice este una din cele mai importante cerințe ale dreptului internațional privat. Acesta are sarcina de a reglementa relațiile cu un element străin care se formează pe baza și în condițiile relațiilor economice internaționale. În momentul de față, tot ceea ce se poate cere de la dreptul conflictual este să prezinte o maximă flexibilitate a soluțiilor, astfel ca, știindu-se instanța care judecă, să se cunoască și soluțiile. Aceleași efecte nocive le are și ordinea publică. Spre deosebire de retrimiterie, ordinea publică este un instrument de care dreptul internațional privat nu se poate dispensa în stadiul actual al conflictelor de legi.

Partea specială a manualului de drept internațional privat prezintă instituțiile dreptului internațional privat în lumina învățaturii marxist-leniniste. Acestor insti-

tuții le sînt aplicate principiile generale ale dreptului internațional privat, prezentate în prima parte. O primă problemă abordată de partea specială o constituie „condiția juridică a străinilor”. La această temă autorii definesc conținutul noțiunii de „străin” în dreptul internațional privat român. Potrivit legii noastre, este străin persoana care are altă cetățenie decît cea a R.S.R. sau persoana fără nici o cetățenie¹. Condiția juridică a străinului este reglementată de totalitatea normelor care prevăd drepturile și obligațiile persoanelor străine în țara noastră. Situația juridică a străinului este tratată în dezvoltarea ei istorică, care evidențiază faptul că statutul juridic al străinului a fost determinat de relațiile de producție.

Regimul juridic al străinului a cunoscut în dreptul internațional privat mai multe forme (așa cum arată manualul):

1. regimul național, în care străinul are aceleași drepturi cu cetățeanul statului respectiv;
2. regimul special în baza căruia situația străinului este reglementată printr-un tratat internațional;
3. regimul clauzei națiunii celei mai favorizate.

În statele socialiste și în dreptul internațional privat al țării noastre, regimul juridic al străinului se caracterizează prin profundul democratism și respect față de demnitatea omului îmbinate cu asigurarea suveranității și securității statului nostru.

Manualul dezvoltă în continuare principiile care stau la baza activității economice internaționale a statului nostru. Activitatea comercială din țara noastră se desfășoară de către întreprinderile de comerț exterior. Aceste unități trebuie să îndeplinească calitatea de persoană juridică. Persoanele juridice și reglementarea lor în dreptul internațional privat constituie un capitol important al lucrării pe care o prezentăm. Persoana juridică este analizată sub diverse aspecte. Astfel sînt: statutul personal al persoanei juridice, naționalitatea persoanei juridice și determinarea naționalității, precum și legea care cîrmuiește capacitatea civilă a persoanei juridice. Conflictele de legi privind starea și capacitatea persoanei fizice au în vedere raporturile cu un element străin privitoare la capacitatea civilă a persoanei fizice, starea civilă, actele și faptele de stare civilă etc. Toate aceste probleme au la bază principiile cuprinse în art. 2 al. 2 din codul civil care arată că „legile privitoare la starea și capacitatea persoanelor urmăresc pe români chiar dacă se află în străinătate”. Această soluție dată de art. 2 al. 2 nu trebuie privită ca fiind unică și suficientă după părerea noastră. În materia stării și capacității persoanelor trebuie adoptat un sistem de soluții care să admită atât aplicarea legii naționale cit și a altor soluții. Manualul discută și problemele ce se ridică în materia dreptului de proprietate și a altor drepturi reale, enunțînd în mod precis limitele de aplicare a regimului „lex rei sitae”. La această temă este prezentată și naționalizarea întreprinderilor în țara noastră, efectele ei în dreptul internațional privat și combaterea practicii judecătorești burghize folosite împotriva legilor de naționalizare. Participarea României la schimbul de valori materiale pe plan mondial constituie o cerință a epocii contemporane. Dreptul internațional privat cuprinde principiile de bază în legătură cu forma actelor juridice pe care diferitele persoane juridice sau fizice le încheie în domeniul acestor schimburi. În dreptul internațional privat român este consacrată regula că forma actelor e guvernată de legea locului unde se încheie conform adagiului „locus regit actum”. În ce privește condițiile de fond și efectele contractelor din comerțul exterior nu avem un text de lege care să reglementeze conflictele de legi din acest domeniu. Totuși, din practica comisiei de arbitraj se poate desprinde că dreptul internațional privat român adoptă fie legea locului încheierii contractului, fie legea locului executării sau chiar poate indica sistemul de drept ale cărui dispoziții le preferă. Această libertate de alegere a legii aplicabile efectelor contractului presupune suveranitatea statelor, imposibilitatea de a nega total o anumită ordine juridică și recunoașterea celor două forme de proprietate

¹ Decretul 260 din 15 iunie 1957, privind reglementarea intrării, șederii și ieșirii străinilor din R.S.R.

din lume. Comisia de arbitraj poate aplica fie legea locului încheierii contractului (*lex loci contractus*), fie legea locului executării (*lex loci executionis*), sau mai poate aplica o soluție combinată a legii locului încheierii cu cea a legii locului executării. Alegerea locului și sistemului juridic care să reglementeze contractul și efectele sale trebuie să țină seama de faptul că lipsește o dispoziție expresă sau un acord care să indice legea aplicabilă conflictelor de legi în comerțul exterior neplanificat și de faptul că părțile și-au exprimat voința expres sau tacit în vederea alegerii legii aplicabile; lucrul acesta ar trebui să fie ușurat de obligația întreprinderilor de comerț exterior de a încheia în formă scrisă contractele cu țările capitaliste.

Contractul trebuie să fie reglementat de o normă care să nu contravină ordinii publice. În fine, legea ce se aplică trebuie să fie o lege în conflict.

Dacă nu rezultă expres din voința părților legea ce trebuie aplicată, comisia de arbitraj trebuie să interpreteze contractul, stabilind astfel legea aplicabilă. În această problemă, autorii francezi susțin că există două elemente de valoare generală care se întîlnesc în toate contractele și anume: locul încheierii și locul executării, cei mai mulți autori pronunțându-se pentru soluția tradițională a locului încheierii².

Literatura juridică franceză precizează că locul executării prezintă importanță mai ales la contractele încheiate prin corespondență, între persoane "ce nu sînt față în față. Se menționează că locul executării nu poate fi luat ca soluție generală pentru că de multe ori nu poate fi determinat. În dreptul englez principiile ce soluționează conflictele de legi în materia contractelor din comerțul exterior sînt aproximativ aceleași. Totuși, instanțele engleze aplică contractelor din comerțul exterior și reguli diferite decît cele tradiționale. De asemenea, se mai are în vedere în stabilirea legii aplicabile contractului și intenția părților.

Plecînd de la analiza practicii comisiei de arbitraj a R.S.R., se arată în lucrare, în lipsa unei manifestări contrare de voință, părțile se prezumă că au supus contractul, ca și raporturile ce izvorăsc din el, legii locului unde s-a încheiat. De asemenea, se mai poate adopta și o soluție combinată: legea încheierii și legea locului executării. În țările socialiste se folosesc procedee pentru prevenirea conflictelor de legi în materia contractelor cum ar fi reguli uniforme cuprinse în condițiile generale de livrare C.A.E.R. 1958, condițiile generale de montaj C.A.E.R. 1962 etc.

De asemenea, între țările socialiste s-au uzat, în domeniul comerțului exterior, clauze-tip și contracte-tip. Potrivit enunțărilor cu care începe capitolul privind la conflictele de legi în domeniul familiei, obiectul acestuia îl constituie unele probleme conflictuale de fond și chestiuni procesuale privind competența jurisdicției române. Trebuie să remarcăm că în legislația noastră nu există un text cu caracter general care să determine legea aplicabilă raporturilor de familie cu un element străin. În această privință, literatura juridică în România citește și în Franța (art. 2 cod. civil român art. 3 al. 3 cod civil francez) prevăd o normă conflictuală de generală aplicatie, care atribuie competență statutului personal în relațiile de familie. Așadar, în principiu, se aplică în această materie legea națională a părților; altă soluție ar fi greu de susținut cît timp art. 2 al. 2 cod civil român este în vigoare. Totuși, pot fi admise excepții de la aplicabilitatea legii naționale. Astfel, se poate discuta în situația cînd părțile au cetățenii diferite, dacă nu ar fi preferabil să se aplice legea domiciliului comun al părților sau legea instanței. Aceste soluții ar putea fi luate în discuție, dar ele nu pot fi decît excepții de la competența legii naționale. Trebuie să remarcăm că în această chestiune practica instanțelor noastre ne arată că o singură soluție nu este suficientă. Din analiza acestei practici reiese că faptele au silit de mult instanțele să apeleze la un întreg sistem de soluții pentru a răspunde situațiilor variate care trebuie rezolvate. Deci legea națională în domeniul raporturilor de familie trebuie privită într-un sistem de soluții care să rezolve conflictele de legi din această materie. Practica noastră judiciară are uneori ten-

² H. Batifool, *Droit international privé*. Ed. 1959, p. 634—641.

dintă să aplice pe lângă legea națională și legea instanței. Raporturile de familie cu un element străin mai sînt reglementate și prin tratatele de asistență juridică pe care țara noastră le încheie cu unele țări socialiste. Manualul discută toate aceste chestiuni pe larg, ajungînd la soluții care au la bază principiile cuprinse în normele dreptului internațional privat, precum și practica judiciară a instanțelor noastre.

Conflictele de legi în materia succesiunii sînt studiate de manualul de drept internațional privat în cap. VIII.

Sub acest titlu sînt tratate o serie de probleme care determină legea aplicabilă în materia raporturilor succesoriale cu un element străin. În domeniul raporturilor succesoriale se studiază probleme în legătură cu: soluționarea conflictelor de legi privind succesiunea în dreptul burghez, condiția juridică a străinului în domeniul dreptului succesoral, determinarea legii aplicabile succesiunii, domeniul de aplicare a legii succesoriale etc.

Ultimele teme tratate de curs se referă la conflictele de jurisdicție (cap. IX) și la arbitrajul în comerțul exterior (cap. X). În ceea ce privește conflictele de jurisdicție, manualul soluționează probleme cum sînt: determinarea instanței competente, determinarea legii procedurale aplicabile etc. Stabilirea competenței în dreptul internațional privat este determinarea instanțelor unei țări în raport cu instanțele altei țări care sînt capabile să soluționeze litigiul ivit.

Lucrarea, care e în primul rînd destinată studenților, utilizează în mod complet literatura română și în limite impuse de natura operei și de cercul de cititori căreia i se adresează literatura străină. În afară de aceasta, practica judiciară și practica comisiei de arbitraj e luată în considerare pentru a sublinia anumite trăsături ale regulilor nescrise ale dreptului internațional privat.

Practica judiciară e totuși mult mai bogată și ar fi de dorit ca viitorul manual să facă o mai largă utilizare, subliniind în același timp, anumite trăsături ale practicii judiciare, în materia contractelor (de transport maritim, spre exemplu), sau în materia familiei și anumite concluzii care s-ar putea desprinde din studiul ei.

Lucrarea, pe care în liniile ei generale am încercat să o prezentăm, pune la îndemîna specialiștilor, într-o tratare sistematică și concisă, un instrument util pentru cunoașterea principiilor generale ale dreptului internațional privat român, principii care sînt deocamdată așa cum pe drept cuvînt se subliniază în curs, în cea mai mare parte, nescrise.

Gh. Piticar

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1955—1969

1. I. Benditer — *Organul gosudarstvennoii vlasti Rumînskoii Narodnoii Respubliki*, Universitatea de stat „M. V. Lomonosov”, Moskva, 1955.
2. — *Vişii organ gosudarstvennoii vlasti Rumînskoii Narodnoii Respubliki*, în „Sovetskoe gosudarstvo i pravo”, nr. 7, Moskva, 1956, publicat şi în limba română sub titlul: *Organul suprem al puterii în R. P. Română*, în „Statul şi dreptul sovietic”, nr. 7, Bucureşti, 1956.
3. — *Democratismul real al sistemului electoral în R. P. Română*, în „Justiţia nouă”, anul XII, nr. 8, Bucureşti, 1956.
4. — *Marea Adunare Naţională şi staturile populare — baza politică a R.P.R.*, în „Justiţia nouă”, nr. 5, Bucureşti, 1966.
5. — *Sistemul electoral al R. P. Române*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, T. III, 1967.
6. — *Natura juridică şi clasificarea actelor organelor locale ale puterii de stat*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, T. IV, 1958.
7. — *Despre preşedintele de republică ca organ suprem al puterii în unele state socialiste*, în „Justiţia nouă”, nr. 1, 1959.
8. I. Benditer şi M. Dvoracek — *Exercitarea de către staturile populare a funcţiei de apărare a drepturilor şi intereselor legale ale cetăţenilor*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, T. V, 1959.
9. I. Benditer — *Reglementarea juridică a activităţii ştiinţifice în institutele de învăţămînt superior*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, T. VI, 1960.
10. — *Cu privire la obiectul dreptului de stat*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, T. VI, fasc. 2, 1960.
11. I. Benditer şi M. Dvoracek — *Pomiritelnite Komisii — dobrovolni organi*, în „Norodni Sveti”, godina XI, nr. 5, Sofia, 1961.
12. I. Benditer — *Natura şi poziţia Consiliului de Stat în sistemul organelor statului*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, T. VIII, 1962.
13. — *Consiliul de stat al R. R. Române*, în „Justiţia nouă”, nr. 6, 1963.
14. I. Benditer (în colaborare) — *Rolul conducător al partidului în crearea şi dezvoltarea dreptului nostru*, în „Justiţia nouă”, nr. 3, 1963.
15. I. Benditer — *Dreptul de stat al ţărilor burgheze*, 2 vol., Bucureşti, 1964.
16. — *Natura mandatului de deputat*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. XI, 1965.
17. — *Perfecţionarea activităţii organelor reprezentative ale puterii de stat în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. IX, 1963.*
18. — *Poziţia şi rolul deputatului în lumina dispoziţiilor constituţiei R. S. România*, în „Justiţia nouă”, nr. 2, 1966.

19. I. Benditer — *Le contrôle de la constitutionnalité des lois*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. XII, 1966.
20. — *Subiectele raporturilor de drept constituţional*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. XIV, 1968.
21. I. Benditer (în colaborare) — *Prelegeri de drept constituţional al statelor burgheze*, 4 vol., Bucureşti, 1967.
22. I. Benditer — *Noţiuni de drept constituţional*, Iaşi, Lit. Univ., 1967—1968.
23. — *Dreptul constituţional şi ştiinţa politică*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III d, T. XV, 1969.
24. B. Braunştein — *Dreptul penal al R.P.R. — Partea specială — Partea I*, Iaşi, Lit. Univ., 1959; *Partea a II-a*, Bucureşti, Ed. did. şi ped., 1960; *Partea a III-a*, Bucureşti, Ed. did. şi ped., 1962.
25. — *Consideraţii asupra obiectului juridic al infracţiunii în dreptul penal R.P.R.*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, T. VI, 1960.
26. B. Braunştein şi M. Zolyneak — *Libertatea şi necesitatea în dreptul penal*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, T. VI, 1960, fasc. 2, supliment.
27. B. Braunştein — *Noul cod penal al R.S.F.S.R., expresie a dezvoltării şi perfecţionării legislaţiei penale sovietice*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. VIII, 1962.
28. — *Consideraţii asupra unor probleme privind lupta împotriva infracţiunilor*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. IX, 1963.
29. — *Despre partinitatea ştiinţei dreptului penal*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. X, 1964.
30. — *Szabadság és szükségeszszerűség a büntetőjogban*, în „Studia juridica auctoritate Universitatis Pécs publicata”, 1964.
31. — *Unele probleme ale vinovăţiei în dreptul penal al Republicii Socialiste România*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. XIII, 1965.
32. — *Unele probleme ale subiectului infracţiunii în dreptul penal al Republicii Socialiste România*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. XII, 1966.
33. — *Cu privire la tratamentul juridic al concursului de infracţiuni*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. XIII, 1967.
34. — *Contribuţii la studiul noţiunii de interes în domeniul dreptului*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. XIV, 1968.
35. — *Unele probleme ale participaţiei în lumina noului cod penal*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III d, T. XV, 1969.
36. — *Legalitatea incriminării, garanţie juridică fundamentală a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III d, T. XV, 1969.
37. St. Ciurea — *Rolul controlului preventiv în activitatea de execuţie şi de dispoziţie a R.P.R.*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. IX, 1963.
38. — *Contribuţia evidenţei contabile la păstrarea, apărarea şi dezvoltarea proprietăţii socialiste de stat în R.P.R.*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. IX, 1963.
39. St. Ciurea şi Gh. Filip — *Sarcinile comitetelor executive ale staturilor populare în domeniul agriculturii în perioada desăvârşirii construcţiei socialismului în R.P.R.*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. X, 1964.
40. — *Atribuţiile staturilor populate şi ale comitetelor executive în condiţiile satului cooperatist*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III b, T. XI, 1965.
41. St. Ciurea — *Unele măsuri preventive în vederea asigurării legalităţii socialiste de către organele administraţiei de stat în R.S.R.*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, d, T. XV, 1969.
42. P. I. Demetrescu — *Concepţia politico-juridică a lui Montesquieu*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, fasc. 1—2, T. I, 1955.
43. — *Dreptul de autor*, în „An. şt. Univ. Iaşi”, S. III, fasc. 1—2, T. II, 1956.
44. — *Contractele speciale în Curs de drept civil*, vol. 2, Lit. Univ. Iaşi, 1958.
45. — *Dreptul cooperatist agricol*, partea I, Bucureşti, Ed. did. şi ped., 1958.

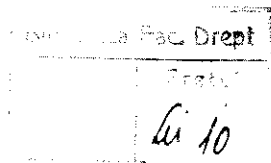
46. P. I. Demetrescu — *Raporturile dintre organizațiile cooperatiste de producție*, „Legalitatea populară”, nr. 2, 1958.
47. — *Natura juridică a contractului din cadrul sistemului de contractări de produse agricole*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VI, 1960.
48. — *Răspunderea căii ferate în transporturile efectuate în cadrul livrărilor de produse între organizațiile socialiste*, „Legalitatea populară”, nr. 5, 1960.
49. — *Contractul de transport*, București, Ed. did. și ped., 1962.
50. P. I. Demetrescu (în colaborare) — *Drept colectivist agricol*, București, Ed. did. și ped., 1964.
51. P. I. Demetrescu — *Drept civil, Teoria generală a obligațiilor*, Buc., Ed. de stat did. și ped., 1966.
52. — *N. Titulescu, profesor și cercetător al dreptului civil*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XII, 1966.
53. — *Exonerarea de răspundere a debitorului dintr-un contract economic în cazul imposibilității obiective de executare a obligației*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XII, 1967.
54. M. Dvoracek — *Rolul comisiilor de împăciuire în respectarea de către cetățeni a normelor de conviețuire socialistă*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VI, 1960.
55. — *Aplicarea învățaturii marxist-leniniste cu privire la principiul centralismului democratic în conducerea economiei noastre naționale*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. IX, 1963.
56. — *Despre unele studii ale lui A. D. Xenopol privind vechile noastre așezăminte*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XIV, 1968.
57. — *Istoria statului și dreptului sclavagist (Orientul antic)*, Lit. Univ. Iași, 1968.
58. Gh. Filip — *Istoria doctrinelor politice și juridice*, vol. 2, Lit. Univ. Iași, 1968.
59. I. Iavorschi — *Rolul dreptului muncii în apărarea societății socialiste*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. I, 1955.
60. — *Unele probleme privind desfacerea contractului de muncă*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. II, 1966.
61. — *Dreptul feudal scris al Moldovei și Țării Românești*, Lit. Univ. Iași, 1956.
62. — *Regimul juridic al muncii agricole în preajma răscoalei țăranilor din 1907*, „Justiția nouă”, nr. 4, 1957.
63. — *Garanțiile personale în dreptul feudal român*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. XII, 1961.
64. — *Contractele de muncă încheiate cu absolvenții instituțiilor de învățământ superior*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. VIII, 1962.
65. — *Reintegrarea angajaților în funcție*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. X, 1964.
66. — *Desfacerea contractului de muncă pentru lipsă îndelungată de la lucru provocată de pierderea capacității de muncă*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XI, 1965.
67. — *Unele observații privind procedura desiacerii contractului de muncă*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XIII, 1966.
68. M. Jacă — *Curs de drept internațional privat*, Ed. did. și ped., Buc., 1961.
69. — *Conflictele de legi în materia contractelor*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. II, 1956.
70. — *Pactul de eliberare din sclavie (pactum ob libertatem) și pactul de răscumpărare a sclavului din fondurile sale proprii (redemptio suis numis)*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. III, 1957.
71. — *Problemele soluționării conflictelor de legi în materia contractelor*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. V, 1959.

72. M. Jacotă — *Observații asupra arbitrajului în dreptul internațional privat*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VII, 1961.
73. — *Izvoarele dreptului internațional privat*, în „Justiția nouă”, 1960.
74. — *Contribuții la studiul descompunerii sistemului sclavagist roman*, în „Studii clasice”, V, 1963.
75. — *Observații asupra tratatelor de drept internațional privat încheiate de R.P.R. cu unele țări socialiste*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, b, T. IX, 1964.
76. — *Conflictele de legi în imperiul roman*, în „Studii clasice”, VIII, 1965.
77. — *Rome et les étrangers*, în Acta Congressus Internationalis. Antiquitas Graeco-Romana ac tempora nostra, Brno, 1967.
78. — *Cîteva texte din perioada clasică a dreptului roman oglindind transformările relațiilor de producție sclavagiste*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VI, 1960, fasc. 2, supliment.
79. — *Les pactes de l'esclave en son nom propre*, în „Revue Internationale des Droits de l'Antiquité”, T. XIII, 1966.
80. — *Noile dispoziții reglementînd conflictele de legi în domeniul familiei în R.D.G. (cap. III și IV din Einfuhrungsgesetz zum Familiengesetzbuch der D.D.R. vom 20 Dez., 1965)*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XIII, 1967.
81. — *L'esclave creancier*, în „Studii in onore di Giuseppe Grosso”, Torino, Giappichelli, 1968.
82. — *Les transformations de l'economie roumaine pendant les premiers siècles de notre ère et la condition de l'esclave agriculteur*, în „Mélanges J. Macqueron”, Aix en Provence, 1968.
83. M. Jacotă și D. Radu — *Divorțul străinilor în lafa instanțelor române*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
84. M. Jacotă — *Observații asupra legii care cirmuiește raporturile de familie ale străinilor care se formează în R. S. România*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, b, T. XIV, 1968.
85. — *Competența instanțelor noastre în procesele de divorț ale străinilor*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
86. — *Probleme și soluții ale conflictelor de legi în domeniul familiei în codificarea poloneză (legea de drept internațional privat din 12 noiembrie 1965)*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
87. O. Loghin — *Infracțiunea de serviciu și contravenția disciplinară*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. VIII, 1962.
88. — *Unele probleme ale recidivei postcondamnatorii*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. X, 1964.
89. — *Cu privire la revocarea măsurii de siguranță a libertății supravegheate*, în „Justiția nouă”, nr. 11, 1966.
90. — *Cu privire la beție și influența ei asupra răspunderii penale*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XVI, 1968.
91. — *Cu privire la programa cursului de criminologie*, în „Forum”, nr. 1/1969.
92. O. Loghin (în colaborare) — *Insemnări de la cel de al XVIII-lea curs internațional de criminologie*, în „Revista română de drept”, nr. 1, 1969.
93. O. Loghin — *Minoritatea în reglementarea noului cod penal*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
94. J. Manoliu (în colaborare) — *Dreptul de administrare operativă directă, natura juridică și apărarea lui prin mijloace de drept civil*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. X, 1964.
95. V. Negru — *Curs de drept civil, partea generală — Persoane și bunuri*, Iași, Lit. Univ., Ed. I, 1955; Ediția II-a; Ediția III-a 1957; Ediția IV-a 1958.
96. — *Cîteva observații în legătură cu noua ediție a codului civil*, în „Justiția nouă”, nr. 7/1956.

97. V. Negru — *Teoria generală a obligațiilor*, în *Curs de drept civil*, Iași, Lit. Univ., 1958.
98. — *Spre rezolvarea problemei locuințelor în R.P.R.*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VI, 1960.
99. — *Contribuția practicii judiciare în dezvoltarea unor principii ale dreptului civil socialist*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. IX, 1963.
100. V. Negru și D. Radu — *Drept procesual civil, partea generală*, vol. I, Iași, Lit. Univ., 1965; vol. II, 1966.
101. V. Negru — *Drept civil. Partea I, Despre persoanele fizice și persoanele juridice. Partea II-a, Bunurile și drepturile reale*, Iași, Lit. Univ., 1968.
102. P. Olcescu — *Unele probleme ale neutralității permanente*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. X, 1964.
103. E. Pipernea — *Noțiunea de suveranitate*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XII, 1966.
104. — *Principiul suveranității și independenței naționale și de stat în constituțiile socialiste ale României*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
105. Șt. Răuschii — *Dreptul de moștenire în gospodăria personală a țăranilor cooperatori*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XI, 1965.
106. D. Radu și R. Sanilevici — *Exercitarea drepturilor civile și procesual civile și abuzul de drept în practica noastră judiciară*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XIII, 1967.
107. R. Sanilevici — *Vol. IV al operelor lui V. I. Lenin*, în „Probleme economice”, nr. 3, 1955.
108. — *Bazele legislației civile U.R.S.S. și a Republicilor Unionale și domeniul de reglementare a dreptului civil*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VIII, 1962.
109. — *Unele probleme ale întinderii răspunderii contractuale ale organizațiilor socialiste*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. IX, 1963.
110. R. Sanilevici și D. Radu — *Consecințele calculării greșite a prețului în contractele încheiate de organizațiile socialiste*, în „Justiția nouă”, nr. 7, 1964.
111. R. Sanilevici, D. Radu și Gh. Piticar, *Caracterul și efectele nulității actului juridic*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XI, 1965.
112. R. Sanilevici — *Dreptul de opțiune între temeiul contractual și cel delictual al acțiunii în răspunderea civilă*, în „Revista română de drept”, nr. 2, 1967.
113. R. Sanilevici și D. Radu — *Răspunderea pentru viciile ascunse ale lucrului ce a cauzat prejudiciul*, în „Revista română de drept”, nr. 4/1968.
114. R. Sanilevici — *Delimitarea noțiunii răspunderii contractuale a organizațiilor socialiste și temeiul acestei răspunderi*, în „Revista română de drept”, nr. 7/1969.
115. — *Culpa comună în raporturile contractuale între organizațiile socialiste. Partea specială*, București, Ed. did. și ped., 1961.
116. Gr. Theodoru — *Unele probleme ale trimiterii în judecată*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. I, 1955.
117. — *Curs de drept procesual penal, Partea generală*, Iași, Lit. Univ., 1959. *Partea specială*, București, Ed. did. și ped., 1961.
118. — *Sistemul procesului penal socialist*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VII, 1961.
119. — *Principiul adevărului obiectiv în procesul penal al R.P.R.*, în „Justiția nouă”, nr. 1/1962.
120. Gr. Theodoru și A. Ciopraga — *Considerații cu privire la aprecierea probelor în procesul penal al R.P.R.*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. VIII, 1962.

121. Gr. Theodoru — *Despre puterea lucrului judecat în procesul penal*, în „Justiția nouă”, nr. 2/1963.
122. — *Culpa procesuală și cheltuielile judiciare în procesul penal*, în „Justiția nouă”, nr. 12/1963.
123. — *Cu privire la natura și trăsăturile recursului în supraveghere în dreptul penal al R.P.R.*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. IX, 1963.
124. — *Cu privire la rolul activ al instanței de recurs în procesul penal al R.P.R.*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. X, 1964.
125. — *Puterea lucrului judecat, cauză de împiedicare a pornirii sau continuării procesului penal*, în „Justiția nouă”, nr. 12, 1965.
126. — *Efectele conexității asupra obligativității procedurii prealabile de împăciuire*, în „Revista română de drept”, nr. 4/1966.
127. — *Garanțiile procesuale, expresie a democratismului dreptului procesual penal socialist român*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XIII, 1967.
128. — *Rolul activ al organelor judiciare penale și sarcina probei în procesul penal*, în „Revista română de drept”, nr. 4/1968.
129. — *Drept procesual penal român. Parlea generală și parlea specială*, vol. I, Lit. Univ. Iași, 1968.
130. — *Hotărârile penale supuse recursului*, în „Revista română de drept”, nr. 7/1969.
131. — *Noul cod de procedură penală al R. S. România important instrument juridic de întărire a legalității socialiste în activitatea organelor judiciare penale*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
132. — *Perfecționarea reglementării recursului în dezvoltarea dreptului procesual penal român*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
133. N. Țatomir — *Aspecte noi ale problemei securității frontierelor aeriene*, (în limba rusă), în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. IV, 1968.
134. — *Problema mării teritoriale în dreptul internațional contemporan*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VI, 1960.
135. N. Țatomir (în colaborare) — *Dezvoltarea științelor juridice*, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași*, vol. 2, București, 1960.
136. N. Țatomir — *Poziția statelor socialiste față de instituțiile specializate ale Organizației Națiunilor Unite*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. VII, 1961.
137. — *Curs de drept internațional public*, Ed. de stat did. și ped., București, 1961.
138. — *Controlul parlamentar al organizațiilor internaționale*, în „Anuarul Uniunii Interparlamentare”, Geneva, Elveția, 1962.
139. — *Organizația Internațională a Muncii*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. VIII, 1962.
140. — *Elemente noi în termenii definiției și în domeniul criteriilor de clasificare a tratatului internațional*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. IX, 1963.
141. N. Țatomir, I. Benditer, C. Zota, A. Loghin, *Crearea și dezvoltarea statului democrat popular, instrumentul principal al construirii și desăvârșirii socialismului în R.P.R.*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b T. IX, 1963.
142. N. Țatomir (în colaborare) — *Colonialismul, încălcarea dreptului internațional*, în „Justiția nouă”, nr. 5/1963.
143. N. Țatomir — *Problema extinderii activității U.N.E.S.C.O.*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. X, 1964.
144. — *Principiul suveranității și independenței naționale*, în „Osteuropa Recht”, Köln, R.F.G., nr. 1/1970.
145. — *A munka nemzetközi szervezete*, în „Studia juridica auctoritate Universitatis Pécs publicata”, Budapesta, 1964.
146. — *Interpretarea tratatelor internaționale*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XI, 1965.

147. N. Iatomir — *Asistența și salvarea în dreptul maritim*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XII, 1966.
148. — *Regimul canalului de Suez*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. III, 1967.
149. — *Jus cogens în contextul Declarației Universale a Drepturilor Omului*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
150. G. Vrabie — *Contribuție la studiul noțiunii dreptului socialist*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XIV, 1968.
151. M. Zolynac — *În legătură cu concursul real de infracțiuni*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. IX, 1963.
152. — *Influența cauzelor de stingere sau micșorare a pedepselor în condițiile concursului real de infracțiuni*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. XIV, 1968.
153. — *Considerații asupra concursului formal de infracțiuni în lumina noului cod penal*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.
154. C. Zotta — *Unele obiective economice și sociale ale relațiilor internaționale între cele două războaie mondiale și reflectarea lor în activitatea Ligii Națiunilor*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III b, T. IV, 1963.
155. C. Zotta și G. Vrabie — *Unele considerațiuni cu privire la obiectul raportului juridic socialist*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III, T. XI, 1965.
156. C. Zotta — *Statul burghez în Teoria statului și dreptului*, Ed. did. și ped., București, 1967.
157. *Natura juridică a Consiliului economic și social*, în „An. șt. Univ. Iași”, S. III d, T. XV, 1969.

Nr. colilor de tipar: 11

Intreprinderea poligrafică Iași
str. V. Alecsandri nr. 12
comanda 268